

TRUNG TÂM BIÊN SOẠN

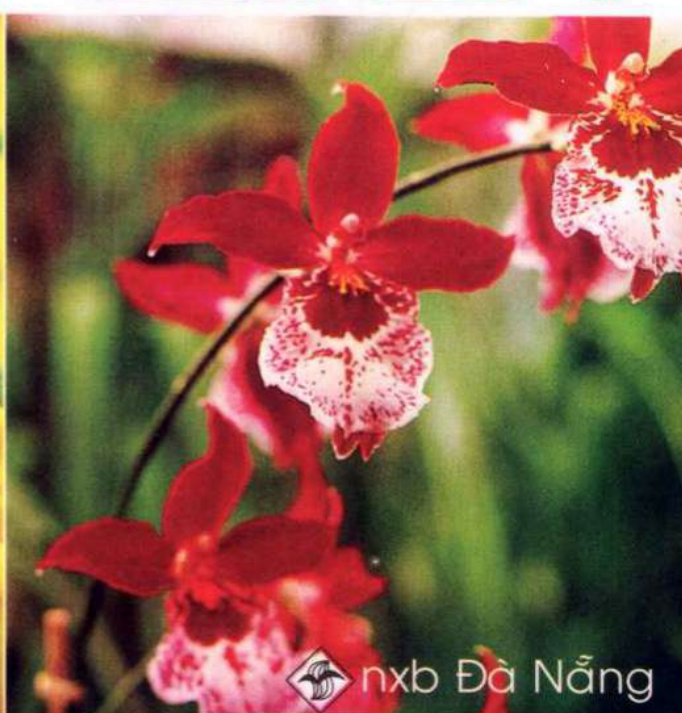

DỊCH THUẬT SÁCH SÀI GÒN
saigonbook

Kỹ thuật cơ bản
TRỒNG & CHĂM SÓC
HOA LAN

TRUNG TÂM BIÊN SOẠN
DỊCH THUẬT SÁCH SÀI GÒN
saigonbook

 nxb Đà Nẵng

TRUNG TÂM BIÊN SOẠN DỊCH THUẬT SÁCH SÀI GÒN
saigonbook

Kỹ thuật cơ bản
TRỒNG & CHĂM SÓC
HOA LAN

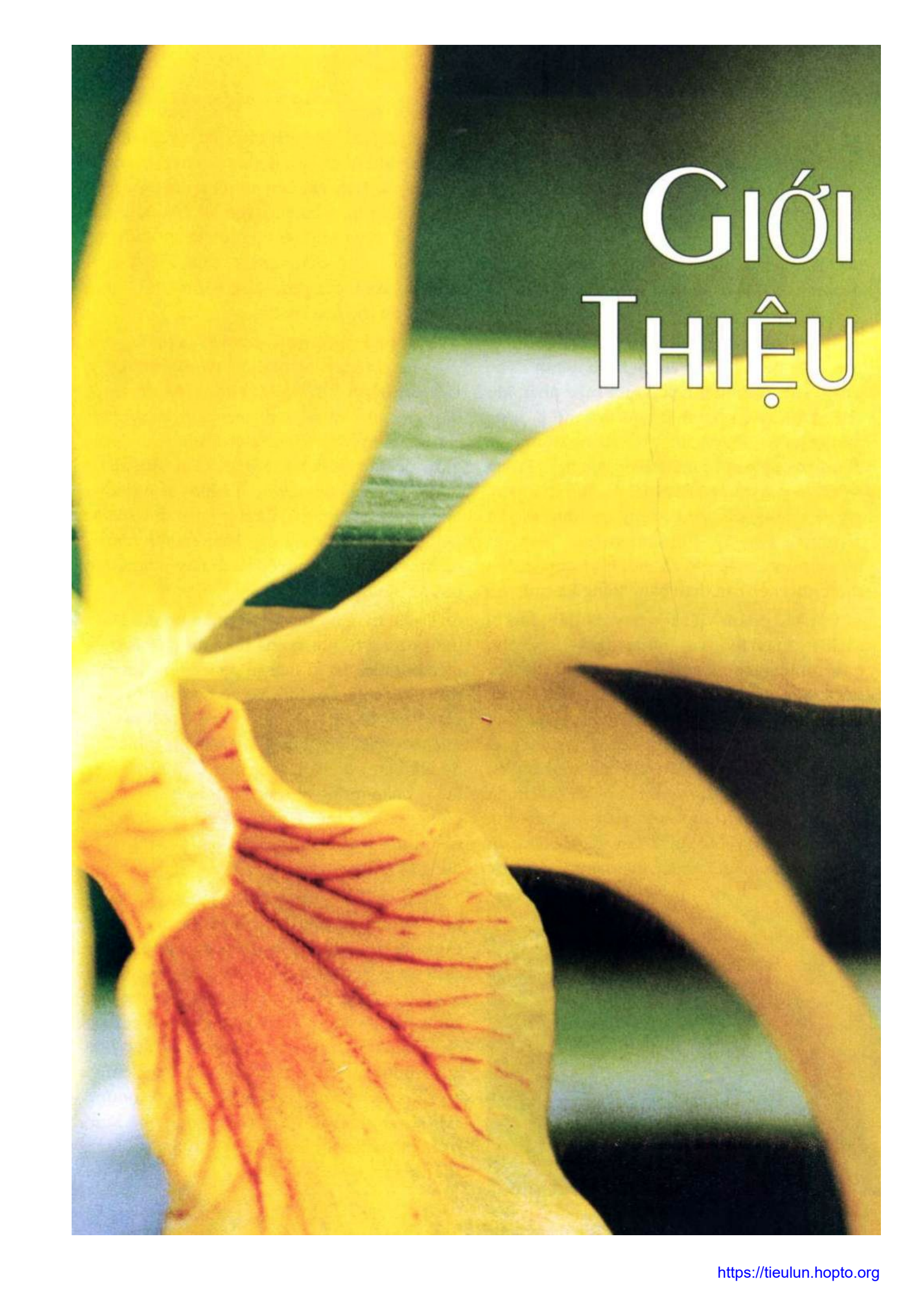
TRUNG TÂM BIÊN SOẠN
DỊCH THUẬT SÁCH SÀI GÒN
saigonbook

nxb Đà Nẵng

MỤC LỤC

GIỚI THIỆU	5	Nuôi cấy mô	44
HỌ LAN	9	Thụ phấn	44
Lịch sử	10	Lai tạo giống	49
Việc trồng lan hiện nay	12	SÂU BỆNH	55
Phân loại	13	Công trùng phá hoại	56
Địa lan và phong lan	14	Bệnh xâm nhiễm	62
CÁC BƯỚC CHĂM SÓC CƠ BẢN	17	CÁC LOÀI LAN ĐƯỢC YÊU THÍCH	65
Tưới nước	18	Nhóm <i>cattleya</i>	66
Bón phân	19	<i>Cymbidium</i>	70
Nghỉ ngơi	20	<i>Dendrobium</i>	74
Độ ẩm	20	<i>Miltoniopsis</i>	78
Ánh sáng	22	Nhóm <i>Odontoglossum</i>	82
Sự thông gió	24	Nhóm <i>Oncidium</i>	86
Nhiệt độ	24	<i>Paphiopedilum, Phragmipedium, và</i>	
Trong nhà kính	26	<i>Cypripedium</i>	90
VÔ CHẬU CHO LAN	29	<i>Phalaenopsis</i>	96
Chất trồng (giá thể)	30	<i>Pleione</i>	100
Sang chậu	32	Nhóm <i>Vanda</i>	102
NHÂN GIỐNG	41	Những giống lan lạ	106
Tách chiết lan	42	Lan trồng trong nhà lạnh	118

GIỚI THIỆU

Cho dù chỉ là thú tiêu khiển với một vài chậu hoa bên bậu cửa sổ, là việc đóng gói hàng loạt hoa cắt cành cho ngành công nghiệp bán hoa, hay là một sở thích nghiêm túc, thì niềm đam mê lan vẫn không ngừng được mở rộng. Và như chúng ta sẽ thấy, niềm đam mê này đã có từ ngàn xưa.

Trên khắp châu Âu, các nhà bào chế dược phẩm đầu tiên đã nhắm đến vương quốc thảo mộc để tìm thuốc "chữa bách bệnh" cho nhiều căn bệnh mà con người mắc phải. Họ thu nhặt cây cỏ nơi miền quê và mô tả từng loại thật chi tiết, đặc biệt là về ứng dụng của chúng trong dinh dưỡng và dược học. Trong số những cây đó có các loài địa lan tự nhiên; tất cả chúng đều hữu dụng. Những quyển sách đầu tiên ấy được minh họa bằng rất nhiều tranh khắc gỗ, và mỗi một quyển đều được ghi chép cẩn thận bằng tiếng La-tinh.

Các tác phẩm viết tay này đã dần dần bị sách in thay thế, và chúng ngày càng phổ biến, nhưng chỉ một số ít người là có thể đọc được. Khi dân trí được nâng cao, nhu cầu về sách cũng tăng theo, và khi kỷ nguyên hoa lan bắt đầu thì sách về lan ngày càng bán chạy. Ở Anh, John Bateman đã xuất bản một quyển sách vào năm 1837, in trên khổ 70x57,5cm, là khổ giấy to nhất được sản xuất lúc bấy giờ. Nó minh họa các loài lan ở Mexico và Guatemala với kích thước thật và màu sắc rực

rỡ. Những quyển sách như thế chỉ được sản xuất để lưu hành trong phạm vi hẹp, và ngày nay nó đã được chuyển nhượng với một món tiền khổng lồ. Đến cuối thế kỷ 19, đã có rất nhiều sách và một số bộ sách bách khoa nói về lan, thậm chí nguyệt san *The Orchid Review*, xuất bản lần đầu năm 1983, cũng dành trọn cho hoa lan thôi.

Mục tiêu của quyển sách này là hướng dẫn các nhà chơi lan nghiệp dư và những người mới tập tễnh vào nghề, những người trước đây chưa hề trồng lan, biết cách chăm sóc chúng, cung cấp thêm kiến thức cho họ và giúp họ tạo một bộ sưu tập lan cho riêng mình. Tác giả của quyển sách này là một ông bố và một cô con gái. Cả đời họ sinh nghề tử nghiệp với việc cung cấp hoa lan cho những người yêu lan, và quyển sách này nhắm đến những người đó.

Trước tiên, họ mô tả sự phân bố địa lý và môi trường tự nhiên của họ lan tuyệt đẹp và đa dạng này, và cả lịch sử phát triển của việc trồng lan nữa. Sau đó, họ sẽ hướng dẫn bạn thật tỉ mỉ về cách trồng để bạn đạt được kết quả tốt nhất trên những cây hoa của mình. Kế đến là việc vô chậu, sang chậu, và những kỹ thuật nhân giống mới nhất, gồm gieo hạt, lai giống, và các vấn đề khác. Cuối cùng, họ nói về những loại bệnh và sâu hại thường gặp, đồng thời đưa ra các cách phòng trị thiết thực.

Phần còn lại của quyển sách sẽ mô tả sơ lược về những loại lan phổ biến nhất được trồng hiện nay, nhằm giúp bạn nắm được cách chọn hoa từ muôn vàn giống lan trong nhà vườn hoặc ở buổi trưng bày. Những loài lan lạ hơn sẽ được trình bày tiếp sau đó, dành cho những nhà trồng lan chuyên nghiệp hơn hoặc những người yêu thích cái lạ. Cuối cùng, họ sẽ cùng bạn nói qua một chút về những loại lan trồng ngoài trời hoặc trong nhà kính lạnh không sưởi và có thể chịu được cái lạnh khắc nghiệt của mùa đông.

VANDA SANDERIANA

HỌ LAN

LỊCH SỬ

Những ghi nhận đầu tiên về sự tiếp cận với hoa lan nằm trong các tác phẩm viết tay của người Trung Hoa và người Nhật. Qua các tác phẩm đó, chúng ta biết họ trồng các giống lan dendrobium, cymbidium, neofineta, và nhiều giống lan tự nhiên khác. Người Trung Hoa thích giống *Cymbidium* vì chúng rất thơm và có hoa lâu tàn, và họ trồng chúng chủ yếu là vì mùi hương chứ không vì vẻ đẹp. Người Nhật cũng có truyền thống trồng *Cymbidium* rất lâu đời, từ 3.000 năm trước. Kiểu chậu và tập tính của cây có vai trò rất quan trọng trong nền văn hóa Nhật.

Ở châu Âu, sự tiếp cận với hoa lan được ghi nhận đầu tiên trong thời kỳ Tiền La Mã của đế chế Hy Lạp. Người Hy Lạp cổ tin rằng mọi vật hiện diện trên trái đất này đều có mục đích, và mục đích đó sẽ tỏ hiện nếu được nghiên cứu tỉ mỉ. Riêng về lan, chúng mọc như nấm ở khắp vùng Địa Trung Hải. Người Hy Lạp nhận biết từng loài qua các ứng dụng của chúng, và họ thấy rằng nhiều loài thích hợp để bào chế thuốc chữa các loại bệnh khác nhau. Họ còn thấy rằng một số loài lan có củ tròn nhỏ trông như cặp tinh hoàn, thế là họ kết luận những loài lan này có thể dùng làm thuốc kích thích tình dục. Kể từ đó, cái tên

Một loài lan *Cymbidium* lai hiện đại, loại tiểu, là hậu duệ của các loài lan nguyên thủy mà những nhà khám phá đầu tiên mang về.

'orkhis' hay 'orchis', một từ Hy Lạp để chỉ tinh hoàn, được gán cho hoa lan đến tận hôm nay.

Đến thời Trung Cổ, các loài lan châu Âu đã được dùng cho nhiều mục đích khác nhau, và những quyển sách đầu tiên về thảo dược đã mô tả những công dụng này. Mãi cho đến khi Linnaeus, một chuyên gia trồng cây người Thụy Điển, nghĩ ra cách phân loại tất cả các loài động vật và thực vật ở thế kỷ 18, thì tên của các loài lan mới được chuẩn hóa. Phương pháp dùng tên La-tinh này ngày nay vẫn còn được sử dụng.

NHỮNG NGƯỜI KHÁM PHÁ

Khi người Tây Ban Nha và người Bồ Đào Nha bắt đầu ra đi khám phá thế giới mới, lần đầu tiên vượt Đại Tây Dương và khai mở châu Mỹ, họ cũng đi dọc xuống bờ biển châu Phi và đi vào Ấn Độ Dương. Nơi đây họ tìm ra và chiếm cứ nhiều vùng đất mới. Quần xã thực vật và động vật ở đó đã được người phương Tây biết đến, đặc biệt là người Anh, quốc gia đã lập nên nhiều thuộc địa trên những lãnh thổ mới này. Những người khám phá trở về nhà với rất nhiều báu vật, trong đó có nhiều loài cây lạ, gồm cả hoa lan.

Cùng lúc ấy, chính tại các nước phương Tây, họ đầu tư mạnh mẽ vào việc xây dựng nhà kính. Kỹ thuật mới trong chế tạo kính cho phép sản xuất các tấm kính to hơn. Cấu trúc cũng được cải tiến với những thanh giằng bằng gỗ mỏng chống đỡ được những tấm kính lớn và đủ mạnh để chịu đựng được mùa đông châu Âu. Phương pháp thông gió, sưởi, và chiếu sáng đã được phát triển để giúp nhà kính đủ ấm trong mùa đông và mát dịu trong mùa hè. Sự phát minh hệ thống sưởi với các ống bằng gang chứa đầy nước nóng đã giúp giữ cho nhà kính được ấm áp trong những mùa đông lạnh lẽo nhất.

LỊCH SỬ HIỆN ĐẠI

Vào đầu thế kỷ 20, niềm say mê lan đã nổi lên mạnh mẽ ở khắp châu Âu và ngày càng tăng ở bờ biển phía Tây của nước Mỹ. Phía bên kia của lục địa này, California, khí hậu rất tuyệt vời để trồng lan mà không cần phải che chắn gì thêm hoặc che chắn rất ít.

Nước Anh đã yên vị trong một xã hội rất phong kiến với những nguyên tắc khắt khe trong phân biệt giai cấp tồn tại suốt triều nữ hoàng Victoria. Triều đại này sau đó đã có một kết cục bất ngờ bằng cuộc Chiến Tranh Thế Giới thứ I. Thời điểm đó, những điền trang lớn đã bị tàn phá khi đội quân của tầng lớp lao động đi qua, và nhiều điền trang đã không bao giờ hồi phục được nữa. Chiến tranh kết thúc, một xã hội mới xuất hiện với một bộ mặt hoàn toàn khác, và cùng với nó, niềm đam mê lan bắt đầu được nhen nhóm trở lại, chủ yếu là những nhà trồng lan nghiệp dư với quy mô nhỏ hơn.

Sơ với tiêu chuẩn ngày nay thì những nhà kính trồng lan thời ấy cũng đã là rộng và các bộ sưu tập cũng phong phú, song chúng vẫn không sánh kịp các nhà kính của các điền trang thời nữ hoàng Victoria. Người ta nhập ít giống hơn và tập trung nhiều vào các cây ươm và các loài lai. Ngành công nghiệp này phát triển chủ yếu ở Anh, lan được trồng và xuất khẩu đi khắp thế giới, nhưng niềm đam mê lan còn mở rộng ra cả những nước mới phát triển, không chỉ ở Mỹ mà còn ở Úc và nhiều nước châu Phi. Sau 20 năm, ngành công nghiệp này phát triển mạnh mẽ và nhu cầu về lan không chỉ được đáp ứng bởi những vườn ươm rộng lớn ở Anh mà còn ở Pháp, Hà Lan, Bỉ, và Đức.

Nhưng cuộc Chiến Tranh Thế Giới thứ II lại đưa châu Âu vào một cuộc xung đột khác, và nhiều kho giống lan tốt nhất đã phải được gửi sang California, Úc, New Zealand, và Nam Phi để đảm bảo an toàn, còn các vườn

ươm ở nhiều nước châu Âu thì chuyển sang trồng cà chua và các cây lương thực khác.

Đầu những năm 50, làn gió đổi mới lại một lần nữa đưa hoa lan đến một bộ phận dân cư khác; lần này là đến với những nhà trồng lan nghiệp dư đầy lòng đam mê và có những bộ sưu tập nhỏ trong nhà kính ở vườn sau nhà mình. Từ đây, số người trồng lan tăng lên đáng kể và nhiều hiệp hội lan nhanh chóng được thành lập. Trong suốt thập niên sau đó, mỗi một nước trồng lan đều hình thành hiệp hội lan quốc gia hoặc địa phương. Ở Bắc Mỹ, mỗi thành phố đều có một, thậm chí là đến bảy, hiệp hội. Hiệp hội lan lớn nhất ở Mỹ là Hiệp Hội Lan Hoa Kỳ, có thành viên trên khắp thế giới.

Hiện nay, Nhật là nước đứng đầu trong việc trồng và nhân giống lan. Quốc gia này là nơi tổ chức một số cuộc triển lãm lan quy mô nhất.

VIỆC TRỒNG LAN HIỆN NAY

Kể từ khi lan trở thành loại cây trồng trong nhà phổ biến, số người mua hoa lan ngày càng tăng. Giống *Phalaenopsis* và *Cymbidium* được trồng rất nhiều trong những vườn ươm khổng lồ chuyên ươm những giống này để cung ứng cho thị trường hoa chậu.

Phalaenopsis là một trong những giống lan trồng trong nhà được ưa chuộng nhất.

TÌM KIẾM LAN

Khi niềm đam mê lan ngày càng tăng thì càng có nhiều loài lan mới được đưa vào nhà kính ở Anh, và đến đầu thế kỷ 19, người ta bắt đầu chuyển sang quan tâm đến việc trồng lan. Một trong những nhân vật quan trọng nhất cổ vũ cho mối quan tâm này là công tước Devonshire. Trên điền trang của mình ở Chatsworth House, Derbyshire, nước Anh, ông thuê một người làm vườn tên là Joshep Paxton. Được sự ủng hộ nhiệt tình của chủ, Paxton đã xây những ngôi nhà kính khổng lồ - những kiến trúc vĩ đại với thép và kính mà trong đó người ta có thể cưỡi ngựa hoặc ngồi trên những băng ghế dài để thưởng thức hoa. Tiếc là những công trình nhà kính thử nghiệm này đã qua rất lâu rồi; giờ đây chúng ta chỉ còn thấy được những bức ảnh và những viên đá móng.

Niềm say mê lan của vị công tước đó thật mãnh liệt, và vì vậy nhiều loài lan đã được đặt theo tên ông. Với lòng đam mê như thế, các nhà làm vườn thời bấy giờ đã sớm thấy được một thị trường cho những loài lan mới này. Họ bỏ tiền thuê người đi khắp thế giới săn lùng những giống loài mới, và khi họ trở về, những loài lan đó sẽ được gửi đến Vườn Thực Vật Hoàng Gia ở Kew để phân loại và đặt tên. Mọi điền trang trong nước sẽ bị coi là chưa hoàn thiện nếu thiếu vườn lan, và mỗi vườn lan phải phô diễn được một bộ sưu tập phong phú, đặc sắc hơn vườn bên cạnh. Thú chơi lan này đã nhanh chóng lan rộng khắp châu Âu, thậm chí nổi lên thành cơn sốt tương tự như cơn sốt hoa tulip ở Hà Lan vào một hai thế kỷ trước. Đó là thời hoàng kim của việc sưu tầm lan, khi mà những khu rừng nhiệt đới nguyên sinh trên thế giới là nguồn thực vật vô tận và nhu cầu mang những cây hoa đẹp và lạ về nhà đã trở thành lòng tham vô đáy của con người.

LAN TRONG TỰ NHIÊN

Ngày nay chúng ta biết rằng lan là một trong những nhóm thực vật có hoa đa chủng

loại nhất. Đến nay chúng ta đã nhận biết được 25.000 đến 30.000 loài. Con số này khác nhau tùy theo tài liệu tham khảo về thực vật học, song thậm chí cho đến tận bây giờ, khi mà chúng ta đã biết rất nhiều về hành tinh của mình, thì mỗi năm vẫn có thêm nhiều loài lan mới được phát hiện. Nơi sống của chúng trải rộng từ mực nước biển lên tới những dãy núi cao nhất, từ những vùng hoang vu phủ tuyết ở bắc Canada và Siberia cho đến vùng sa mạc Sahara, từ thảo nguyên cho đến rừng mưa nhiệt đới. Không có nơi nào trên địa cầu này mà lan không thể thích nghi được.

Công việc chính của người trồng lan vẫn là phải hiểu được nhu cầu của chúng, và đó là lý do chủ yếu mà việc trồng lan đã phát triển thành chuyên ngành nghệ thuật trồng lan. Yêu kiều và lộng lẫy nhất là những loài lan ở rừng mưa nhiệt đới; chúng thu hút sự quan tâm của chúng ta nhiều nhất, mặc dù cũng có nhiều chuyên gia dành sự quan tâm cho những loài mọc trong vùng khí hậu lạnh hơn. Những loài này có thể được trồng trong nhà kính lạnh, hoặc thậm chí là ngoài trời trong vùng khí hậu ôn hòa. Tuy nhiên, những loài lan nhiệt đới phải được trồng trong nhà kính với khí hậu ôn hòa ở châu Âu và bắc Mỹ, nhất là trong mùa đông.

Cymbidium traceyanum, một giống được ưa chuộng hiện nay như nó vẫn từng được ưa chuộng trong suốt lịch sử phát triển hoa lan.

Phần lớn những người yêu thích lan bắt đầu từ những giống này (họ thường có được chúng là do ai đó tặng cho), nhưng ít lâu sau đó, họ càng đam mê chúng hơn và tìm đến những vườn ươm chuyên biệt. Những giống lan này có mặt trong những buổi trưng bày, những hội chợ, và những cuộc hội nghị về lan với quy mô không ngừng phát triển.

Vậy tương lai hoa lan sẽ như thế nào? Mặc dù ngày nay nhiều giống lan mới vẫn tiếp tục được phát hiện, song bước tiến nổi bật nhất lại nằm trong lĩnh vực lai giống. Cùng với công nghệ gen, hoa lan sẽ có được những màu sắc, hình dáng, và kích thước mà cho đến nay chúng ta chỉ có thể tưởng tượng mà thôi.

PHÂN LOẠI

Vì họ lan là một nhóm thực vật rất lớn nên bạn khó hình dung hết được các nhánh phân chia của chúng. Trước hết chúng ta có cái tên Lan, là tên chung cho tất cả những cây thuộc họ Orchidaceae. Họ lan được phân chia thành nhiều tông, chẳng hạn như tông Oncidinae. Những tông này sau đó được phân thành các giống khác nhau, biểu thị bằng cái tên đầu tiên trong hai tên La-tinh đặt cho tất cả các loài thực vật, chẳng hạn *Cymbidium*. Giống này sau đó lại được phân chia thành nhiều loài khác nhau, biểu thị bằng tên thứ hai trong

hai tên La-tinh của cây. Ví dụ: *floribundum* là tên loài của *Cymbidium floribundum*. Nếu những loài này thể hiện sự đa dạng tự nhiên, chúng có thể được phân chia tiếp thành các thứ. Ngoài những loại lan tự nhiên ở trên, một lượng khổng lồ lan lai xuất hiện trong 150 năm qua đã làm nảy sinh thêm các tên tự tạo bên cạnh các tên La-tinh. Cũng như tất cả các loại thực vật có hoa, sự phân loại lan chủ yếu dựa trên sự khác nhau về hình dạng hoa chứ không phải về màu sắc hay tập tính của cây. Hoa lan là một mẫu hình gồm ba cánh dài và ba cánh tràng. Trong hầu hết các trường hợp, cánh tràng thứ ba phát triển khác với những cánh còn lại, tạo thành cánh môi. Được gắn hờ vào cuống hoa và có thể đứng đưa, cánh môi có thể to và có màu sắc sặc sỡ, là bãi đáp lý tưởng cho lũ bướm, bầy ong. Bộ phận sinh sản của hoa, nơi có chứa cả nhụy và nhị hoa, thường được bọc trong cánh môi, gọi là trụ.

Trên mẫu hình cơ bản này, chúng ta có từ 25.000 đến 30.000 loài, mỗi loài mang cấu hình và màu sắc khác nhau. Bên cạnh đó còn có hơn 100.000 loài lan lai nữa.

Odontoglossum crispum.

Coelogyne cristata.

Odontoglossum pectinatum.

Những bức vẽ tinh xảo về những loài lan mới thời nữ hoàng Victoria.

ĐỊA LAN VÀ PHONG LAN

ĐỊA LAN

Ngoài việc hoa có nhiều màu sắc và hình dạng, cây lan tự chúng đã rất đa dạng để thích nghi với rất nhiều vùng đất khác nhau. Những loại lan mọc trên đất, như các loại lan châu Âu và những loại mọc trên đồng cỏ ở vùng nhiệt đới, được gọi là địa lan. Chúng thường có thân củ hoặc thân rễ bò, và rễ nằm dưới mặt đất, chỉ có lá và phát hoa là mọc ra trên mặt đất vào mùa thích hợp.

PHONG LAN

Sự muôn hình vạn trạng của hoa lan được thể hiện rõ rệt trong những rừng mưa nhiệt đới trải dài trên các lục địa chính. Đại đa số những loài lan ở đây là phong lan - chúng mọc trên các cành cây và thân cây, chúng tựa vào đó để vượt khỏi sự cạnh tranh của các loài cây khác mọc dưới đất. Một vài trong số những khu rừng nhiệt đới già cổ ấy có thể đã ngủ yên từ 200.000 đến 300.000 năm và hình thành một quần thể động thực vật rất đáng ngạc nhiên. Những cây rất cao có thể ví như một dãy nhà, và các loài lan khác nhau sống ở các tầng nhà khác nhau: những cây lan to và nặng thì chiếm ngự ở chạc đầu tiên hoặc cành chính của cây, còn những cây lan nhỏ, nhẹ hơn thì nằm ở những cành con mảnh khảnh, và giữa cành chính và cành con này còn có rất nhiều loài lan nữa chiếm ngự.

Một số loài lan mọc trên những cây rụng lá vào mùa khô, phơi mình dưới nắng trong suốt nhiều tháng. Một số khác lại mọc trên những cây xanh quanh năm, luôn sống trong điều kiện ít ánh sáng.

Căn cứ vào cấu trúc, đa số lan được sắp xếp tập trung vào hai nhóm: đơn thân (monopodial) và đa thân (sympodial). Lan đơn thân có lá mọc từ dưới lên tới đỉnh. Hoa trở ra dọc theo thân, thường là từ nách lá. Rễ

cũng có thể mọc dọc theo thân chứ không chỉ ở dưới gốc cây. Sau mùa nghỉ ngơi, chồi lại bắt đầu phát triển từ ngọn cây.

Lan đa thân có thân rễ (phần cọng bò ngang ở sát mặt đất hoặc bên dưới mặt đất), mỗi năm đều đâm chồi mới. Phát hoa thường mọc ra từ điểm cuối thân rễ này, mặc dù nó cũng có thể mọc từ phần gốc của cây (tức là điểm đầu của thân rễ). Hầu hết lan đa thân đều có giả hành (thân giả), trông giống như củ. Giả hành có kính thước, hình dáng, và cách sắp xếp rất khác nhau. Mỗi mùa sinh trưởng trong mùa mưa, cây đều mọc một giả hành mới để trữ nước, nhằm giúp cây sống được qua mùa khô hạn kéo dài.

Hình dạng của giả hành và số lượng lá của nó khác nhau tùy theo loài. Một số loài rụng lá, một số khác lại sống trong rừng cây lá xanh quanh năm, không có hoặc ít có mùa khô. Những cây này phát triển liên tục và ra hoa quanh năm vì chúng không cần thời kỳ nghỉ ngơi. Một số loài phong lan không có giả hành mà chỉ có lá dày mọng nước, có thể trữ nước và dưỡng chất giống như giả hành.

Chồi lá mới ở cây *Coelogyne massangeana* này là nơi mà giả hành mới sẽ hình thành trong mùa tăng trưởng tiếp theo.

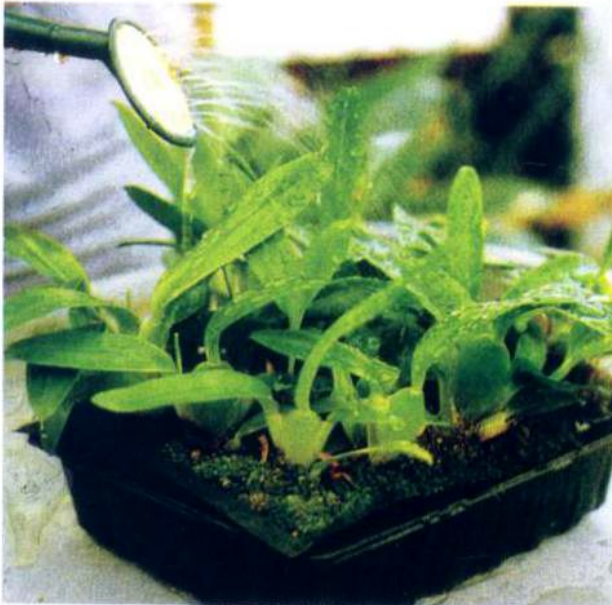
Không phải giả hành nào cũng có hình tròn; giả hành của nhiều loài dendrobium còn có hình dẹt dài.

CÁC BƯỚC CHĂM SÓC CƠ BẢN

TƯỚI NƯỚC

Cây cần bao nhiêu nước là tùy thuộc vào nhiều yếu tố, trong đó có nhiệt độ, thời tiết, thời điểm trong năm, và giống loài. Trong thời tiết ấm, cây mất nhiều nước hơn qua sự thoát hơi nước, ngoài ra còn vì mùa hè thời tiết nóng hơn và là mùa tăng trưởng chính của nhiều loài lan. Trong mùa tăng trưởng, cây tiêu thụ nhiều nước để ra lá và giả hành, bơm cho chúng nhiều nước và dưỡng chất để sẵn sàng cho mùa đông. Trong những ngày âm u, dù là trong mùa hè, cây tiêu thụ ít nước hơn vì nó không quang hợp nhiều khi cường độ ánh sáng yếu.

Cứ vài ngày bạn phải kiểm tra cây một lần để xem chất trồng khô đi nhanh chậm ra sao, và để biết độ nặng nhẹ của chậu khi vừa tưới xong so với khi chậu khô, cần nước. Trong mùa tăng trưởng của cây, cố gắng đừng để cây bị khô thường xuyên, vì như thế cây có thể phát triển yếu và giả hành mới sẽ ra hoa không tốt. Vì hầu hết lan trồng đều là phong lan, nên tránh để cây bị ngâm nước, nếu không rễ sẽ bị úng thối. Phải luôn tưới lan từ

Tưới bằng bình tưới có vòi hoa sen sẽ đảm bảo nước được tưới đều khắp khay cây giống này và tạo được độ ẩm.

1. Để cây được ngâm nước đúng mức, bạn cho nước vào đầy nửa xô. Cho phân bón vào xô nếu cần.

2. Cho chậu lan vào xô và ngâm khoảng 30 phút nếu nó đã quá khô, hoặc nhúng nó vào từng đợt, mỗi đợt 30 giây cho đến khi nó ngấm đủ nước.

3. Khi bạn lấy chậu ra khỏi xô, nước sẽ chảy ra khỏi chậu. Hãy để nó chảy hết nước rồi mới đặt vào khay.

Khi chất trồng bị khô, nó sẽ nhạt màu hơn và chậu sẽ nhẹ đi thấy rõ.

Tưới nước vào chậu bằng bình tưới có vòi để tránh ngọn cây bị úng nước. Cứ tưới cho đến khi nước chảy ra từ đáy chậu. Cây có rễ trên không cũng cần được phun sương lên rễ để giữ ẩm.

trên xuống và để cho nước thừa chảy hết ra ngoài; chất trồng bằng vỏ cây thoát nước rất tốt nên chậu sẽ không bị đọng nước tưới thừa.

Trong nhà kính, đặt chậu lan trên những băng gỗ thưa để đảm bảo nước thừa sau khi tưới được thoát ra hết. Với lan trồng trong nhà, hãy đem lan đến bồn rửa chén để tưới rồi đặt nơi thuận tiện cho ráo nước trước khi đặt lại chỗ cũ.

Vì lan là một họ thực vật có nơi sinh sống trải rộng và rất đa dạng, nên nhu cầu về nước của chúng cũng khác nhau. Chẳng hạn: giống *Cattleya* thì thích hợp với môi trường tương đối khô, trong khi giống *Phragmipedium* thì lại thích hợp với môi trường ẩm ướt hơn. Khi mua lan, bạn phải hỏi về nhu cầu nước của chúng.

BÓN PHÂN

Lan là loài ít cần thức ăn; trong tự nhiên, mọc tít trên những cây cao trong rừng mưa nhiệt đới, chúng chẳng nhận được nhiều dưỡng chất. Tuy nhiên nếu được bón phân thì chúng sẽ phát triển tốt hơn, và những loài lan được trồng trong chậu bằng chất trồng vô cơ sẽ sống dựa vào phân bón đó (xem tr.31). Với người mới vào nghề, thì tốt nhất nên tìm hỗn

hợp phức tạp các dưỡng chất. Hãy chọn và trung thành với một nhãn hiệu phân bón nào đó, ít nhất là đến hết một mùa.

Nếu vườn lan của bạn có nhiều giống lan thì các giống khác nhau có thể tăng trưởng vào những thời điểm khác nhau, vì vậy chỉ áp dụng nguyên tắc bón phân cơ bản cho cây đang tăng trưởng. Trong mùa tăng trưởng, cây cần thức ăn giàu nitơ để đẩy mạnh sự phát triển. Đến cuối mùa, hãy chuyển sang bón phân giàu kali cacbonat để làm cho giả hành đến độ chín và thúc đẩy ra phát hoa.

TUỚI PHÂN

Phân dạng lỏng không đáng tin cậy, vì nếu không lắc kỹ trước mỗi lần tưới, một số dưỡng chất có thể lắng dưới đáy chai. Phân dạng hạt có thể được hòa tan khi cần và không dễ thất thoát, nhưng phải cẩn thận cất chúng trong hộp đậy kín, kéo hơi ẩm len vào và làm cho chúng bị vón cục. Lúc thích hợp nhất để tưới phân cho lan là khi tưới nước. Cho phân vào nước tưới rồi tưới vào chất trồng. Dùng một cái xô hứng nước thừa chảy ra rồi tưới lại cho cây khác. Ngoài ra bạn còn có thể pha nguyên tố vi lượng vào bình phun rồi phun sương lên lá. Không được để dung dịch quá lâu, vì các thành phần trong dung dịch sẽ thay đổi, nhất là khi tiếp xúc với ánh nắng.

Vì lan không thích hợp với phân đậm đặc, nên hãy pha loãng phân dạng hạt vào một lượng nước gấp đôi lượng dùng cho cây bình thường trong nhà, và tưới trong mùa tăng trưởng với mật độ trung bình là: cứ ba lần tưới nước thì một lần tưới phân. Mật độ này có thể giảm dần trong mùa thu, sau đó trở lại với mật độ thưa trong mùa xuân rồi tăng dần trong mùa hè. Với những cây lan vẫn tiếp tục phát triển vào mùa đông, hãy pha loãng phân dành cho lá rồi phun sương nhẹ lên lá vào ngày nắng, là thời điểm mà cây có khả năng tận dụng lượng phân thừa.

NGHỈ NGƠI

Ở một số vùng trên thế giới, khí hậu có hai mùa rõ rệt: mùa mưa và mùa khô, và lan trồng ở những vùng này cần được chăm sóc thích hợp theo từng mùa. Nhìn chung, khí lan không phát triển là lúc nó đang nghỉ ngơi. Tình trạng này thường xảy ra khi lan ra hoa, rút hết năng lượng mà nó dự trữ trong mùa tăng trưởng trước. Cách nghỉ ngơi của mỗi giống mỗi khác. *Pleione* thì cần được khô ráo hoàn toàn; khi ấy nó rụng lá và hạn chế hoạt động để chuẩn bị cho mùa đông. Còn những giống khác, như *Ondontoglossum*, thì vẫn cần một ít nước trong thời gian ngừng phát triển để giữ cho giả hành không bị nhăn. Trong mùa đông, lan chỉ cần một lượng nước đủ để giữ cho giả hành căng tròn. Những cây lan ưa lạnh thuộc giống *Coelogyne*, chẳng hạn loài *C. ochracea*, chỉ cần thỉnh thoảng được làm ẩm một chút để không bị mất nước. Những loài phát triển trong nhiệt độ lạnh hơn thường có mùa nghỉ rõ ràng hơn; những loài ưa nóng thường vẫn tiếp tục phát triển khi thời tiết vẫn còn nóng, chẳng hạn: giống *Phalaenopsis* vẫn phát triển và ra hoa vào bất kỳ thời điểm nào trong năm, do đó cần thường xuyên tưới.

Với những loại lan cần nghỉ ngơi trong mùa đông, hãy giảm tưới cây khi giả hành của mùa này đã căng mập và không thể nở hơn được nữa. Thông thường, ở quanh giả hành, cuống lá sẽ vàng đi khi cây ngừng phát triển. Một ví dụ rõ nhất là loài *Dendrobium nobile*: cuống lá (phần gắn mỗi một lá vào giả hành hình dốt) sẽ vàng và mỏng đi. Đốt đó cũng nảy một lá ngay trên đỉnh để chứng tỏ nó đã hoàn chỉnh. Mùa nghỉ kết thúc vào mùa xuân tới, khi chồi non tiếp theo nhú lên ở gốc giả hành mới nhất; lúc ấy, việc tưới nước và bón phân có thể tăng dần trở lại.

Vào mùa đông, một số loài lan vẫn tiếp tục tăng trưởng nhưng chậm hơn so với

mùa hè. Hãy tưới nước cho chúng giống như tưới những loại nghỉ đông, nhưng chỉ tưới vừa đủ để chồi mới phát triển thích hợp và giả hành không bị nhăn.

ĐỘ ẨM

Trong rừng mưa nhiệt đới, nơi sinh ra nhiều giống lan, độ ẩm trong không khí rất cao, và đây là lý do vì sao lan lại sống rất tốt trên cây. Khi đưa lan ra khỏi môi trường ẩm của rừng mưa nhiệt đới, chúng ta phải cố gắng tái tạo một phần môi trường đó để giúp chúng duy trì cuộc sống. Phun sương lên lá sẽ giúp tạo độ ẩm đồng thời làm mát lá trong thời tiết nóng và rửa trôi bụi bặm. Xịt nước ở mặt dưới lá và trên ngọn cây sẽ xua bớt những sâu hại ẩn bên dưới lá (nơi mà chúng ít bị phát hiện), chẳng hạn như rệp nhện đó.

Thời gian tốt nhất để phun sương là lúc thời tiết nóng, vào buổi sáng để độ ẩm bay bớt đi trong ngày; nếu có quá nhiều nước đọng lại trên lá khi thời tiết lạnh hoặc khi nhiệt độ xuống thấp vào ban đêm, nó có thể gây đốm lá và thậm chí làm thối lá non.

Nếu trồng trong nhà kính, bạn hãy xịt nước làm ẩm nền vào mỗi buổi sáng, nhằm giữ độ ẩm cao mà không làm lá bị ướt quá. Khi trời quá nóng, hãy thực hiện việc này hai lần trở lên trong ngày. Trong môi trường độ ẩm tốt, nhiều loài lan có thể phát triển rất mạnh vì môi trường này rất giống với môi trường tự nhiên của chúng.

Việc giữ độ ẩm cao cho lan trong nhà sẽ khó khăn hơn. Tuy nhiên vẫn có nhiều loài lan trồng trong nhà phát triển mạnh trong điều kiện khô hơn một chút. Để tăng độ ẩm, bạn hãy đặt cây trên những khay đất sét viên ẩm, nhưng đừng để chậu ngâm trong nước. Thỉnh thoảng phun sương cho cây, nhưng nhớ đem ra chậu rửa chén kéo làm ướt nhà.

Lan báo Colmanara, ấn tượng với những đốm da beo, là một thành viên của giống Ondotoglossum ưa lạnh.

ÁNH SÁNG

Lan vốn ít chịu sáng, vì phần lớn chúng có xuất xứ từ rừng mưa nhiệt đới với rất nhiều cây um tùm che phủ bên trên, làm cho mặt đất trong rừng rất âm u. Lượng ánh sáng thay đổi ở các tầng khác nhau trong rừng nói lên rằng các loại lan khác nhau có nhu cầu ánh sáng khác nhau. Những cây nhỏ có thể sống trên tận đầu nhánh nên đón ánh nắng nhiều hơn những cây sống ở các chạc thấp hơn được bóng lá che phủ. Đó chỉ mới là những loài phong lan; ngoài ra còn có nhiều loài địa lan mọc dưới những bóng cây to, trong một môi trường thậm chí còn tối hơn.

Song cũng như các loài thực vật khác, lan cần một mức độ ánh sáng nào đó để sống, và chúng ta cần xem xét từng loài lan cụ thể để cung cấp ánh sáng đúng mức cho chúng.

Những loài thuộc giống *Cattleya*, như loài *C. Louis* và *Crala*, cũng thích hợp với ánh sáng mạnh, nhưng chúng cần tránh những tia nắng mạnh nhất.

Những cây lan *vanda* lều lẹt như loài *V. Rothschildiana* này cần nhiều ánh sáng để ra hoa đều đặn và lâu tàn.

LAN ƯA SÁNG

Thông thường cây có lá dày là cây chịu được ánh sáng mạnh. Những giống này gồm *Cattleya*, *Laelia*, *Vanda*, *Ascocentrum*, *Rhyncostylis*, *Angraecum*, và các giống lai, tất cả đều có lá dày và dai. Những giống này cần nhiều ánh sáng, vì ánh sáng rất quan trọng cho việc ra hoa. Nếu cây không nhận đủ ánh sáng, hoa sẽ ra yếu, trong khi đó lá lại trở tốt và sẫm màu. Tất cả những giống kể trên đều cần nhiệt độ cao, nhưng đối với những loài ưa lạnh, ánh sáng cũng quan trọng không kém.

Chẳng hạn giống *Cymbidium* cũng cần nhiều ánh sáng, vì nhiều loài thuộc giống này mọc ở những môi trường tự nhiên hầu như luôn nhiều nắng. Một vấn đề thường gặp đối với những cây này là chúng được đặt trong nhà, không đủ ánh sáng, nên chúng ra nhiều lá mà chẳng có hoa.

LAN ƯA TỐI

Lan ưa tối thường có lá mềm và nhạt màu hơn, dễ úa vàng hoặc cháy khi gặp nắng gắt. Một ví dụ rõ ràng nhất là *Miltoniopsis*, có lá xanh nhạt và mềm, ưa tối hơn những loài khác. Địa lan ưa tối gồm những loài lan hài (*Phragmipedium* và *Cypripedium*) và lan *Paphiopedilum*; giống này thường có sọc hoặc đốm trên lá để ngụy trang trong ánh sáng phản chiếu từ đất rừng.

Nhìn chung, lan thích hợp với ánh sáng khuếch tán, nhất là trong mùa hè, thời điểm mà mặt trời tỏa ánh sáng mạnh nhất. Nếu cây nằm nơi nhiều ánh sáng, lá sẽ dễ bị cháy. Đây là tổn hại không thể cứu chữa được, và trong trường hợp nghiêm trọng còn có thể làm chết cây. Trong mùa đông, ánh nắng mặt trời không đủ mạnh để làm hại cây, vì vậy bạn không cần phải che chắn gì thêm; thực tế là bạn phải cho cây được phơi nắng càng nhiều càng tốt trong mùa đông, vì thời tiết lúc này có thể rất ẩm.

LAN TRONG NHÀ KÍNH

Nếu trồng lan trong nhà kính, bạn phải làm mái che để kiểm soát cường độ ánh sáng cho cây. Che lớp thứ nhất vào đầu xuân. Có thể che bằng lưới hoặc bằng cách quét màu lên mái che, hoặc kết hợp cả hai. Vị trí của nhà kính cũng quyết định mức che chắn cho cây; chẳng hạn một số nhà kính nằm gần những cây rụng lá theo mùa, cho bóng mát vào mùa hè, nên bạn ít phải che chắn trong mùa này. Đến giữa xuân và đầu hè, bạn có thể tăng độ che mát bằng lớp che thứ hai, nếu cần. Dần dần tăng độ che bóng sao cho giảm được 50% ánh sáng trong những tháng nắng nhất của mùa hè. Đến đầu thu, bạn có thể gỡ bớt lớp che và đến mùa xuân sau mới che lại. Mục đích là phải cung cấp ánh sáng vừa đủ, nhưng tránh ánh nắng trực tiếp; nếu bạn có thể đứng trong nhà kính và nhìn lên mái che mà không nheo mắt thì nghĩa là ánh sáng đã thích hợp.

LAN TRONG NHÀ

Nếu trồng lan trong nhà, bạn có thể phải che chắn thêm, nhất là khi chúng được trồng bên cửa sổ nhiều nắng. Có thể dùng màn lưới để che, nếu không hãy đưa cây vào nơi khuất nắng trong những ngày nắng gắt nhất. Hoặc có thể dùng một mẫu lưới che lan để che chậu lan này lại.

Những loại lan trồng trong nhà phổ biến như *Phalaenopsis* Cool Breeze sẽ phát triển tốt trong nắng quanh năm, miễn là không bị ánh nắng trực tiếp chiếu vào.

Những loài thuộc giống *Miltoniopsis*, như loài *M. Eureka* ấn tượng này, vốn là những loài ưa tối.

Những cây lan *Phalaenopsis* loại tiểu, như loài lai đầu tiên giữa *P. venosa* và *P. Violacea* này, cần ánh sáng mạnh để ra hoa tốt, nhưng phải tránh ánh nắng trực tiếp trong mùa hè.

SỰ THÔNG GIÓ

Sự thông gió cũng rất quan trọng trong việc giữ mát cho lan. Các lỗ thông gió hoặc các cửa sổ của nhà kính được mở ra trong ngày nóng sẽ giúp hạ nhiệt độ nhà kính xuống. Lý tưởng nhất là sử dụng hệ thống thông gió tự động, vì một nhà kính đóng hết cửa trong ngày nóng thì nhiệt độ có thể lên đến trên 40°C. Dưới điều kiện như thế, cây sẽ mất sức và có thể sẽ không hồi phục được.

Khi che lưới cho cây, bạn phải lưu ý các lỗ thông gió, vì có thể bạn phải mở chúng trong suốt thời gian che lưới. Nếu bạn sợ rằng khi mở lỗ thông gió hoặc cửa nhà kính như vậy, côn trùng, như ong nghệ, sẽ bay vào phá hoại vườn lan, thì bạn hãy che lưới lên cả lỗ thông gió và cửa, như thế không khí sẽ được lưu thông nhưng côn trùng không thể lọt vào.

Với lan trồng trong nhà, độ thông gió cũng quan trọng không kém. Bạn nên thỉnh thoảng mở cửa sổ, vì dòng lưu chuyển không khí rất tốt cho lan, miễn là không phải trong mùa khô lạnh.

Cymbidium thường được trồng trong nhà kính lớn chuyên biệt để cung ứng lan cắt cành. Phải thông gió tốt để giữ hoa được mát, nhằm giúp hoa lâu tàn sau khi cắt.

NHIỆT ĐỘ

Lan được phân nhóm theo nhiệt độ mà chúng cần để phát triển tốt: nhóm ưa lạnh, nhóm ưa nóng, và nhóm trung gian.

NHIỆT ĐỘ TỐI THIỂU

Những loài lan ưa lạnh thường có xuất xứ từ những dãy núi cao, như Himalaya hoặc Andes. Nhiệt độ ban đêm có thể xuống đến 5°C, nhưng thường là trong mùa khô, nên những cây này thường nghỉ ngơi và chịu được thời tiết lạnh và khô. Những cây thuộc giống *Pleione* có xuất xứ từ dãy Himalaya, nghỉ ngơi vào mùa lạnh và khô, sau mùa ra lá.

Mặc dù lan cần nhiệt độ thấp, nhưng nhìn chung không nên để chúng bị phơi ngoài sương giá, vì như thế sẽ gây tổn hại, thậm chí là làm chết cây. Tuy nhiên, hầu hết những loài lan ưa lạnh không thích nhiệt độ xuống đến 5°C. Với những giống phổ biến nhất, như *Cymbidium*, *Ondotoglossum*, và *Dendrobium*, nhiệt độ tối thiểu ở 10°C là vừa. Con số được ghi trên nhãn chậu thường là nhiệt độ tối thiểu, nghĩa là những đêm đông lạnh nhất, nhiệt độ cũng không được xuống thấp hơn mức này. Con số này sẽ cho bạn biết cần cung cấp nhiệt độ cho cây như thế nào vào mùa đông - đây sẽ là khoản tốn kém nhất.

Lan thuộc nhóm trung gian cần nhiệt độ cao hơn một chút, chẳng hạn nhiệt độ thấp nhất vào mùa đông cho giống *Miltoniopsis* và *Cattleya* là khoảng 12°C. Lan ưa nóng cần được giữ ở nhiệt độ trên 15°C để đảm bảo sự phát triển tối ưu. *Phalaenopsis* và *Phaphiopedilum* là hai giống điển hình của nhóm này. Nếu nhiệt độ thường xuyên xuống thấp hơn mức tối thiểu hoặc đột ngột giảm rất mạnh, cây sẽ bị tổn hại nặng nề. Tương tự, nếu lan ưa lạnh mà nhiệt độ cung cấp cho chúng lại thường xuyên quá ấm, chúng sẽ phát triển rất eo uột, hoặc phát triển rất mạnh nhưng ra toàn là lá thay vì hoa.

NHIỆT ĐỘ TỐI ĐA

Nhiệt độ tối đa cũng quan trọng không kém. Trong mùa hè, nhiệt độ không nên quá 24°C đối với loài lan ưa lạnh và 28°C đối với loài lan ưa nóng. Trong thời tiết rất nóng, cố gắng phun sương, che chắn, và thông gió để hạ bớt nhiệt độ.

Với thời tiết nóng của mùa hè, bạn không cần phải tưới cho cây, đặc biệt là với những loài lan ưa lạnh. Nếu nhiệt độ ban đêm dễ chịu thì ngay cả những loài ưa nóng cũng có thể phát triển mà không cần được tưới thêm.

Thường xuyên kiểm tra nhiệt độ môi trường của lan bằng nhiệt kế maximum/minimum để theo dõi khi nhiệt độ quá cao hoặc quá thấp.

SỰ DAO ĐỘNG NHIỆT ĐỘ

Sự dao động nhiệt độ là điều bình thường trong tự nhiên: ngày thì nóng hơn đêm và mùa đông thì lạnh hơn mùa hè. Những thay đổi hằng ngày và theo mùa đó rất có ý nghĩa cho chu kỳ tăng trưởng và ra hoa của lan. Sự giảm nhiệt độ trong mùa đông, nhất là vào ban đêm, báo hiệu cho những loài lan ưa lạnh biết rằng mùa tăng trưởng đã kết thúc và đây là lúc bắt đầu phát triển chậm lại và ra hoa. Lan *Cymbidium* là một ví dụ rõ nhất cho điều này. Nếu những cây này được giữ ấm trong mùa đông, chúng sẽ tưởng rằng mùa hè vẫn còn nên theo chu kỳ mùa hè thì chúng không ra hoa. Cường độ chiếu sáng cũng có tác động trong việc này, song yếu tố quan trọng nhất vẫn là nhiệt độ.

Ngay cả những loài ưa nóng mà được giữ ở nhiệt độ quá cao cũng sẽ tiếp tục phát triển mà không trở hoa. Nếu cây lan *Phalaenopsis* của bạn vẫn còn e dè chưa chịu ra hoa, bạn hãy dời nó vào nơi mát mẻ hơn một chút.

QUÁ NÓNG HOẶC QUÁ LẠNH

Tuy lan cần có sự thay đổi nhiệt độ, nhưng quá lạnh hoặc quá nóng thì cũng không tốt.

Cattleya trianae cần nhiệt độ trung bình, cũng như tất cả các loài khác thuộc giống *Cattleya*.

Các loài *vanda* thường ưa nóng, vì phần lớn chúng có xuất xứ từ vùng nhiệt đới.

Odentoglossum là giống lai ưa lạnh, cần nhiệt độ thấp trong mùa đông để ra hoa tốt.

Cây sẽ trông giống như bị đông lạnh hoặc bị nấu. Các tế bào trên lá sẽ suy kiệt vì hoạt động quá mức. Bệnh nhiễm trùng thứ cấp sẽ nhanh chóng ăn vào, tạo thành một mảng đen trên lá và lập tức lan ra khắp bề mặt lá. Tình trạng này sẽ lan sang phần còn lại của cây, và nếu nghiêm trọng sẽ dễ dàng giết chết cây. Những triệu chứng này thường gặp khi hệ thống tưới cho mùa đông không hoạt động vào những đêm trời lạnh, hoặc những ngày hè nóng bức mà lan không được thông gió. Trong trường hợp nặng, lan có thể không sống nổi, nhưng nếu bị nhẹ thì bạn có thể cắt bỏ những lá hoặc những phần bị ảnh hưởng nặng nhất rồi dưỡng cho nó hồi phục hoàn toàn.

TRONG NHÀ KÍNH

Để đem đến cho lan môi trường tốt nhất, bạn hãy trồng lan trong nhà kính. Vì nhà kính là nơi chỉ dành để trồng lan nên bạn có thể tập trung thiết lập điều kiện thích hợp cho chúng.

Có nhiều kiểu nhà kính để bạn chọn lựa; hãy chọn bất kỳ mẫu nào phù hợp với vị trí và thẩm mỹ của nhà bạn. Phải chọn lựa vị trí thật kỹ. Nếu xây nhà kính dưới những cây rụng lá thì mùa hè cây sẽ cho bóng mát cần thiết, nhưng nếu là những cây xanh quanh năm thì chúng sẽ che hết cả ánh nắng vào những tháng âm u trong năm, khi mà lan đang rất cần ánh sáng. Nhà kính phải được bố trí nơi thoáng rộng để dễ kiểm soát cường độ ánh sáng, vì khi cần bạn có thể đẩy hoặc mở lưới che ra. Dùng lưới che gắn trên mái giàn hoặc quét sơn lên mái, hoặc áp dụng cả hai. Nhưng cũng nên nhớ rằng nếu nhà kính nằm ở nơi trống trải thì sẽ bị gió nhiều, có thể gây thiệt hại trên diện rộng.

Nhà kính bằng gỗ thường thoát ẩm chậm hơn nhà kính kim loại; bạn phải nhớ rõ điều này. Trước đây, tất cả các nhà kính đều được lợp mái bằng các tấm kính; hiện nay, cách này vẫn là cách rẻ nhất để tạo mái giàn cứng cáp, nhưng kính thì có thể bị vỡ, nhất là trong mùa gió nhiều. Lợp bằng các tấm polycarbonat tuy ban đầu có đắt nhưng lại là phương pháp cực kỳ kinh tế và có thể lợp được dưới nhiều dạng khác nhau. Hai hay ba lớp polycarbonat được ghép với nhau bằng các vách móng ở giữa, tạo thành những túi khí để cách nhiệt hiệu quả. Tấm lợp có thể được sơn màu để che bóng cố định.

Nếu nhà kính của bạn được lợp kính, bạn phải lót những tấm plastic bong bóng để tạo lớp cách nhiệt. Cách này còn giúp ngăn tình trạng khô hạn. Phải thường xuyên kiểm tra để kịp phát hiện và lấp những lỗ hổng giữa các ô kính.

SỰ THÔNG GIÓ

Cho dù là một nhà kính mới được xây lên để

trồng lan hay một nhà kính có sẵn được sửa đổi lại đôi chút cho phù hợp với việc trồng lan, thì những yêu cầu cơ bản vẫn như nhau. Ánh sáng và độ cách nhiệt thì đã được đề cập đến, nhưng còn một yếu tố rất quan trọng nữa là độ thông gió. Trong những ngày ẩm áp, dù đã được che chắn, nhiệt độ nhà kính vẫn có thể nhanh chóng tăng lên rất cao nếu không được thông gió. Những hệ thống thông gió hoạt động bằng bộ ổn nhiệt sẽ tự động mở các lỗ thông gió khi nhiệt độ đạt đến một mức nào đó. Tuy nhiên ở một số nhà kính, các lỗ thông gió lại được đóng mở thủ công, và như thế sẽ dễ gặp rắc rối nếu bạn vắng mặt một thời gian dài vào lúc thời tiết thay đổi thất thường. Lan có thể bị hãm chín nếu trong thời tiết nóng mà nhà kính không được thông gió. Cả trên mái và hai bên vách nhà kính đều phải có lỗ thông gió. Bạn cũng có thể mở cửa nhà kính nếu bạn ở đó cả ngày, để không khí được lưu thông nhiều hơn.

BỐ TRÍ CÂY

Giàn giá chắc chắn và có thể dời chuyển được là rất cần thiết cho vườn lan, để bạn có thể bố trí lan ở bất kỳ tầm cao nào phù hợp với lan và với bạn, chẳng hạn: những cây to thì có thể đặt thấp, còn những cây nhỏ thì đặt cao. Giá phải được làm bằng gỗ giát thưa hoặc lưới thưa để nước từ đáy chậu có thể thoát hết ra ngoài. Để tăng không gian cho vườn lan, bạn hãy lưu ý cả ba chiều. Tận dụng không gian phía bên trên để treo những giò lan hoặc những chậu treo. Với những cây ưa nắng, bạn hãy đặt chúng lên cao hơn, chúng sẽ che mát thêm cho những cây bên dưới. Nhưng lưu ý đừng bố trí vườn quá đầy đặc kéo ánh nắng sẽ không đến được cây, khiến chúng không phát triển hoặc không ra hoa tốt.

Để tận dụng không gian hai bên vách nhà kính, bạn hãy bó lan vào những đoạn vỏ cây, rồi treo lơ lửng trên các mắt lưới ở hai bên vách, nơi chúng được phun sương thường xuyên để giữ ẩm.

NHỮNG CÂY BẦU BẠN

Không gian bên dưới giá đặt lan có thể hơi tối, không thích hợp để trồng lan, nhưng lại lý tưởng cho những cây bầu bạn với chúng mà thích bóng tối và độ ẩm, như dương xỉ, dứa, và các loại cây lá khác. Trồng chúng trong chậu hoặc trồng trực tiếp xuống khoảng đất bên dưới các dây giá đặt lan. Phải kiểm tra chúng thường xuyên, vì chúng có thể chứa sâu bệnh và lây sang cho những cây lan của bạn.

Những cây bầu bạn này còn giúp tăng độ ẩm cho nhà kính. Thực vật ở rừng mưa nhiệt đới không sống đơn độc và sẽ phát triển tốt hơn nếu được bầu bạn với nhiều cây khác.

ĐỘ ẨM

Bạn có thể tạo độ ẩm cho nhà kính bằng cách mỗi buổi sáng bạn đều tưới nước xuống nền để làm ẩm nền, đặc biệt là trong thời tiết nóng. Khi trời mát hơn hoặc âm u, bạn không cần phải tưới nhiều kéo làm hỏng hoa, thậm chí còn ảnh hưởng đến chính cây lan nếu nước tưới đọng lâu trên lá. Bạn cũng có thể phun sương trên lá lan, phun cả mặt dưới lá. Ngoài việc giúp tăng độ ẩm, phun sương như vậy còn giúp làm sạch bụi và xua sâu hại.

Một số giống lan như vanda (những giống có thể phát triển mà không cần bón phân) cần được phun sương thường xuyên để tránh bị mất nước.

TƯỚI NƯỚC

Bạn có thể phun sương mỗi ngày, nhưng như thế cũng không cung cấp đủ nước cho nhiều loài lan. Chúng cũng cần được tưới rễ, và trong nhà kính thì việc tưới rễ không khó. Để tưới hiệu quả hơn, bạn hãy nối một ống phun nước dài vào vòi nước, đủ dài để bạn có thể dẫn nước từ vòi đến tất cả các cây; như thế bạn không phải châm nước nhiều lần vào bình tưới rồi xách đi đến từng cây một. Vòi tưới có thể được gắn với nhiều loại đầu hoa sen và đầu phun sương để tưới tùy theo nhu

Dendrochilum glumaceum nở hoa rất đẹp suốt những tháng âm u của mùa đông, với những chùm hoa lỏng lẻo tỏa hương nồng nàn.

cầu. Nếu bạn không thể bố trí một hệ thống cung cấp nước chính cho nhà kính, bạn có thể xây một hồ chứa bên trong nó và thường xuyên cho đầy nước vào hồ. Như thế, vào mùa đông nước sẽ được ấm hơn. Cố gắng sử dụng nước mưa để tưới cây.

SƯỞI

Nếu trồng những loại lan đòi hỏi nhiệt độ ấm hơn thì tất nhiên bạn phải sưởi nhà kính thường xuyên, vì vậy bạn phải có phương pháp sưởi hiệu quả nhất. Nếu dùng hệ thống sưởi bằng gas thì nhà kính phải có thật nhiều lỗ thông gió, nếu không hơi gas sẽ tích tụ, gây hại cho lan và cho cả người trồng. Nếu không dùng hệ thống gas thì sưởi bằng dầu lửa cũng tốt. Máy sưởi bằng quạt điện thì có ưu điểm là giúp lưu chuyển hơi ấm đi khắp nhà kính, nhưng lại làm cho không khí hơi khô, vì vậy bạn phải phun nước thường xuyên để duy trì độ ẩm. Sưởi bằng dầu thì không kinh tế, nhưng cũng có thể dùng phương pháp này để dự phòng cho trường hợp khẩn cấp.

VÔ CHẬU CHO LAN

CHẤT TRỒNG (GIÁ THỂ)

Sau nhiều năm trồng lan, người ta đã có rất nhiều ý tưởng về những chất để trồng lan (gọi là chất trồng hay giá thể). Đến nay, chất trồng vẫn còn rất đa dạng, có loại hỗn hợp bán sẵn, có loại bạn tự pha trộn với nhiều thành phần khác nhau. Nếu là người mới chơi lan, có thể bạn sẽ hơi bối rối, nên tốt nhất là chọn loại chất trồng đơn giản thôi.

Vì nhiều loài lan mà chúng ta trồng là phong lan rừng, nên theo lý, chất trồng phải thoáng và thoát nước tốt. Mọc trên cao trong rừng mưa nhiệt đới, lan bám vào các nhánh cây và quanh rễ của nó chẳng có gì nhiều ngoài rong rêu và chất mùn từ lá bám trên đó. Mưa sẽ rửa trôi mọi thứ trên cây xuống rễ lan, rồi từ rễ lan lại chảy xuống đất. Đó là những môi trường mà chúng ta nên cố gắng tái tạo trong chậu lan. Loại chất trồng giống với môi trường tự nhiên của lan nhất là vụn vỏ cây, vì vậy hỗn hợp vỏ cây được sử dụng làm chất trồng cho hầu hết các loại lan.

Có nhiều loại vỏ khác nhau có thể được sử dụng cho nhiều loại lan và kích thước lan khác nhau. Loại nhuyễn nhất là những vụn vỏ cây rộng 5 mm; loại này lý tưởng cho cây con trồng từ hạt và những cây lan nhỏ có hệ rễ tốt. Khi cây con lớn lên và được chuyển sang chậu to hơn, nó có thể được trồng với hỗn hợp vỏ cây thô hơn (mỗi miếng rộng 2 cm). Một số giống lan thích hợp với chất trồng thô hơn nữa, như *Cattleya*, vì chúng thích hợp với môi trường tương đối khô - vụn vỏ càng thô thì độ giữ nước càng thấp.

Cố gắng mua vụn vỏ được dành riêng cho lan. Loại vụn gỗ để bồi cho luống hoa thường rất thô và lẫn nhiều vụn gỗ dác trắng, không dễ sử dụng cho chậu và không giữ ẩm tốt. Vụn vỏ có kích thước đều nhau là tốt nhất. Loại vỏ cây thường dùng nhất là thông và vân sam, chúng vốn được tước ra để dùng

trong xây dựng. Vỏ cây gỗ đỏ thì chất lượng hơn nên thường đắt hơn một chút.

Có nhiều loại chất liệu mà bạn có thể dùng chung với vỏ cây để hỗ trợ việc giữ ẩm và thoát nước. Than củi giữ được nước, nên sẽ giúp chất trồng không bị khô, thích hợp cho những loài lan thích môi trường tương đối ẩm, như giống địa lan *Paphiopedilum* và *Pleione*. Ngoài ra, người ta còn trộn đá xốp hoặc gạch nung già vào vỏ cây và than, vì chúng giúp thoát nước tốt. Hỗn hợp vỏ cây, than, và gạch rất lý tưởng cho cây con trồng từ hạt.

Trước khi vỏ cây trở nên phổ biến, chất trồng được sử dụng nhiều nhất là rêu nước và dớn. Dớn hiện nay ít được dùng vì khó tìm; dớn là chất liệu thoát nước rất tốt. Rêu ướt thì hiện vẫn còn được dùng nhiều. Rêu giúp giữ ẩm cho rễ lan và đặc biệt tốt để tạo môi trường cho những cây yếu được hồi phục.

Một chất liệu khác được dùng làm chất trồng là xơ dừa. Nó cũng có vai trò giống như vỏ cây trong việc giữ ẩm và thoát nước.

Các túi vụn vỏ cây dùng làm chất trồng thường được đóng gói khô để giữ được lâu, song lúc nào chúng cũng bị đọng nước.

Chất trồng bằng vỏ cây thường thích hợp nhất vì chúng thoát nước tốt.

HỖN HỢP CHẤT TRỒNG VÔ CƠ

Những năm gần đây, người ta có khuynh hướng sử dụng môi trường chất trồng vô cơ. Đó là các chất nhân tạo không chứa thành phần tự nhiên. Phổ biến nhất là sợi tổng hợp (rockwool). Nó thường được trộn với đá trân châu để tăng độ thoát nước, rất tốt trong việc giữ ẩm cho rễ lan. Sợi tổng hợp lúc nào cũng phải được giữ ẩm để cho cây phát triển; phương pháp trồng này dựa trên thuật trồng cây trong nước. Vì môi trường là hoàn toàn vô cơ, nên tất cả dưỡng chất cần thiết phải được cung cấp qua nước tưới.

Người trồng ngày càng thích sử dụng môi trường này cho lan *Odontoglossum*, *Phragmipedium*, và *Miltoniopsis* (và còn nữa).

Tuy nhiên việc chăm bón phải được thực hiện thận trọng và đúng cách thức. Ngoài ra, bạn nên mang bao tay khi thao tác với các chất liệu của chất trồng, vì sợi thủy tinh mảnh có thể xước vào da, gây khó chịu. Làm ẩm sợi tổng hợp trước khi sử dụng, và để an toàn hơn, bạn nên đeo mặt nạ để tránh hít phải bụi của nó.

Một loại chất trồng nhân tạo khác nữa là bột biển làm vườn. Nó được cắt nhỏ ra rồi trộn với vỏ cây hoặc thậm chí được dùng độc lập. Nếu dùng độc lập chất này, nó có tác dụng giống như sợi tổng hợp; cây cũng cần được bón phân kỹ lưỡng vì nó không chứa thành phần hữu cơ nào.

Xơ dừa là chất liệu rất tốt để bó lan lên nhánh cây, vì nó làm thành một bện lưới chắc chắn cho rễ lan bám vào.

SANG CHẬU

Lan đa thân mỗi mùa mỗi ra một giả hành mới, được nối với giả hành cũ nhờ thân rễ, nên chắc chắn sớm muộn gì nó cũng sẽ vượt quá khổ chậu. Đó là lúc cần phải thay chậu cho cây để nó có thêm không gian cho mùa tăng trưởng tiếp theo. Thông thường, chậu không thiếu chỗ cho rễ mọc; mặc dù một số loài lan ra rễ rất um tùm, nhưng thiếu không gian bên trên cho giả hành phát triển. Thời gian giãn cách giữa mỗi lần thay chậu tùy thuộc vào mức độ phát triển của cây, và điều này thì mỗi loài mỗi khác. Một số loài lan mỗi năm mỗi phát triển rất mạnh và nhanh chóng vượt khổ chậu, trong khi có những loài mỗi năm chỉ ra một giả hành mới và phải vài năm sau mới chật chậu. Nếu cây lan của bạn phát triển quá tốt và vượt khổ chậu thì bạn phải trồng nó vào chậu mới lớn hơn chậu cũ vài số.

Chất trồng hữu cơ như vỏ cây có thể bị hư sau vài năm, nên việc sang chậu không những giúp tạo không gian rộng hơn cho cây mà còn là cơ hội tốt để tái tạo môi trường trong chậu. Chất trồng vô cơ như sỏi tổng hợp sẽ không bị hư, do đó bạn không cần phải gỡ hẳn nó ra khỏi rễ cây. Nếu bạn muốn chuyển sang trồng bằng loại chất trồng khác thì tốt nhất bạn nên gỡ sạch chất trồng cũ ra; để lẫn cả hai loại chất trồng sẽ gây rắc rối cho cây khi tưới nước.

Tốt nhất là nên sang chậu vào mùa xuân hoặc ngay khi cây bắt đầu mùa tăng trưởng

HÌNH TRÊN, BÊN TRÁI: Nhổ lan ra khỏi chậu, ở đây là lan *Cymbidium*, gỡ chất trồng cũ ra rồi dùng kéo bén tỉa bầu rễ.

BÊN TRÁI: Tỉa rễ sẽ không làm yếu lan nhưng kích thích cho lan ra rễ mới và giúp chậu mới được thoáng rộng để cây phát triển.

mới. Sau thời gian này, rễ mới sẽ đâm ra, mọc thẳng vào chất trồng mới, ít gây trở ngại cho cây.

Bước đầu tiên của việc thay chậu tất nhiên là lấy cây ra khỏi chậu cũ. Việc này không phải lúc nào cũng đơn giản. Rễ của các cây cymbidium có thể mọc thành đám rối dày đặc, đến nỗi dù trồng trong chậu nhựa bạn cũng khó mà lôi chúng ra. Trường hợp này có lẽ bạn phải dùng dao bén để cắt chậu.

TĨA RỄ

Khi lấy cây ra khỏi chậu rồi, rễ phải trông khỏe mạnh và có màu trắng, và đầu mút rễ có thể có màu vàng hoặc xanh lá. Nếu phần lớn rễ ngả nâu và mềm ra (và ướt nữa) thì tức là cây đã bị úng nước và rễ bắt đầu thối đi. Theo tự nhiên thì một số rễ già của cây sẽ rụng đi khi rễ mới đâm ra mỗi năm, và một phần rễ mới này sẽ được tia ngắn lại còn từ 3 đến 5 cm tùy theo kích thước cây. Bạn phải dùng kéo bén để tia, và sau mỗi lần tia một cây, bạn phải khử trùng kéo bằng cách nhúng vào cồn pha metanola để tránh lây bệnh từ cây này sang cây khác. Cố gắng hạn chế làm tổn hại những rễ non phát triển mạnh. Tuy nhiên việc này thật khó tránh, và nếu những rễ đó bị đứt gãy, chúng cũng sẽ dễ dàng mọc trở lại. Tia gọn bầu rễ như thế sẽ kích thích cây ra rễ mới đồng thời tạo thêm không gian trong chậu. Mạnh tay một chút cũng không sao, nhưng đừng cắt rễ ngắn quá: phải chừa rễ đủ dài để có thể neo chắc cây vào chậu mới. Sau khi tia rễ, hãy đổ bỏ chất trồng cũ đi rồi bắt đầu chuẩn bị chất trồng mới cho chậu.

CHỈNH TRANG CÂY

Thời điểm thay chậu cũng là lúc thích hợp để chỉnh trang cây. Khi các lá già chết đi, chúng thường gục xuống phía sau cuống lá bao quanh mỗi giả hành; rồi cuống lá cũng chết và ngả vàng. Bạn có thể tia bỏ những lá đó cùng giả hành đã chết.

Giả hành không sống mãi được, và mặc dù chúng là bộ phận dự trữ dinh dưỡng rất quan trọng, cuối cùng rồi chúng cũng phải tàn lụi đi. Nếu chúng ngả vàng và nhăn nheo, hãy cắt ngang phần thân rễ nối chúng với những giả hành sống khác rồi vứt đi. Nếu cây lan có giả hành già không ra lá, bạn cứ để mặc nó, vì nó vẫn còn tác dụng trữ thức ăn và nước cho cây. Đôi khi cây có quá nhiều giả hành không lá, bạn có thể nhổ chúng đi và dùng để nhân giống; vấn đề này sẽ được nói kỹ hơn ở những phần sau (xem tr.43).

Sang chậu cho lan, như cây *Bulbophyllum* này, khi nó vừa nhú mầm mới, vì đây là lúc rễ mới được hình thành và ít gây xáo trộn cho cây.

CHỌN CHẬU

Giờ cây đã được chỉnh trang gọn gàng, cắt tỉa sạch sẽ, bước tiếp theo là tìm cho nó một cái chậu mới. Mỗi cây mỗi khác, nên tốt nhất là ướm thử cây vào nhiều chậu khác nhau để xem chậu nào trông hợp nhất. Tránh trồng cây trong chậu quá to vì nghĩ rằng trồng như thế sẽ đỡ phải thay chậu nhiều lần; nếu trồng trong chậu quá to thì dần dần chất trồng sẽ bị quá ẩm, dẫn đến rắc rối cho cây. Cũng không

chọn chậu quá nhỏ: cây cần có đủ không gian để phát triển trong đôi ba năm tới nữa. Nhìn chung, chậu mới chỉ cần to hơn chậu cũ một chút là được. Hiện nay người ta chuộng chậu nhựa hơn vì chúng nhẹ và khó vỡ, song chậu đất vẫn đẹp hơn và rất thích hợp cho lan. Dù là loại chậu nào thì dưới đáy chậu vẫn phải có nhiều lỗ thoát nước.

VÔ CHẬU

Sau khi đã chọn chậu xong, bạn có thể sang chậu cho lan. Bạn nên cho một ít chất liệu thoát nước xuống đáy chậu. Đá cuội cũng tốt nhưng chúng lại làm chậu nặng lên không cần thiết. Một chất liệu khác tốt hơn và nhẹ hơn là sỏi giả. Chúng không bị vỡ và tạo được cho đáy chậu một lớp không khí. Bạn có thể thấy loại sỏi giả này khi lấy cây ra khỏi chậu cũ. Chỉ cần rải một lớp sỏi là đủ.

Tiếp theo, cho vào chậu một lớp hỗn hợp chất trồng rồi đặt cây lên. Giữ yên cây; đặt cây sao cho các giả hành cũ nằm về hai bên chậu, còn phía trước chồi mới phải có khoảng trống để nó phát triển. Rễ cây phải chạm lớp chất trồng bên dưới, và chồi mới phải nằm dưới mép chậu. Một tay giữ cây, một tay đổ chất trồng vào. Cứ tiếp tục đổ và nhận nó xuống cho đến khi cây có thể đứng vững khi bạn buông tay ra. Sau đó dùng ngón cái ấn chất trồng xuống để giữ cây thật chắc. Chất trồng bằng vỏ cây thì đàn hồi và có thể ấn xuống dễ dàng. Với những hỗn hợp như sợi tổng hợp và dớn thì bạn không cần ấn nhiều như thế. Tiếp tục đổ chất trồng vào cho đến khi nó đầy gần ngang mép chậu. Nếu chất trồng quá đầy, nó sẽ bị trôi ra ngoài khi bạn tưới cây.

Sau khi hoàn tất quá trình vô chậu, cây phải đứng vững chứ không ngã nghiêng hay lung lay; cây không vững sẽ khó đâm rễ. Nhớ thay nhãn chậu và ghi ngày sang chậu vào, nếu muốn.

Chọn chậu mới lớn hơn chậu cũ khoảng hai số là vừa.

1. Dùng sỏi giả hoặc đá cuội để tăng độ thoát nước.

2. Đặt cây vào chậu sao cho có đủ không gian để cây phát triển. Đừng trồng cây trồi lên quá cao.

3. Cho chất trồng bằng vỏ cây vào chậu. Dùng ngón cái nhấn nó xuống. Đừng nhấn vào cây.

4. Chồi mới phải nằm trên mặt chất trồng, dưới mức mép chậu.

TRỒNG LAN TRONG GIỎ

Nhiều loài lan có thể thích nghi trong những giỏ treo. Có rất nhiều kiểu giỏ với hình dáng, kích thước, và chất liệu đa dạng. Thực ra lan có thể được trồng trong bất kỳ loại giỏ nào, miễn là chúng có nhiều lỗ thoát nước. Giỏ nhựa hay giỏ kẽm đều tốt cả, nhưng đôi khi chúng hơi thừa, làm trôi chất trồng mỗi khi tưới cây. Để khắc phục tình trạng này, hãy đặt một lớp lưới nhựa dưới đáy giỏ rồi mới cho cây vào. Lưới đáy nhà kính cũng rất tốt, vì nó khó rách. Chậu lưới cũng rất thích hợp, nhất là cho cây nhỏ. Những giống lan như *Gongora* ra rất nhiều rễ trên không, nên chậu lưới sẽ tạo thuận lợi cho rễ cây thoải mái đâm ra không khí. Chúng còn trở thành cụm hoa lung lẳng ra hai bên thành chậu hoặc xuyên qua các khe/lỗ chậu, vì vậy thế treo rất quan trọng. *Coelogyne massangeana* là một loài cho hoa chùm lung lẳng, phát hoa của nó dài đến 60 cm, nên nó trông đẹp nhất là lúc được treo lên để suốt hoa vàng chảy dài xuống bên dưới giỏ.

Nếu không có giỏ, lan *stanhopea* sẽ không ra hoa tốt được. Phát hoa của loại lan này sẽ len qua chất trồng và đâm ra ngoài thành giỏ hoặc xuyên qua đáy giỏ. Nếu giỏ không có lỗ, phát hoa sẽ bị thoái hóa vì không tìm được ngõ ra. Loại giỏ được ưa chuộng nhất cho lan *stanhopea* và hầu hết các loại lan khác là giỏ gỗ thưa. Loại giỏ này được dùng rộng rãi khắp miền viễn đông cho lan *vanda* và nhiều loại lan khác; với loại giỏ này, người ta không cho nhiều chất trồng vào quanh rễ lan. Cách này chỉ hiệu quả nếu môi trường có độ ẩm cao và rễ cây có thể hút trực tiếp đầy đủ hơi ẩm cần thiết. Nếu không cung cấp đủ độ ẩm, lan sẽ bị mất nước. Vì vậy, trong điều kiện độ ẩm không đủ như ở vùng nhiệt đới, tốt hơn hết là bạn nên cho thêm chất trồng vào giỏ.

Chuyển lan từ chậu sang giỏ thì cũng như việc sang chậu bình thường. Hãy chọn một cái giỏ đủ rộng để cây có thể phát triển trong

Nhiều loài lan phát triển tốt trong những giỏ gỗ thưa. Chúng thường mọc ra hai bên thành giỏ, xuyên qua những khe gỗ, như cây lan *Stanhopea* này.

ít nhất đôi ba năm, nhưng cũng đừng chọn cái quá rộng. Nhiều loài lan thích hợp với giỏ - như *bulbophyllum* - có thể không cần thay chậu trong nhiều năm, vì chúng thích được mọc phủ ra hai bên giỏ, và nếu để tự nhiên thì dần dần chúng sẽ bao phủ toàn bộ giỏ. Nhớ lót lưới bên trong để tránh chất trồng bị trôi ra ngoài, và cho vào giỏ những chất trồng thô, tạo không gian thoáng. Giỏ vốn thoát nước rất tốt nên không cần phải cho thêm chất liệu giúp thoát nước vào đáy giỏ.

Với giỏ treo, bạn có thể tận dụng được không gian trong nhà kính; bạn có thể treo lên tới tận mái. Lan được treo cao phải là loại ưa nắng. Bạn cũng có thể thấy rằng chúng khô nước rất nhanh vì xung quanh hệ rễ, không khí luân chuyển nhiều hơn, vì vậy phải đảm bảo cung cấp đủ nước cho lan trong thời tiết nóng.

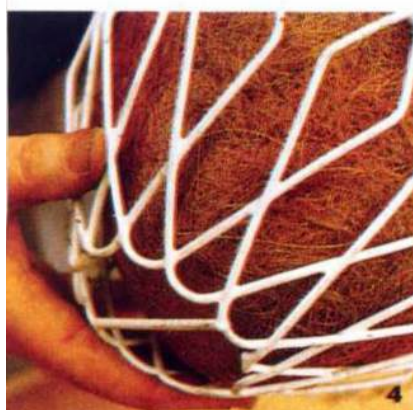
1. Chồi mới của cây *Ceologyne massangeana* không có đủ chỗ để phát triển thành giả hành mới.

2. Nếu rễ cây ra quá dày, bạn hãy dè lên một bên chậu để bầu rễ tuột ra.

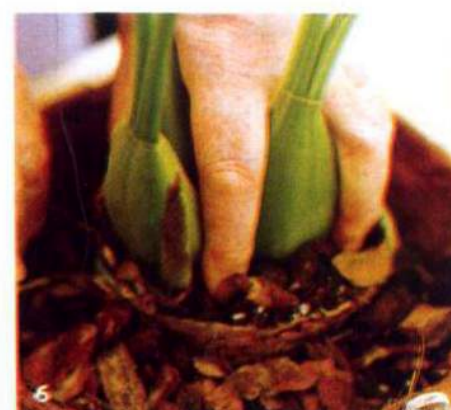
3. Lấy sạch chất trồng và đá cũ ra một tờ báo để có thể vứt đi gọn gàng.

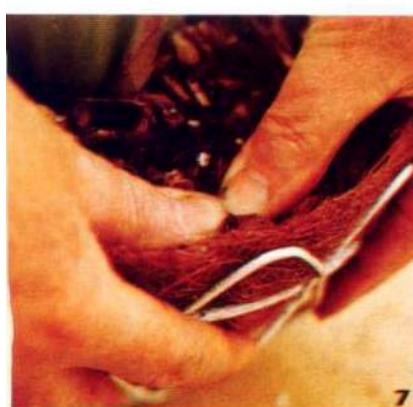
4. Hiện có nhiều kiểu giỏ trang trí, như giỏ hình lưới màu trắng này, được lót một lớp xơ dừa bên trong.

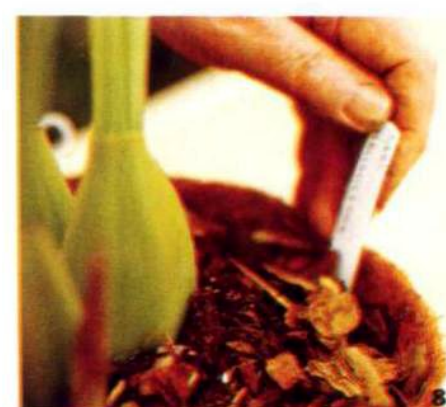
5. Chọn giỏ đủ rộng để lan có thể phát triển trong 2-3 năm nữa. Đặt lan sao cho chồi mới có chỗ để phát triển.

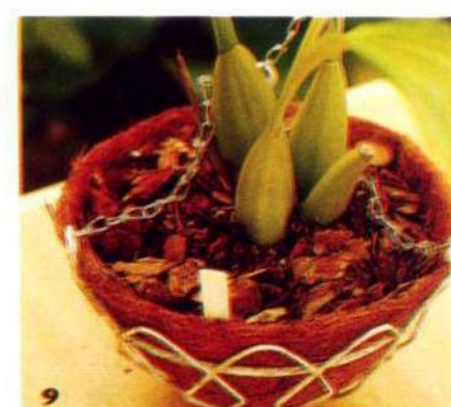
6. Cho chất trồng bằng vỏ cây vào quanh cây lan.

7. Nhận chất trồng ở quanh thành giỏ xuống để tránh làm hư cây.

8. Đừng quên thay nhãn cho giỏ và ghi lại ngày sang chậu.

9. Tưới nước kỹ lưỡng cho giỏ trước khi treo nó vào nhà kính.

BÓ LAN VÀO VỎ CÂY

Như chúng ta đã thấy, trong tự nhiên, nhiều loài lan mọc bám trên những thân cây trong rừng mưa nhiệt đới. Chúng ta cũng có thể trồng lan theo cách như vậy, bằng cách bó chúng vào thân cây hoặc vào gỗ trang trí. Một số loài lan đặc biệt thích hợp với việc bó lên cây, nhất là những loài có rễ bò lan, giúp cây có thể mọc trên bề mặt một cách dễ dàng. Nếu cây còn có nhiều rễ trên không thì nó sẽ thích nghi tốt khi được chuyển sang trồng trên cây. Lan trồng theo kiểu này cần được tưới và phun sương thường xuyên, vì chúng sẽ khô nước nhanh hơn rất nhiều so với loại trồng trong chậu, vốn có rễ được phủ bởi lớp chất trồng ẩm. Tốt nhất là trồng phong lan trong nhà kính để được phun sương mỗi ngày.

Nếu muốn chuyển lan từ trồng chậu sang trồng trên vỏ cây thì phải chuyển ngay khi nó vừa nhú chồi mới, vì đây là lúc nó bắt đầu ra rễ. Không chuyển khi nó đang trổ hoa hay ra nụ. Hãy tìm một khúc vỏ cây hoặc gỗ trang trí dài hơn cây lan để có đủ chỗ cho nó phát triển trong vài năm nữa trước khi chuyển nó sang miếng gỗ khác. Để lan được đâm rễ tốt, bề mặt vỏ cây phải thật thô ráp; rễ cũng sẽ len vào các hốc cây và các vết nứt nẻ trên vỏ thân cây. Đó là lý do vì sao cây sồi lại được dùng phổ biến đến vậy, mặc dù vẫn còn nhiều loại cây thích hợp cho kiểu trồng này. Tuy nhiên, tránh dùng củi giạt ngoài biển, trừ khi chúng được ngâm nước thật kỹ để rửa sạch hết muối biển.

Trước khi bắt đầu gắn lan lên vỏ cây, hãy quyết định xem bạn sẽ treo lan cách nào, rồi dùng một lỗ ở đầu khúc vỏ cây đó và làm một cái móc.

Lấy lan ra khỏi chậu và làm sạch rễ, gỡ bỏ hết chất trồng cũ. Tỉa bớt phần rễ già xuống còn 3 - 5 cm, tránh làm tổn thương rễ mới.

Để giúp cây đâm rễ và giữ ẩm cho cây, hãy làm một bện rêu hoặc xơ dừa, hoặc bện chung cả hai lại. Quấn nó quanh rễ lan để làm lớp

Trong môi trường tự nhiên là rừng mưa nhiệt đới, người ta thấy nhiều loài lan mọc bám trên thân cây, như thân cây trong hình này (ở Costa Rica)

đệm giữa cây lan và khúc vỏ cây mà bạn gắn lan lên. Một tay giữ lan nằm yên, một tay quấn dây kẽm ngang qua thân rễ của lan: quấn ngang giữa hai giả hành, rồi xoắn chặt hai đầu dây lại ở mặt sau vỏ cây. Chỉ xiết vừa đủ để giữ lan nằm yên vị - cẩn thận, đừng xiết quá chặt kéo nó cắt vào phần thịt của thân rễ. Tránh quấn dây ngang qua chồi mới nhú vì nó có thể làm tổn hại chồi. Tùy kích thước lan mà bạn có thể phải quấn thêm vài vòng nữa. Bây giờ tưới nước thật kỹ - thời gian đầu bạn cần phải tưới nước thường xuyên để kích thích cây ra rễ mới.

Nhiều loài lan có thể được trồng thành công theo cách này, và để đạt hiệu quả ấn tượng nhất, hãy thử tái tạo môi trường tự nhiên hoàn toàn của phong lan bằng cách bó nhiều loại lan và các cây họ dứa khác lên một thân cây già.

1. Cây lan *Miltonia spectabilis* này đã lớn quá khổ chậu. Nó sẽ thoải mái hơn khi được chuyển sang trồng trên vỏ cây.

2. Cắt bớt phần mọc quá xa ra khỏi phần chính của cây, nhưng vẫn đảm bảo cây có ít nhất bốn giả hành.

3. Với chiều dài này, lan sẽ có đủ rễ trên không để bám vào vỏ cây.

4. Quấn cây vào bện xơ dừa hoặc rêu.

5. Đặt lan lên khúc vỏ cây với lớp bện nằm giữa. Chừa khoảng trống cho chồi mới phát triển.

6. Quấn một đoạn dây kẽm qua giữa hai giả hành rồi xoắn lại ở mặt sau để xiết chặt dây.

7. Nếu cây lan to thì có thể bạn phải quấn thêm vài vòng.

8. Bây giờ tưới nước cẩn thận cho cây.

9. Xỏ dây qua lỗ móc trên vỏ cây mà lúc đầu bạn đã đục. Treo nó ở nơi có độ ẩm cao.

NHÂN GIỐNG

TÁCH CHIẾT LAN

Trong khi phương pháp nhân giống bằng hạt vẫn còn nằm ngoài tầm tay của hầu hết những người chơi lan nghiệp dư, thì tách chiết lại là một phương pháp khả thi để làm tăng số lượng lan trong vườn. Những loại lan đa thân có giả hành là dễ tách chiết nhất. Các giả hành được nối với nhau bằng một đoạn thân rễ. Đoạn thân rễ này có thể rất ngắn, làm cho các giả hành nằm xít với nhau, hoặc dài hơn làm cho thân cây bò lan ra. Nếu mỗi mùa giả hành mới chỉ ra thêm một chồi nữa, thì phải sau nhiều năm bạn mới tách chiết được. Còn nếu mỗi mùa cây nhẩy thêm nhiều chồi nữa từ giả hành mới thì chúng sẽ nhanh chóng tăng số lượng, tạo thành cây mới to hơn với nhiều chồi mới. Những cây này có thể dễ dàng được tách thành hai, ba cây hoặc nhiều hơn tùy kích thước của cây.

TÁCH CHIẾT LAN CYMBIDIUM

Một trong những loại lan phổ biến nhất mà người chơi nghiệp dư muốn tách chiết là

Mỗi đơn vị được tách chiết ra phải có bốn đến năm giả hành, mỗi giả hành có ít nhất một chồi mới.

Cắt ngang phần thân rễ nối giữa hai giả hành, rồi tách hai phần ra. Có thể bạn phải cắt xuyên qua cả bầu rễ nữa.

Cymbidium. Những cây lan này có thể mọc trên diện rộng, và những cây loại vừa có thể phủ đầy một khoảng vườn chỉ trong vài năm. *Cymbidium* sẽ thường xuyên ra nhiều chồi mới, vì vậy số lượng giả hành có thể tăng lên rất nhanh. Khi tách loại lan này, bạn phải lưu ý đến số lượng giả hành. Mỗi đơn vị được tách chiết ra phải có ít nhất bốn đến năm giả hành, mỗi giả hành phải có ít nhất một chồi mới.

NHỔ CÂY RA KHỎI CHẬU

Nếu cây ra rễ dày đặc và đã quá ngày cần sang chậu hoặc tách chiết, thì bạn phải chịu khó một chút mới lấy nó ra được khỏi chậu. Nếu quá khó thì bạn đành phải cắt chậu (nếu là chậu nhựa) hoặc đập vỡ nó (nếu là chậu đất nung). Khi cây đã được lấy ra, bạn có thể thấy rõ vị trí cần tách; vì khi được lấy ra khỏi chậu, cây có thể nằm lộ rõ thành nhiều phần. Tuy nhiên, cũng có thể rễ và giả hành quấn chặt vào nhau và bạn phải thật thận trọng khi tách giả hành ra.

TÁCH CHIẾT LAN

Như đã nói ở phần trước, mỗi đơn vị được tách chiết ra phải có ít nhất bốn đến năm giả hành, mỗi giả hành có ít nhất một chồi mới. Khi giả hành già đi, chúng sẽ dần rụng lá và chỉ để lại cuống lá mỏng, màu nâu. Như thế cây sẽ trông không đẹp, vì vậy tốt nhất là bạn hãy lật chúng đi khi chúng xuất hiện, hoặc đợi đến khi trồng chúng vào chậu rồi lật luôn - đây là dịp thích hợp để chỉnh trang cây. Nếu giả hành bị nhăn và khô hoặc thậm chí úng nước và thối bên trong thì bạn hãy cắt bỏ chúng đi. Ngay chỗ có một giả hành chết chính là chỗ bạn có thể tách cây, vì chỗ đó có một khe hở.

Nếu chẳng có giả hành nào cần cắt bỏ cả thì bạn phải tìm một chỗ khác để tách chiết. Vị trí đó phải là giữa hai giả hành cũ nằm thẳng hàng với chồi mới, và cách chồi mới một vài giả hành khác. Dùng dao bén đã được khử trùng cắt vào phần thân rễ giữa hai giả hành đó. Như thế hai phần của cây sẽ được tách chiết dễ dàng hơn. Bạn cũng hãy cắt ngang cả phần rễ ở điểm đó nếu chúng đan vào nhau. Cắt cây lan như vậy có vẻ đã man quá, nhưng nếu thực hiện chính xác và đúng thời điểm trong năm (với lan *Cymbidium* và hầu hết các giống khác là vào mùa xuân), thì sẽ không gây hại gì, thậm chí còn tốt cho lan nữa. Trồng hai cây lan vừa tách đó vào chậu như miêu tả ở trang 32 và chăm sóc bình thường.

NHÂN GIỐNG BẰNG GIẢ HÀNH GIÀ

Thỉnh thoảng lan *cymbidium* có rất nhiều giả hành đã già mà vẫn còn xanh, căng tròn, và có các mắt ngủ ở dưới gốc. Tuy già nhưng chúng vẫn không bị thối đi. Nếu những giả hành này được tách ra khỏi cây mẹ và trồng vào chậu riêng hoặc trồng chung với nhau (nếu có nhiều), thì có nhiều khả năng chúng sẽ nảy ra chồi mới. Phương pháp này được gọi là nhân giống bằng giả hành già, và là cách phổ biến để nhân giống lan *cymbidium*.

Gỡ sạch tối đa phần chất trồng cũ và tĩa bớt rễ chết. Những rễ mới ra cũng có thể cắt được, vì như thế sẽ thúc đẩy rễ ra thêm. Phải chừa rễ dài từ 6 - 10 cm để nó giúp neo cây vào chậu mới.

Trước khi có phương pháp nhân vô tính mô phân sinh (xem tr.42) thì đây là phương pháp duy nhất để tăng số lượng của nhiều loại lan đặc biệt, và nếu phương pháp nhân vô tính có may mắn tạo ra được giả hành thì giá của chúng cũng "trên trời".

Trồng giả hành già vào một chậu nhỏ với hỗn hợp chất trồng là vỏ cây và than cho đến khi nó ổn định. Giữ ẩm và độ ẩm cho nó. Đặt nó vào khay nhân giống hoặc vào một bao nilon cột lại để duy trì độ ẩm. Thỉnh thoảng tưới nước để chất trồng vừa đủ ẩm, nhằm thúc đẩy các mắt ngủ phát triển. Năng lượng và dinh dưỡng trữ trong giả hành sẽ giúp giả hành ra rễ mới. Lúc đầu những rễ mới này có thể hơi yếu. Giả hành mới đầu tiên mà nó sinh ra sẽ nhỏ, nhưng qua mỗi mùa tăng trưởng, các giả hành mới sẽ to dần như bình thường cho đến khi cây đủ lớn để ra hoa. Quá trình này phải mất đến năm năm, vì vậy bạn phải kiên nhẫn một chút.

TÁCH CHIẾT CÁC LOẠI LAN KHÁC

Hầu hết các loài lan đa thân có thể được tách chiết giống như lan *Cymbidium*, song một số giống phải đợi lâu hơn thì cây mới đủ độ lớn để tách chiết. Một số giống có thể nảy con từ giả hành già, như *Lycaste*, *Coelogyne*, *Brassias*, và *Encyclia*. Trên cây lan *dendrobium*, dọc theo các giả hành hình đốt có rất nhiều mắt ngủ. Những mắt ngủ này là để ra hoa, nhưng chúng có thể được thúc đẩy để ra nhánh con (gọi là keiki). Đôi khi người ta không muốn có những mắt này, vì thay vì ra hoa chúng lại cho ra chồi lá nếu tình cờ cây bị quá ẩm hoặc ẩm ướt trong mùa nghỉ đông. Nhưng nếu bạn muốn thúc đẩy cây con keiki phát triển thì đây chính là điều kiện tốt. Một cách nhân giống khác là cắt những đốt (giả hành) cũ mà vẫn còn xanh từ cây mẹ, đặt vào một khay rêu ẩm và tưới nước thường xuyên. Cách này rất thành công cho lan *Dendrobium nobile* và các loài lai của nó. Cắt ở giữa các mắt rồi nhúng đầu cắt vào lưu huỳnh để phòng tránh vi khuẩn nhiễm vào mô. Các mắt trên các đốt này sẽ bắt đầu phát triển thành cây mới. Khi chúng hình thành hệ rễ, bạn có thể trồng chúng ra chậu riêng.

Thunia, *Calanthe*, và *Pleione* cũng ra nhánh, còn *Phalaenopsis* thì ra nhánh từ các mắt nằm dọc cộng hoa.

TÁCH CHIẾT LAN CATTLEYA

Các thành viên trong nhóm *Cattleya* có thể được tách chiết và nhân giống thường xuyên mà vẫn được để nguyên trong chậu cũ. Nếu cây có nhiều giả hành cũ, và giả hành mới ở phía trước đang mọc ra ngoài thành chậu, bạn có thể cắt thân rễ ở chỗ giữa hai giả hành cũ ở phía sau chậu. Nếu có mắt ngủ trên hai giả hành cũ đó thì một vài mắt ngủ này sau đó sẽ bắt đầu phát triển và ra rễ. Khi chỗ được cắt đã ổn định thì bạn có thể sang chậu cho cả cây và tách riêng hai đơn vị đó ra.

NUÔI CÂY MÔ

Khi có một cây lan rất đẹp mà một người trồng lan kinh doanh muốn nhân giống lên hàng loạt nhưng vẫn đảm bảo cây con phải giống hệt cây mẹ, thì người ta sử dụng phương pháp cấy mô phân sinh.

Tế bào mô phân sinh nằm ở giữa các mắt trên giả hành của cây lan, là nơi sẽ ra lá hoặc phát hoa, được lấy ra trong điều kiện vô trùng và được nuôi cấy để tạo nên mầm rễ mới màu xanh (protocorm). Protocorm này sẽ được đặt vào một môi trường dạng gel lỏng và được quay lắc liên tục, ở đó nó tiếp tục phát triển thành khối tế bào lớn hơn mà không ra lá hay rễ. Dần dần protocorm lại được phân chia để tạo ra ngày càng nhiều protocorm mới. Sau đó, những protocorm này được chuyển vào một chất gel đặc. Ở đây chúng bắt đầu ra rễ và lá.

Bước đột phá này trong việc nhân giống lan đã cho ra đời hàng loạt trên hàng ngàn loài lan khác nhau, kể cả những loài đã đạt được số lượng mà bao nhiêu loài khác mong đợi. Phương pháp này được thực hiện phổ biến nhất trên các giống như *Cymbidium*, nhóm *Ondotoglossum*, nhóm *Cattleya*, *Miltoniopsis*, và *Dendrobium*. Trên lan vanda, người ta thực hiện những kỹ thuật tương tự bằng cách lấy đầu lá lan để nhân giống. Mới đây nhất, với những kỹ thuật hoàn hảo, việc nhân giống cộng lan đã cho ra đời hàng loạt lan *Phalaenopsis*.

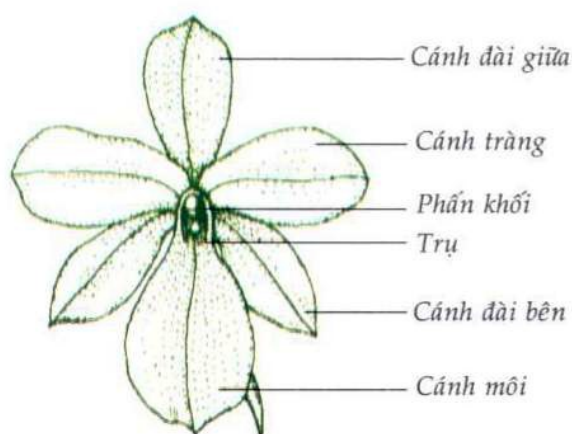
THỤ PHẤN

Trong họ lan cực kỳ đa dạng và phong phú này, hình dạng, kích thước, kiểu dáng, và màu sắc của các loại hoa lan là muôn hình vạn trạng. Song có một yếu tố luôn giống nhau cho mọi loài lan, đó là cấu trúc của hoa.

CẤU TRÚC HOA LAN

Hoa lan có ba cánh đài nằm bên ngoài khi

hoa còn trong nụ, chúng bảo vệ cho những phần bên trong của hoa khi hoa nở ra. Chúng thường có kích thước bằng nhau; cánh dài nằm trên cùng gọi là cánh dài giữa và hai cánh nằm thấp hơn gọi là cánh dài bên. Tiếp theo là ba cánh tràng; hai cánh tràng nằm trên thường có hình dạng và màu sắc tựa như cánh dài, còn cánh tràng thứ ba, nằm bên dưới, thì biến đổi và gọi là cánh môi. Cánh hoa hoạt động giống như người dẫn đường cho các loài côn trùng thụ phấn cho hoa, nhờ phần tim hoa (thường có màu vàng) để thu hút côn trùng tìm đến mật hoa. Cánh môi còn là bãi đậu cho côn trùng. Sau quá trình tiến hóa hàng ngàn năm, nhiều loài lan đã có một cấu trúc hoa chuyên biệt, chỉ thích hợp cho một loại côn trùng cụ thể. Một số loài còn có những cách tinh xảo để bắt nhốt côn trùng vào bên trong cho đến khi nó làm xong nhiệm vụ mới được thả ra. Các giống lan hài *Paphiopedilum*, *Phragmipedium*, và *Cypripedium* là những ví dụ phổ biến về cách cấu tạo của hoa để bắt môi, đảm bảo côn trùng thụ phấn cho hoa trước khi được thả đi. Cánh môi của những hoa này có hình một cái túi. Khi bị mật hoa thu hút, côn trùng sẽ lọt vào đấy. Con đường duy nhất để thoát ra khỏi cái túi trơn trượt này là một lối đi có lông tơ ở dọc mặt lưng của túi, buộc côn trùng phải đi ngang

Phấn hoa được đặt ngay giữa hoa, trên trụ, để các côn trùng thụ phấn dễ chạm vào.

Cánh môi của bông hoa lan này, được trang trí rực rỡ với màu vàng và màu đỏ tươi, là lối dẫn tuyệt vời đưa côn trùng hướng về phía phần hoa.

qua phần hoa, len qua một lối chật hẹp khiến phần hoa dính vào người nó.

Ngay phía trên cánh môi là trụ (còn gọi là cột nhị nhụy). Mặt trong của bộ phận hình trụ này là bề mặt đầu nhụy (là nơi mà phấn của hoa lan khác sẽ dính vào để thụ phấn cho hoa này), và ngay đỉnh đầu nó là phần hoa (được bọc trong bao phấn). Phần hoa nằm thành những khối đặc gọi là phần khối. Khi còn mới, phần khối có màu vàng tươi, được gắn trên những miếng dính mà sẽ dính vào cơ thể côn trùng. Phần hoa này sẽ dính vào mặt đầu nhụy nhảy của một hoa lan khác mà côn trùng đó ghé qua, nhờ đó thụ phấn cho bông hoa ấy.

Sau khi diễn ra sự thụ tinh, các cánh dài và cánh tràng teo lại, còn trụ thì bắt đầu hơi phồng lên khi nó chuyển các hạt phấn xuống noãn nằm trong cuống hoa, nơi giữ cho hoa được gắn vào phát hoa. Phần cuống này thực ra chính là bầu nhụy, và giờ đây nó đang dần chuyển thành bao hạt sau khi các hạt phấn và noãn gặp nhau để tạo thành những hạt giống nhỏ xíu. Nó sẽ phồng lên và dài ra trong vài tuần hoặc vài tháng tới cho đến khi nó chín.

HẠT GIỐNG HOA LAN

Hạt giống hoa lan rất độc đáo; trong đa số trường hợp, nó đẹp đến không ngờ, giống như bụi mùn cửa bằng vàng vậy. Lan phụ sinh (sống bám vào loài khác) chiếm đại đa số trong các loài lan trên thế giới, và với một cây lan mọc trên các cành cây khác, nếu hạt giống của nó to hoặc nặng thì sẽ không thích hợp. Vì vậy, để thích nghi, nó chỉ có một hạt giống nhỏ xíu, bên trong là phôi được bọc một lớp

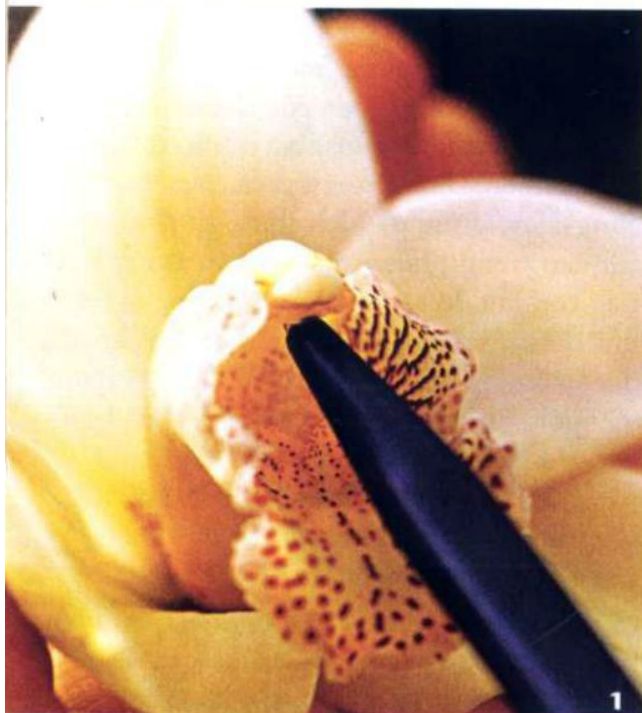

vỏ chỉ dày bằng một tế bào. Điều này giúp cho hạt giống của một số loài lan có thể theo gió phát tán qua các thân cây khác, với hy vọng là sẽ trụ lại được trên những nhánh cây chứ không rơi xuống đất. Việc phát tán này được thực hiện dần dần trong vài tuần, khi bao hạt nứt và mở ra. Vì việc hạt giống trụ lại được nơi thích hợp chỉ là may rủi, nên cây mẹ tạo ra hàng ngàn - thậm chí là hàng triệu - hạt giống để đảm bảo có khi chỉ một ít trường hợp thành công. Trong môi trường tự nhiên, lan có một mối liên hệ cộng sinh đặc biệt với một số loài nấm, và trong quá trình nảy mầm, hạt giống lan sẽ không thể mọc nếu không có những sợi nấm cung cấp dưỡng chất cần thiết cho nó phát triển.

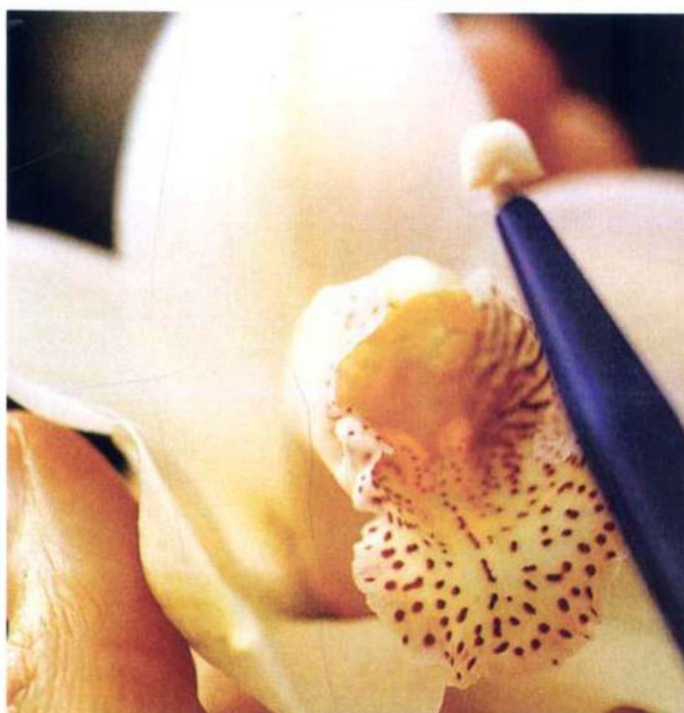
THỤ PHẤN NHÂN TẠO

Quá trình nêu trên là những gì diễn ra trong tự nhiên, nhưng nếu người trồng muốn trồng hạt trong phạm vi nhà kính thì sao? Hoa lan sẽ được thụ phấn thủ công: dùng một que nhỏ lấy khối phấn trong hoa ra rồi đưa sang hoa khác. Những cây con tương ứng sau này sẽ được ghi nhãn với ngày thụ phấn và những chi tiết về cây bố mẹ được dùng để thụ phấn chéo. Thông tin này cũng được ghi trong sổ theo dõi lai giống. Khi hạt đã chín, nó sẽ lập tức được gieo xuống, và phương pháp chuẩn để gieo hạt là sử dụng kỹ thuật hiện đại trong điều kiện phòng thí nghiệm vô trùng. Trước hết hạt giống phải được khử trùng, sau đó mới được gieo vào một loại gel thạch chứa tất cả các dưỡng chất cần thiết để nó nảy mầm; gel thạch này chứa những gì mà nấm cung cấp trong tự nhiên. Tất cả đều được đựng trong một ống thủy tinh vô trùng, được đặt trong môi trường có nhiệt độ và ánh sáng thích hợp.

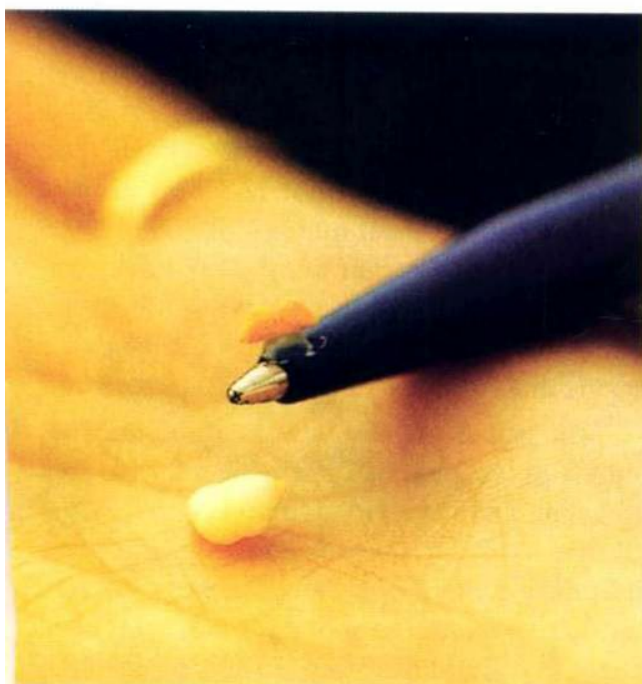
Bao hạt này trên những loài lan Cattleya đã gần chín. Chẳng bao lâu nó sẽ ngả vàng và nứt ra, phát tán vào không khí những hạt giống lấm tẩm như hạt bụi.

1. Dùng một que đầu cùn, như đầu bút chẳng hạn, để lấy phần hoa trong hoa lan thứ nhất ra.

2. Phần hoa trong hoa lan Cymbidium này sẽ dính vào đầu viết nhưng vẫn còn nằm trong bao phấn.

3. Bật bao phấn để lấy ra những phần khối màu cam.

4. Đưa phần vào bề mặt đầu nhụy ở phía sau phần hoa trên hoa lan thứ hai được dùng để thụ phấn chéo. Sau đó làm ngược lại.

Trong loài *Encyclia* này, phần hoa héo vẫn còn dính trên bao hạt nhiều tháng sau khi thụ phấn.

Khi hạt nảy mầm, phôi biến thành một khối tế bào màu xanh, gọi là protocorm. Protocorm này có thể quang hợp (nhờ ánh nắng để tạo ra năng lượng cần thiết cho nó) và tiếp tục lớn lên, cho đến khi nó đủ lớn để có thể bắt đầu ra chiếc lá và những cọng rễ đầu tiên. Cây lan con bắt đầu thành hình, ra thêm nhiều lá và rễ khi nó phát triển. Khi những chiếc lá này bắt đầu mọc ra, cây lan bé xíu đó sẽ ồm lại và được chuyển sang một ống vô trùng khác có chứa một loại gel khác.

Người trồng có rất nhiều công thức khác nhau để tạo ra loại gel này, nhưng phổ biến nhất là từ chuối và than củi, thành phần này thích hợp cho những loại lan cần có thêm kali hoặc carbon. Dừa, khoai tây, cà chua, và thơm cũng được dùng để kích thích sự phát triển của lan trong những tháng quan trọng này. Cây con sau đó sẽ được cho vào ống nghiệm thứ hai cho đến khi chúng mọc dài lên tới miệng ống và đủ mạnh để có thể sống được ở thế giới bên ngoài. Cây có lá, hoặc giả hành nhỏ xíu đầu tiên, xanh tươi đầy sức sống và có hệ rễ mạnh khỏe thì có nhiều khả năng sống hơn cây nhỏ, yếu ớt, vì vậy cứ để cây trong ống nghiệm càng lâu càng tốt.

Khi đưa cây ra khỏi ống nghiệm bạn phải thật cẩn thận, vì chúng yếu ớt và rất dễ gãy. Chúng được rửa sơ qua dung dịch kháng nấm để tránh bị xâm hại bởi những bào tử nấm luôn tồn tại trong không khí xung quanh. Sau đó chúng được trồng chung vào khay cây giống - tốt nhất là khay có phân ô cho từng cây, để nếu một cây bị chết thì những mầm bệnh của nó cũng không dễ lan sang những cây bên cạnh. Khi cây đã có hệ rễ rất khỏe mạnh thì tốt nhất là nên trồng cây với chất trồng nhuyễn và ẩm. Một hỗn hợp vỏ cây nhuyễn, dớn để thoát nước và than bùn hoặc rêu để giữ nước là chất trồng rất lý tưởng cho cây con ươm từ hạt. Sau đó cây sẽ được giữ trong một môi trường ẩm, ẩm, và được phun sương thường xuyên để tránh bị quá khô.

Đến giai đoạn này, lan đã được khoảng một tuổi, và phải sau vài năm nữa, vài lần sang chậu nữa cây mới đến độ ra hoa - thông thường từ lúc gieo hạt cho đến khi ra hoa phải mất tổng cộng từ bốn đến năm năm. Với lan đa thân, giả hành sẽ mỗi năm mỗi tăng kích thước cho đến khi chúng đủ lớn để ra phát hoa đầu tiên. Từ thời điểm đó trở đi, mỗi năm cây đều phát triển và ra hoa. Lá lan đơn thân sẽ tiếp tục lớn lên cho đến kích thước tối đa.

LAI TẠO GIỐNG

Chúng ta biết rằng niềm say mê lan và việc trồng hoa lan đã có từ hàng ngàn năm trước và vẫn luôn tồn tại dưới nhiều hình thức khác nhau. Tuy nhiên việc cẩn thận chọn lựa giống và tìm hiểu về cách lai giống thì chỉ mới bắt đầu từ thế kỷ 18.

NHỮNG NGÀY ĐẦU TIÊN

Thời kỳ đầu của triều đại nữ hoàng Victoria, thời kỳ đỉnh cao của niềm say mê lan, nhiều chuyên gia trồng lan đã tự hỏi không biết điều gì sẽ xảy ra khi những loài lan khác nhau trong vườn lan của họ được lai với nhau. Công ty Veitch & Sons ở Exeter, Anh, một trong những vườn ươm lớn nhất thế giới lúc bấy giờ, đã thuê người ở khắp các lục địa gởi về cho họ những cây, hạt giống, và củ lan của những loại mới. Họ có một bộ sưu tập lan rất lớn và một chuyên gia trồng lan hàng đầu, John Dominy - một người địa phương. Cuối những năm 1840, John Dominy làm việc với một bác sĩ giải phẫu tên là John Harris, cũng là một nhà thực vật học và nghiên cứu rất sâu về giải phẫu hoa lan. Với sự giúp đỡ của Harris, Dominy bắt đầu thụ phấn cho nhiều loài hoa lan. Khi thí nghiệm trên những loài lan có họ hàng gần nhau nhất và thụ phấn chéo cho chúng, ông thu được một số kết quả thành công, còn một số thì thất bại. Không bao lâu sau, họ hiểu được rằng nếu việc thụ phấn chéo thành công và cho ra một bao hạt to thì nó sẽ chứa cả hàng ngàn hạt giống. Hạt giống hoa lan cực nhỏ và khó gieo trồng nếu không am hiểu những nhu cầu của chúng. Tiếc là John Dominy đã không ghi lại cụ thể quá trình làm việc ban đầu của mình, nhưng chúng ta có thể giả định rằng ông đã thụ phấn chéo cho rất nhiều loài lan khác nhau để biết được loài nào cho hạt giống.

Thứ vị nhất là loài lan cattleya to lớn và rực rỡ của miền Nam Mỹ, và đây là loài đầu tiên

mà họ thực hiện thụ phấn chéo. Những cây con mà họ thu được từ hạt giống lớn lên rất chậm, và phải mất nhiều năm chúng mới ra hoa. Trong khi chờ chúng phát triển, họ tiếp tục thụ phấn cho nhiều loài khác, trong đó có loài calanthe thường xanh. Loài này phát triển rất mạnh và cho nhiều hạt giống. Khi được gieo trồng, những hạt giống này mọc lên rất nhanh và mau chóng ra hoa. Những cây con này đã bắt kịp những cây lan cattleya được ươm trước đó; tức là đến năm 1856, những cây cattleya được gieo trồng đầu tiên đã ra hoa. Họ đã tạo ra một chấn động mạnh mẽ trong thế giới hoa lan khi tạo ra loài lai đầu tiên, lai giữa *Calanthe furcata* và *C.masuca*, được đặt tên là *Calanthe Dominii* để tôn vinh ông Dominy (xem tr. 6).

Hết sức ngạc nhiên, những người thời nữ hoàng Victoria này đã khám phá ra rằng loài lai của họ có thể được tiếp tục gây giống ra đời thứ hai và thứ ba nữa. Họ còn có thể tạo ra rất nhiều loài lai và lai thành công giữa các giống khác nhau - một công việc mà rất ít khả năng thành công đối với các loài thực vật khác.

Loài lai *Cymbidium* này là kết quả của nhiều đời lai phức tạp.

ĐẶT TÊN CHO CÁC LOÀI LAI

50 năm sau khi Dominy bắt đầu lai giống, ở Anh và Pháp, nhiều người đã trồng lan từ hạt rất thành công; sự thành công đó cũng đã đến với vùng bờ biển phía đông châu Mỹ. Cho đến nay, tất cả các loài lai đều được gửi đến các viện thực vật, như Vườn Thực Vật Hoàng Gia ở Kew, Anh, để được đặt tên và phân loại. Những loài lai đầu tiên trong thời đó thường mang một tên La-tinh, giống như tên các loài khác. Nhưng mọi thứ đã thay đổi, và người trồng đã được phép tùy chọn tên cho loài lai của mình.

Nhà Sander ở Albans, Anh, là một cơ sở kinh doanh lan rất lớn thời ấy, và Frederick Sander đã mời tất cả những người tạo ra các loài lan lai đến để cùng ông ghi lại tên của chúng. Sau đó ông lập danh sách tên các loài lan lai dựa trên cơ sở ưu tiên loài đến trước, và khi một loài lai được đặt tên thì cái tên đó sẽ tồn tại mãi mãi. Từ đó, bất kỳ loài lai nào của cùng loài bố và loài mẹ đã được lai trước đó

sẽ tự động mang cái tên đã được đăng ký với Sander. Phương pháp này kéo dài cho đến tháng 1 năm 1961, khi công việc đăng ký tên được Hiệp hội Trồng vườn Hoàng gia ở Luân Đôn đảm nhiệm.

Đến cuối thế kỷ 20, có hơn 100.000 loài lai đã được đăng ký, với 3.000 loài được tạo ra mỗi năm. Con số này mỗi năm một tăng lên. Và các loài lan lai đã được trồng trên khắp thế giới. Cho đến gần đây, các loài lai mới được công bố mỗi năm năm một lần, nhưng với quá nhiều loài lai được đăng ký ngày nay, việc công bố đã diễn ra thường xuyên hơn. Danh sách đầy đủ tên các loài lan lai cũng được ghi lại trên CD-Rom. Như vậy, một nhà lai giống lan có thể truy nguyên dòng giống những cây lan của mình, biết được ai đã đăng ký những loài này và ngày chúng được tạo ra. Đây được coi là một công trình khoa học vô giá mà không một công việc trồng vườn nào sánh kịp. Mặc dù vẫn còn nhiều thiếu sót, danh sách đăng ký vẫn luôn ghi lại những cây bố mẹ quan trọng, và đó là những điều rất có giá trị cho người lai giống khi bắt tay vào việc. Họ có thể truy được nguồn gốc của một số loài lai lui tận thời kỳ đầu của thế kỷ 19 mà vẫn thấy được rằng những cây gốc này rất tốt giống.

Phragmipedium Longueville.

Bulbophyllum Jersey.

Dendrobium Pink Beauty, một trong nhiều loài lai có hoa to và rực rỡ, được lai từ *D. nobile* và các loài họ hàng của nó.

CÔNG VIỆC LAI TẠO NGÀY NAY

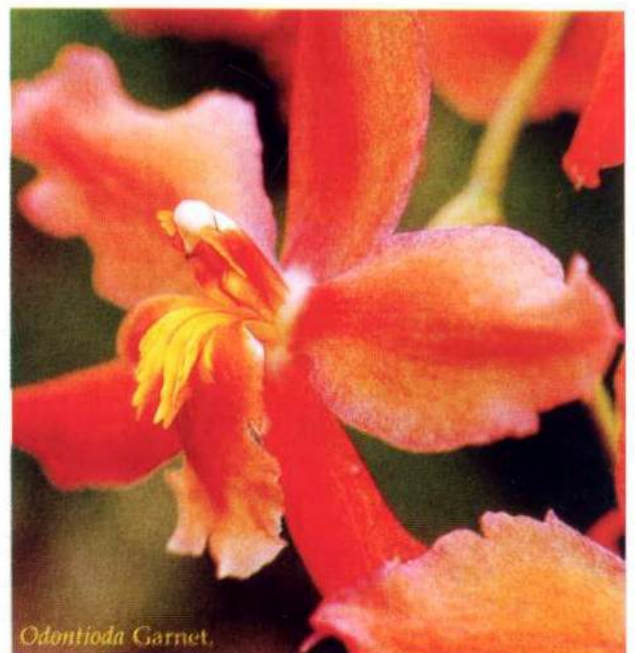
Ngày nay, các nhà lai tạo giống cần phải có một kiến thức sâu rộng về di truyền, một chuyên môn mà vào thời nữ hoàng Victoria, người ta biết rất ít về nó. Thời ấy, ý tưởng của họ chỉ là lai giống chéo cho hai hoa lan khác nhau một cách được chăng hay chớ rồi chờ xem chúng có cho hạt giống hay không. Ngày nay chúng ta hiểu rằng bản thiết kế cho một sự sống được chứa đựng trong nhiễm sắc thể của cả bố và mẹ. Hầu hết các loài lan đều có các cặp nhiễm sắc thể và được gọi là lan lưỡng bội - chúng sẽ tự do kết hợp với một cặp khác. Đôi khi cũng có trường hợp một cây có số cặp nhiễm sắc thể gấp đôi bình thường và được gọi là cây tứ bội. Nếu một cây tứ bội được lai với một cây lưỡng bội thì số nhiễm sắc thể sẽ gấp đôi lên, làm tăng hình dạng, kích thước, và chất lượng của hoa, và thường còn tăng sức mạnh của cây nữa. Một cây có số nhiễm sắc thể lẻ sẽ không thể lai giống với cây khác, nhưng ngày nay khoa học đã có thể biến đổi những cây mà trước đó chưa hề lai

giống được, thậm chí là cây của một giống lai đã tồn tại cả trăm năm. Bằng cách biến đổi số nhiễm sắc thể, chúng có thể được biến thành những cây lai giống được, nhờ vậy cây lai còn có thể tiếp tục thêm nhiều đời nữa. Mục đích của việc lai giống là tạo ra những màu sắc, hình dáng mới cho hoa, và tạo ra những cây khỏe hơn, tốt hơn trước. Trong số 25.000 loài lan, chỉ có rất ít loài là được dùng để gây giống, và con số ít ỏi của những loài phổ biến nhất đó đã tạo ra vô số loài lai hiện có ngày nay.

Về người lai giống, có hai dạng chủ yếu: nhà ương cây kinh doanh - họ gây giống chỉ để cung cấp cho thị trường cụ thể, tạo ra loài mới cho ngành kinh doanh hoa chậu và hoa cắt cành. Dạng thứ hai là nhà gây giống tự mại, luôn thích tìm cái mới lạ. Đây là những nhà chơi lan nghiệp dư hàng đầu, đầu tư rất nhiều thời gian và tâm trí vào việc thí nghiệm lai tạo giống. Bạn có thể nhìn thấy kết quả của tất cả những nỗ lực chăm chỉ này khi tham quan một buổi triển lãm lan: một cuộc triển lãm rực rỡ những cây lan hiếm; tất cả là nhờ vào tài nghệ của người lai tạo.

Vandara Cambria 'Plush'

Odontoda Garnet

SÂU BỆNH

CÔN TRÙNG PHÁ HOẠI

Lan trồng trong nhà kính hoặc trong nhà thì tự nhiên đã được tách biệt với các loài sâu hại vốn đầy dẫy trong vườn. Tuy nhiên, khi sâu hại đã xâm nhập vào nhà kính thì môi trường từng là thiên đường cho hoa lan sẽ trở thành thiên đường cho lũ phá hoại này. Nếu không có kẻ thù tự nhiên chế ngự, chúng sẽ nhanh chóng lan tràn và lây nhiễm toàn bộ vườn lan. Cần thận quan sát để tìm sâu hại và ngăn chặn chúng tấn công thì tốt hơn là cố gắng cứu chữa sau khi cây đã bị tàn phá nặng nề. Nếu bạn biết trước loại sâu hại nào có thể tấn công loại lan nào, thì việc kiểm tra thường xuyên sẽ giúp phát hiện sớm sự xâm nhập của chúng. Từ đó tình trạng sẽ nhanh chóng được khống chế trước khi nó kịp lan rộng.

Một số loại thực vật luôn là nhà của một số loại côn trùng nào đó, mà lan thì có thể được trồng chung với nhiều loại cây khác. Thường thì sâu hại sẽ tấn công trên một cây rồi mới lan sang các cây khác. Chẳng hạn: nếu hoa vân anh được trồng chung với lan thì thể nào ruồi trắng trên hoa vân anh cũng sẽ tấn công sang lan.

Nếu bạn chọn dùng thuốc trừ sâu để chế ngự sâu hại thì bạn nhất định phải từng li từng tí theo đúng hướng dẫn của nhà sản xuất. Dùng nhiều hơn liều lượng được hướng dẫn, pha trộn nhiều loại thuốc với nhau, hoặc sử dụng thuốc quá hạn, tất cả đều không tốt. Sử dụng thuốc trừ sâu cho cây trong nhà sẽ rất khó và cũng không thích hợp, vì trẻ nhỏ hoặc vật nuôi sẽ bị ảnh hưởng.

Sau nhiều năm, nhiều thuốc trừ sâu có tác dụng mạnh mà trước đây từng được coi là an toàn nay không còn được bày bán nữa. Vì vậy, bất cứ khi nào có thể, bạn nên sử dụng các biện pháp không hóa học để tiêu diệt sâu hại.

Côn trùng xâm nhập vào nhà kính của bạn qua hai con đường. Một là qua những cây đã

nhễm sâu bệnh được đưa vào vườn. Phải kiểm tra từng cây lan và tất cả những cây khác mới được đem về. Nếu thấy nghi ngờ, hãy cách ly cây đó một thời gian để kiểm dịch rồi mới đưa vào nhà kính. Mua cây ở những vườn có uy tín đâu có nghĩa là cây đó chắc chắn không bị sâu hại. Cho dù là trong những cơ sở kinh doanh cây chất lượng nhất cũng có những con rệp nhện đỏ hoặc rầy bông ẩn nấp đâu đó, chực tàn phá cả khu vườn.

Kẻ thù khác nữa chính là mảnh vườn xung quanh nhà kính, nơi đầy dẫy những sâu hại tự nhiên; chẳng hạn: rệp vừng sẽ sinh sản mạnh trong suốt mùa hè trên những cây bông hồng của bạn, và rệp nhện đỏ có thể tràn vào phá hoại những cây táo vào cuối hè. Hầu hết những sâu hại đó đều được chủ vườn làm ngơ vì biết rằng mùa đông tới chúng sẽ phải ngủ đông và số lượng giảm đi rất nhiều. Tuy nhiên, trong nhà kính thì không có chuyện đó. Lỗ thông gió để mở trong những đêm mùa hè ẩm áp sẽ là cơ hội cho lũ ốc sên xâm nhập.

RỆP NHỆN ĐỎ (Red Spider mite)

Cái tên này thật ra không đúng, vì nó không giống nhện cũng không phải màu đỏ, mà nó là một con bọ cực nhỏ khó thấy bằng mắt thường. Nó tấn công một số giống lan nhiều hơn những giống khác. Giống lan hay bị

Chuột có thể gây rắc rối nếu nó đột nhập được vào nhà kính, nó có thể ăn phần hoa và thậm chí gặm cả giả hành.

loại rệp này tấn công nhất là *Cymbidium*; nó tấn công mặt dưới lá - trong tự nhiên, chỗ ẩn nấp này giúp nó tránh được mưa và kẻ thù. Nếu nhà kính quá khô, những con rệp cực nhỏ này có thể nhanh chóng sinh sôi. Khi một cây bị chúng tấn công, mặt dưới lá sẽ chuyển thành màu xám bạc, sau đó chúng sẽ tấn công sang cả nụ và hoa. Chỉ một lượng rệp nhện đỏ có thể làm cho cây yếu đi đáng kể; chúng phá hoại lá đến mức độ cây không thể hô hấp tốt được nữa. Tình trạng sẽ trở nên tồi tệ nhất vào mùa xuân và hè, vì trong mùa đông chúng dễ trứng. Rệp nhện đỏ sẽ tấn công các cây lan khác như lan *Dendrobium*, một số cây thuộc giống *Odontoglossum* và lan lá mềm, như *Lycaste*, *Thunia*, và *Calanthe*. Loài rệp này hiếm khi tấn công lan *Cattleya* và *Laelia*.

Cách tốt nhất để chế ngự chúng là giữ độ ẩm vườn lan thích hợp: khi tưới nước lên lá vào những ngày hè nóng, hãy phun sương vào mặt dưới và cả mặt trên của lá. Không có gì lạ khi bạn phát hiện thấy loại sâu hại này trên một diện tích lớn những cây cymbidium, nhất là những cây nằm ở cuối dãy giá hoặc những cây ít được kiểm tra đúng cách. Để chữa cho một cây cymbidium bị rệp nhện đỏ tấn công, hãy lấy một ít xà bông làm vườn hoặc nước rửa chén pha với nước, kế tiếp là dùng một miếng bọt biển thấm vào dung dịch này rồi lau từng lá một và cứ như thế mà lau đi lau lại nhiều lần.

Rệp nhện đỏ có thể bị tiêu diệt bởi bọ ăn thịt, được mua từ những công ty chuyên cung cấp chúng cho ngành làm vườn. Chúng được thả vào nhà kính để tấn công và tiêu diệt rệp nhện đỏ. Nhưng biện pháp khống chế bằng sinh học này có một vấn đề là sau khi tiêu diệt đáng kể số rệp nhện đỏ, những con bọ ăn thịt này sẽ tự chết đi, vì vậy bạn phải thường xuyên thả thêm bọ ăn thịt vào vườn. Phải có thật nhiều bọ ăn thịt thì biện pháp khống chế rệp nhện đỏ mới có hiệu quả.

Để phòng ngừa và tiêu diệt rệp nhện đỏ, hãy thường xuyên dùng bọt biển lau cả hai mặt lá bằng nước xà bông loãng.

Loài rệp nhện đỏ cực nhỏ này xuất hiện chủ yếu ở mặt dưới lá khi thời tiết trong mùa tăng trưởng quá ẩm và khô.

Nếu thuốc trừ sâu có thể được sử dụng an toàn thì tốt nhất là dùng những loại thấm vào rễ để cây hấp thu, rồi gây độc cho rệp nhện đỏ khi chúng gặm lá. Những loại thuốc này có thể được phun lên lá nhiều lần trong năm trước khi phát hiện thấy sâu hại. Chúng giúp cây kháng lại loài sâu hại này và có tác dụng lâu dài. Nếu có thể sử dụng thuốc một cách an toàn thì đây là biện pháp khống chế sâu hại rất tuyệt.

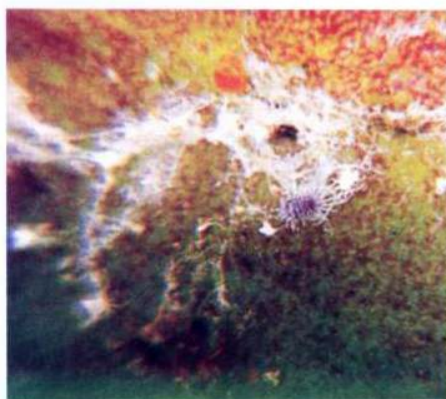
RỆP NHỆN GIẢ (False Spider mite)

Loài rệp này còn nhỏ hơn nữa, còn được gọi là rệp phalaenopsis, vì chúng tấn công lan phalaenopsis nhiều hơn những loài lan khác. Chúng phá hoại cả mặt trên và mặt dưới lá: khi bị chúng tấn công, các tế bào lá bị xẹp xuống, tạo thành một vết những sẹo sâu. Giống như các loài rệp khác, chúng phát triển trong điều kiện khô và có thể tấn công những cây trồng bên bậu cửa sổ hoặc trong nhà kính thiếu độ ẩm, nơi mà chúng có thể nhanh chóng lây từ cây này sang cây khác. Khi thấy cây có những dấu hiệu nhiễm bệnh đầu tiên, bạn cần phải chữa cho cây bằng những biện pháp như đối với rệp nhện đỏ. Nếu cây có nhiều lá, hãy tỉa hết những lá bị nhiễm bệnh.

RẦY BÔNG (Mealy bug) VÀ RỆP VẮY (Scale insect)

Hai loài sâu hại này có họ hàng với nhau, và thuộc nhóm lớn các côn trùng xâm hại lan. Chúng ta không cần phải biết sự khác biệt giữa chúng; đối với người trồng lan, chúng chỉ là những loài sâu hại cần phải diệt trừ. Rệp vảy có thể có nhiều loại: một số có vỏ sừng cứng, màu đen, tự dính vào mặt dưới lá; một số khác lại có thân mềm, dễ bị dè dặt.

Hầu hết những côn trùng này đều có giai đoạn ấu trùng. Trong giai đoạn đó chúng rất nhỏ nên người trồng lan khó mà phát hiện. Trước tiên chúng ta biết được sự hiện diện của chúng khi kiểm tra lan và thấy bên dưới lá có những vết dài của loài rệp vảy cứng này. Một số vết có phủ một lớp bột trắng. Loài rệp này tấn công hầu hết các loài lan, trừ lan cattleya và các loài lai cụ thể của nó. Chúng thường ẩn ở mặt dưới lá và bên dưới cuống lá bao quanh giả hành và chồi mới. Nếu chúng

Những nơi rầy bông tấn công thường có một mạng sợi mịn trắng, thường là ở mặt dưới lá hoặc ẩn trong những góc yên tĩnh hoặc các vết nứt.

Từng con rầy bông riêng lẻ di chuyển khá nhanh và dễ thấy khi chúng ra chỗ thoáng. Chúng sẽ tụ tập lại thành một bầy và hút nhựa cây.

ta không phát hiện kịp thời, chúng sẽ làm cây bị suy yếu đi và nhanh chóng giết chết cây.

Các loại rệp vảy khác nhau chuyên xâm hại các loại lan khác nhau. Loại chỉ tấn công lan cattleya thì hầu như không tấn công lan cymbidium, và ngược lại. Rầy bông cũng xâm hại rất nhiều loài lan, và chúng có nhiều loại. Chúng di chuyển nhiều hơn rệp vảy, và bên ngoài cơ thể chúng có phủ lông tơ trắng, chúng nhanh chóng tấn công khắp cây lan và đặc biệt là thích tấn công lan phalaenopsis. Chúng không chỉ tấn công mặt dưới lá mà còn tụ quanh lõi hoa và ẩn dưới những cánh hoa. Bạn sẽ luôn bị sốc khi nhìn thấy những bông hoa lan vừa mới nở đã bị rầy bông làm hư hại. Chúng ẩn sẵn bên dưới nụ hoa, chực len vào bên trong khi hoa nở. Khi chúng đã ăn vào cánh hoa rồi thì rất khó diệt trừ. Nếu hoa bị nhiễm rầy nặng thì tốt nhất là cắt bỏ nó đi chứ đừng phí thời gian lau rửa. Thường xuyên kiểm tra mặt dưới lá lan phalaenopsis sẽ có thể giúp phòng ngừa chúng; ngoài ra bạn cũng phải theo dõi sát sao những phát hoa đang trở trước khi hoa nở để phát hiện dấu hiệu rõ ràng của những đốm lông trắng.

Với những con rầy này, bạn có thể khống chế chúng bằng biện pháp sinh học: dùng một loại bọ rùa chỉ ăn rầy bông. Tuy nhiên, một tình trạng thường xảy ra đối với các biện pháp sinh học là: những con bọ ăn thịt này có nguy cơ đói đến chết trước khi chúng diệt hết sâu hại. Xà bông làm vườn rất có công hiệu để tiêu diệt chúng, vì cả rệp vảy và rầy bông đều có lớp vỏ nhờn bảo vệ. Khi cơ chế phòng thủ này bị phá vỡ, chúng sẽ yếu đi và nhanh chóng bị chết. Rửa cây bằng xà bông hoặc dung dịch methyl là biện pháp chế ngự rất hiệu quả. Khi vườn lan cattleya bị rệp vảy tàn phá nặng nề, bạn có thể phải mất nhiều tháng mới diệt hết được chúng, nhưng bạn phải kiên trì với phương pháp này trước khi lũ côn trùng đó vượt lên chiếm ưu thế.

Hầu hết rệp vảy và rầy bông đều là sâu hại vùng nhiệt đới và không có ở những vùng lạnh. Vì vậy chúng thường xâm nhập vườn lan thông qua những cây đã bị nhiễm.

SÊN VÀ ỐC SÊN

Đây là hai loài sâu hại thực sự gây phiền toái cho nhà kính. Chúng từ bên ngoài len lỏi vào một cách không ngờ. Hầu hết các loài lan đều cho lá dai cứng, không phải là món ăn khoái khẩu của chúng, thế nhưng chúng lại thích ăn phát hoa và nụ hoa. Chúng có một biệt tài là có thể lẩn ra được một phát hoa béo bở từ tít đằng xa. Nếu vườn lan trong nhà kính chỉ có một phát hoa, thì chắc chắn rằng một con ốc sên nào đó cũng sẽ tìm ra; nếu có cả tá nụ hoa hoặc bông hoa trở lên, lũ sâu hại này sẽ cắn nhấm nhở hết bông này đến bông khác chứ không chỉ một bông. Vì vậy mà chúng có thể phá hoại vẻ đẹp của toàn bộ vườn lan chỉ trong một đêm.

Lá lan duy nhất mà ốc sên thích là những chiếc lá mềm, mỏng nước của lan phalaenopsis, và thật đau đớn biết bao khi buổi sáng bước vào nhà kính và thấy cây lan quý giá của bạn lở loét những vết cắn tròn to trên khắp lá. Bọn phá hoại này còn thích cả rễ lan nữa, và chúng ăn những đầu rễ non mềm.

Biện pháp tốt nhất để khống chế ốc sên là giữ nhà kính sạch sẽ, gạn gàng để không cho chúng tìm được chỗ trú ẩn đầu tiên. Phát hoa có thể được bảo vệ bằng cách quấn một dải bông gòn quanh gốc phát hoa và giả hành nâng đỡ phát hoa đó. Động vật thân mềm không bám được trên bề mặt có lông, vì vậy sẽ không vượt qua được chỗ quấn gòn. Đốt đuốc hoặc thấp đèn tìm kiếm chúng sau khi trời tối; thường bạn sẽ tìm ra bọn tội phạm này đang say sưa buổi tiệc hằng đêm.

Còn có một loại ốc sên tròn, nhỏ, màu đen, được gọi là ốc tỏi hoặc ốc rêu. Chúng thường sinh sản trong chất trồng và có thể gây nhiều

phiền toái cho vườn ươm cây con, vì chúng sẽ phá hoại rễ cây con. Một chiến lược hiệu quả để khử trừ chúng là đặt những lát tảo, khoai tây, hoặc thậm chí là vỏ cam trên bề mặt chất trồng, rồi mỗi sáng lật lên xem; bạn sẽ thấy chúng ẩn bên dưới, thường thức bữa ăn trái cây ngon lành. Bạn có thể vứt lũ phá phách này đi.

Bạn cũng có thể đặt mồi nhử hoặc phun thuốc diệt ốc sên, nhưng cách này không cần thiết nếu bạn đã thường xuyên kiểm tra cây. Bạn cần biết rằng những cây cymbidium được đem ra khỏi nhà kính vào mùa hè, khi được đem trở lại nhà kính có thể mang theo sâu hại ẩn trong lỗ thoát nước của chậu hoặc trên bề mặt chất trồng. Cách phòng trừ đơn giản là ngâm cả chậu cây vào nước đến ngang vành chậu trong khoảng nửa tiếng trước khi đem vào nhà kính. Như thế ốc sên hay bất kỳ loài sâu hại nào trú ẩn trong chậu cây cũng sẽ bị chết đuối.

Ốc sên có thể tàn phá cây, nhất là trên những phần mềm của cây lan như phát hoa mới, nụ hoa, và lá mới. Con ốc sên to lớn này có thể chui vào nhà kính của bạn khi trời lạnh; những con nhỏ hơn có thể sống trong đó luôn.

RỆP VÙNG

Rệp vùng có nhiều loại. Chúng hiếm khi phá hoại cây trồng, vì với chúng, lá cây rất dai cứng, trừ những cây lan có lá mềm như lyclaste và calanthe. Khi tấn công lá của những cây này, chúng thường tấn công mặt dưới lá. Những cây lan này có lá rất mềm, vì vậy rất dễ bị tổn thương bởi thuốc trừ sâu. Với bộ sưu tập chỉ có vài cây lan thì cách dễ nhất là lật chậu nằm nghiêng lại để phơi mặt dưới lá lên, rồi lấy khăn ướt lau sạch rệp đi ngay khi mới phát hiện ra chúng, và lau lại lần nữa nếu cần.

Rệp vùng thường tấn công hoa lan. Loài sâu hại này có khả năng sinh sản đến mức báo động; chỉ trong vài ngày chúng có thể tăng số lượng lên gấp hàng tá và thậm chí là hàng trăm lần. Chồi hoa là phần dễ bị tổn thương nhất trong giải phẫu hoa, và bất kỳ thuốc trừ sâu nào cũng sẽ làm tổn thương chồi, thậm chí còn làm tổn thương nặng hơn sâu rầy cắn phá, khiến chúng úa vàng và rụng đi. Khi mới phát hiện thấy rệp vùng làm ổ trên chồi non, hãy lập tức lấy nước rửa chúng đi. Tuy nhiên hoa đã bị tổn hại rồi, và khi hoa nở, các cánh hoa sẽ bị khuyết tật. Nếu cụm hoa đã bị nhiễm rệp nặng nề (rệp nắp giữa những nếp gấp của cánh hoa và trong cuống hoa) thì tốt nhất là bạn hãy ngắt bỏ cả cụm hoa đi để rệp không lây sang những hoa khác trong nhà kính.

Rệp vùng sẽ rất nhanh chóng tăng số lượng nếu không bị khống chế. Chúng có thể gây tổn hại nặng nề cho lá non hoặc chồi hoa.

Giống như đối với các loài côn trùng khác hút nhựa cây, bạn có thể sử dụng loại thuốc trừ sâu ngấm vào rễ, cho tác dụng lâu dài để diệt trừ chúng. Loại thuốc này không an toàn cho những cây lan lyclaste lá mềm, và biện pháp kiểm soát tốt nhất vẫn là thận trọng đề phòng.

MỘT NHO

Một trong những loài sâu hại thường gặp nhất trong vườn là một nho. Nó phát triển trong những chậu cây như cây hoa anh thảo, và tàn phá mọi thứ nó tiếp xúc - cả một ấu trùng và một trưởng thành đều xâm hại cây. May thay, theo ghi nhận thì chúng không gây nhiều thiệt hại cho cây lan, nhưng nếu chúng làm ổ trong chậu thì ấu trùng sẽ nhanh chóng ăn hết rễ lan. Như với tất cả những loài sâu hại tự nhiên này, biện pháp kiểm soát tốt nhất là phải hành động thật nhanh. Sang chậu hoàn toàn cho cây, gỡ bỏ hết chất trồng cũ và rửa nó dưới vòi nước đang chảy, rồi để ráo. Kiểm tra cây thật kỹ lưỡng, đảm bảo không có ấu trùng rúc trong rễ cây hoặc dính vào bầu rễ. Toàn bộ chất trồng cũ phải được cẩn thận vứt đi. Bạn có thể phun thuốc trừ sâu để diệt một, nhưng chúng có khả năng kháng lại những thuốc phổ dụng nhất hiện nay.

KIỆN

Kiến không hoặc ít gây thiệt hại cho lan. Khi bạn thấy chúng bò lên bò xuống những phát hoa là chúng đang tìm đến hoa để lấy mật. Chúng có thể còn phiền phức hơn cả sâu hại, và khi cây bị nhiễm rệp vùng thì chúng rất thích, vì chúng ăn những dịch mật do rệp vùng tiết ra. Kiến có thể di cư một quãng đường rất xa từ tổ của chúng đến nhà kính ấm

Ấu trùng của một nho sẽ ăn hết rễ lan, nhưng một trưởng thành cũng sẽ ăn lá non sau khi trời tối.

áp và làm tổ trong các chậu lan. Bạn có thể dễ dàng khống chế chúng bằng cách đặt bẫy ngang đường đi của chúng chứ không cần phải dùng đến hóa chất. Khi chúng làm tổ trong những chậu cymbidium yêu quý của bạn, bạn hãy ngâm chậu cây vào nước trong nửa tiếng.

RUỒI RÊU

Ruồi rêu là loài côn trùng nhỏ, sinh sản rất nhanh trong một số loại chất trồng, đặc biệt là than bùn hoặc rêu đã qua sử dụng. Chúng sinh sản rất nhanh và ở gần chậu mà chúng được sinh ra. Chúng không gây hại hoặc rất ít gây hại cho cây lan trưởng thành, nhưng nếu có tình trạng nhiễm sâu rầy trong chậu cây con hoặc chậu ươm thì chúng có thể phá hoại rễ cây con. Ruồi rêu trưởng thành bay rất tẻ nên chúng chẳng đi xa mà thường quay trở lại chậu mà chúng được sinh ra để sinh sản. Loài côn trùng này và những côn trùng bay nhỏ khác, như muỗi mắt hay bọ trĩ, và cả kiến nữa, có thể được khống chế bằng cách trồng những cây bắt mối xen giữa những cây lan. Những cây gọng vó có chất dính ở lá sẽ làm cho người trồng vườn thêm thú vị và là công cụ bắt côn trùng hiệu quả.

MỐI

Mối xâm nhập vào chất trồng, ở đây chúng có lợi ích là làm tơi xốp chất trồng. Tuy nhiên, trong nhà kính thì chúng lại là loài sâu hại gây phiền toái, chúng tấn công rễ cây một cách âm thầm, vì chúng lặng lẽ len vào các lỗ ở đáy chậu. Chúng dường như miễn nhiễm với hầu hết các hóa chất, vì hệ tiêu hóa của chúng rất tối. Phương pháp tốt nhất để ngăn chặn chúng xâm nhập vào nhà kính là giữ cho trong và ngoài nhà kính hết sức sạch sẽ. Những chất liệu trồng cây không cần thiết hoặc những chậu dơ phải được rửa sạch. Nếu bạn nghi ngờ vẫn còn một đàn mối sinh sản trong chất trồng thì hãy sang chậu cho cây hoặc ngâm chậu vào nước trong nửa tiếng.

ONG

Loài côn trùng này gây rất nhiều phiền toái cho người trồng vườn, nhất là vào đầu xuân, sau khi chúng ngủ đông dậy và chẳng thấy bông hoa nào chờ đón chúng cả. Những con ong đói này sẽ nhanh chóng đánh hơi được mùi hoa lan cymbidium, và một khi đã vào được nhà kính, chúng sẽ sung sướng lặn ngụp trong hết hoa này đến hoa kia. Mỗi lần đậu vào một hoa là chúng lại thụ phấn cho hoa đó, và chỉ trong vài ngày, nhiều hoa cymbidium sẽ bắt đầu rụng. Để ngăn chặn loài côn trùng này đột nhập vào bên trong, tất cả các lỗ thông gió và các lỗ khác của nhà kính phải được lót lưới mịn, và cửa nhà kính phải được đóng kín.

CHUỘT

Chuột chui vào nhà kính qua bất kỳ lỗ hay ngóc ngách nào nằm gần mặt đất. Chúng sẽ không trực tiếp tấn công lan, nhưng chúng rất thích những nụ hoa mềm mại và những bao phấn trên những bông hoa mới nở, những thứ mà đối với chúng là rất bổ dưỡng. Chỉ trong một đêm, một gia đình chuột nhỏ nhỏ có thể ăn hết phần hoa trên các cây lan, gây thiệt hại rất lớn và giảm tuổi thọ của các bông hoa lan.

Tránh để ong tiếp xúc với hoa, vì chúng sẽ dễ dàng làm rụng phấn hoa, khiến hoa không tồn tại được lâu.

BỆNH XÂM NHIỄM

Khi nói đến vấn đề chế ngự các bệnh thường gặp ở lan thì, một lần nữa, phòng ngừa vẫn là điều then chốt.

NẤM VÀ VI KHUẨN

Mọi cây lan, dù là trồng trong nhà kính, trong vườn lan nhiệt đới, hay trong tự nhiên, đều có thể là đối tượng để nhiều loài nấm và vi khuẩn khác nhau xâm hại. Đặc biệt, chúng gây nhiều phiền toái cho vườn ươm; một khi tình trạng úng thối đã bắt đầu xuất hiện trong khay ươm cây giống thì nó sẽ nhanh chóng lan sang tất cả những cây khác. Nếu những cây lan được trồng trong chậu bắt đầu thối rữa mà không thấy nguyên nhân rõ rệt, chúng sẽ cứ tiếp tục thối đi cho đến khi không còn cứu chữa được nữa. Một số vi khuẩn và nấm có trong nước hoặc không khí, và chúng truyền sang cây qua những con đường đó. Nếu nhà kính được giữ thật sạch sẽ và không có rác rưởi vấy trên sàn hay trên giá lan thì mầm bệnh từ những thứ khác khó có thể truyền sang cho lan. Ngay cả một đồng chất trồng cũ ở gần nhà kính cũng có thể trở thành ổ truyền bệnh. Giữ vệ sinh thật sạch thì tốt hơn là chữa bệnh, và những cây lan khỏe mạnh sẽ tự động kháng lại sự nhiễm khuẩn.

Trước đây, người trồng lan thường để các thùng nước bên dưới các giá lan. Trong quá trình tưới, nước tưới thừa sẽ chảy qua các khe của giá lan, vào lại các thùng đặt bên dưới. Việc liên tục tái sử dụng nước cho các cây lan như vậy có thể dẫn đến nguy cơ là trong nước có mầm bệnh, vốn tích tụ dần trong nhà kính ẩm áp. Mỗi lần tưới lan là mỗi lần bạn lại đưa vi khuẩn vào cây, và chẳng bao lâu nó sẽ tích tụ đến mức độ cây không kháng cự nổi nữa. Bể chứa nước mưa bên ngoài nhà kính cũng có ảnh hưởng tương tự, nhất là khi lá cây rụng vào trong bể. Mặc dù nên sử dụng nước mềm hơn là nước cứng, nhưng nếu nước mềm được trữ

lâu ngày và được tái sử dụng liên tục, như đã mô tả ở trên, thì sẽ còn có hại hơn cả nước máy.

Tình trạng nhiễm nấm và nhiễm khuẩn này thường bắt đầu trong mùa thu hoặc mùa đông, khi mà mức độ phát triển của lan chậm lại. Nhiệt độ thấp, cộng với quá nhiều độ ẩm cho cây, trong khi cây đang cần được nghỉ ngơi hoặc tăng trưởng rất chậm, sẽ nhanh chóng làm cho chồi mới bị nhiễm bệnh. Một khi đã bắt đầu, tình trạng thối rữa cơ bản này sẽ khó mà dừng lại và sẽ lan ra khắp cả cây. Những cây con rất dễ bị nhiễm bệnh; toàn bộ khay ươm cây giống có thể bị úng thối hết chỉ trong vài ngày. Những cây lan lá mềm như *phalaenopsis* rất dễ bị thối và tình trạng thối này lan rất nhanh ở lá. Nếu những cây lan đang nghỉ ngơi được giữ khô ráo trong mùa đông, được thông khí tốt và chiếu sáng đầy đủ, thì tình trạng úng thối sẽ không bộc phát. Lan *miltoniopsis* và *phalaenopsis* phát triển quanh năm, cần phải được giữ ẩm để tránh nhiễm bệnh.

Hoa và nụ cũng có thể bị nhiễm nấm hoặc nhiễm khuẩn trong thời gian này. Những bông hoa trắng và to của lan *phalaenopsis* sẽ nhanh chóng xuất hiện những đốm bệnh nếu bị để trong nhiệt độ thấp suốt hai ba đêm.

Nụ hoa *cymbidium* và *phalaenopsis* rất dễ bị hư nếu ánh sáng yếu. Trong thời kỳ tối nhất của mùa đông, suốt nhiều ngày hoặc nhiều tuần không có chút ánh nắng mặt trời thì nụ hoa sẽ úa vàng và rụng đi. Việc giữ ẩm cho lan để nó chịu được tình trạng thiếu ánh sáng sẽ chỉ gây tác dụng ngược, vì nó chịu được sức nóng của mùa hè với ánh sáng tốt nhưng lại không thích ánh sáng yếu cộng với nhiệt độ cao. Một số nhà trồng vườn cố gắng dùng ánh sáng nhân tạo để tăng ánh sáng cho cây, nhưng việc này chỉ thành công trên một số giống lan nào đó, như *phalaenopsis* và *cattleya*.

Một khi cây lan có dấu hiệu bị úng thối ở gốc giả hành mới hay chồi mới, thì bạn phải nhanh chóng ngắt bỏ phần bị nhiễm bệnh đi.

Giữ sạch sẽ những phần còn lành mạnh và phun thuốc diệt nấm hoặc thuốc diệt khuẩn hiện có bán trên thị trường. Có thể dùng hoa lưu huỳnh để ngăn bệnh lây lan hoặc tái phát. Cần thận, không dùng quá liều thuốc kháng nấm, vì nó có thể khiến cây phát triển chậm lại. Dùng dao bén cắt bỏ những lá lan *Phalaenopsis* bị nhiễm bệnh, sau đó lau khô lưỡi dao và bôi thuốc diệt nấm lên. Tất cả dụng cụ cắt lan phải được tẩy trùng bằng lửa hoặc bằng thuốc tẩy uế sau mỗi lần cắt.

Đối với những hoa bị đốm, tốt nhất là nên cắt bỏ đi để cây có thể phát triển và ra hoa lại khi đã khỏe mạnh hơn. Phương pháp tốt nhất để ngăn chặn tình trạng nhiễm khuẩn, nhiễm nấm là duy trì nhiệt độ thích hợp; sử dụng một cái quạt nhỏ để hỗ trợ lưu thông khí trong những đêm lạnh mùa đông và những ngày âm u kéo dài. Những cây lan trồng bên cửa sổ thì thoải mái hơn với điều kiện khô ráo trong nhà, nhờ đó ít có nguy cơ nhiễm bệnh hơn.

VIRUS

Những sinh vật cực nhỏ này có thể xâm nhập các tế bào cây và gây ra những tổn hại khôn kể xiết: lá lan bị biến dạng, có nhiều vết hoặc đốm, và chất lượng hoa rất kém. Có nhiều loại virus tấn công lan, và một số loài lan dễ bị nhiễm bệnh hơn các loài khác. Lan *phalaenopsis* bị nhiễm virus mà không có nguyên nhân rõ rệt, có lẽ là do chúng có lá mềm, trong khi các loài khác, như *cymbidium*, vốn rất dễ bị virus tấn công, lại có thể sống được nhiều năm mà chẳng có chuyện gì. Các loài khác, như *coelogyne*, thì chẳng hề bị nhiễm chút nào.

Bạn sẽ thấy virus tấn công lan *cymbidium* đầu tiên là trên chồi mới. Chồi mới xuất hiện những chấm màu xanh nhạt và lan rộng thành vết khi chồi phát triển. Dần dần, những vết này chết đi, để lại những tế bào chết cho vi khuẩn và nấm xâm nhập, tạo thành những đốm đen trên lá. Bệnh virus này hoàn toàn không chữa

Cây Phalaenopsis này đang có triệu chứng bị úng nước. Lá bị úa vàng và cuối cùng sẽ rụng đi. Cây đã bị như thế này rồi thì thường khó cứu nổi.

được. Biện pháp cấp thiết để ngăn chặn virus lây lan là lập tức vứt bỏ cây lan và chậu lan đó đi. Virus lan từ cây này qua cây kia khá chậm, nhưng chúng phát tán nhanh thường là nhờ các loài côn trùng hút nhựa cây, như rệp nhện đỏ. Những vườn lan *cymbidium* lâu năm thường bị cả rệp nhện đỏ và virus, và vườn lan như vậy thì chỉ còn cách bỏ đi mà thôi. Một con đường lây lan khác là qua dao hoặc kéo cắt tỉa lá, hoa, và rễ. Vì vậy nhất thiết phải thường xuyên tẩy trùng dụng cụ cắt tỉa.

Những nhà chơi lan nghiệp dư mua cây khỏe mạnh từ vừa có uy tín về thì ít có khả năng bị virus. Lan ra lá nhiều năm sẽ tự động bị hư, bị đen đầu và bị mọt. Khi những lá này rụng xuống, bạn nên vứt chúng ra ngoài nhà kính.

Các chuyên gia nói rằng nếu phơi khô hạt giống của một cây lan nhiễm bệnh trước khi gieo thì nó sẽ không mang mầm bệnh. Có khả năng là virus nằm ngủ trên lá của hầu hết các cây lan, và khi cây không được khỏe do điều kiện thời tiết bất lợi thì chúng sẽ hoạt động.

CÁC LOÀI
LAN ĐƯỢC
YÊU THÍCH

NHÓM CATTLEYA

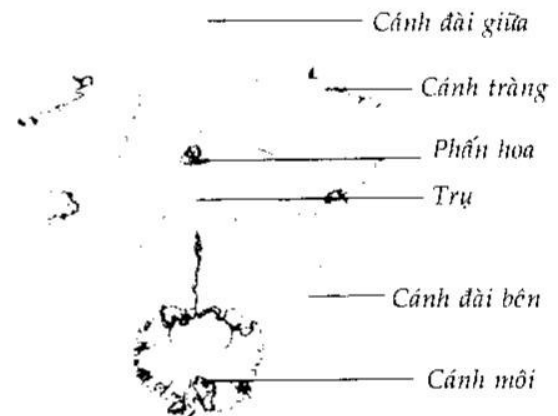
Nhóm *Cattleya* là một nhóm lan lớn. Về mặt thực vật học, nó thuộc về tông laelinae, gồm các giống *Cattleya*, *Laelia*, *Sophronitis*, *Brassavola*, *Encyclia*, *Epidendrum* và nhiều nhiều giống khác. Ở nơi mà người ta quan tâm đến những giống lai của nhóm này, chúng thường được gọi chung là cattleya.

Nơi sống tự nhiên của chúng là khắp vùng nhiệt đới Nam Mỹ và tận đến bắc Mexico. Một số loài có xuất xứ từ miền Tây Ấn Độ. Những cây to và rực rỡ nhất đến từ vùng núi duyên hải Brazil. Chúng từng có ảnh hưởng rất lớn trong việc lai giống, tạo ra một lượng khổng lồ những hoa lan mới. Hoa to nhất có kích thước gần bằng cái đĩa, với nhiều màu sắc, và tươi lâu cả tuần.

Cây lan đầu tiên, thuộc loài *C. labiata*, được đưa vào trồng năm 1818 để làm vật liệu đóng gói và ra hoa trong bộ sưu tập hoa của ông Cattley ở Nam Luân Đôn, Anh. Ông nhận thấy cây này rất khác so với bất cứ những cây ông thấy từ trước đến giờ, và vì vậy ông cần thận chăm chút cho đến khi nó ra hoa. Nó đã tạo một tiếng vang mạnh mẽ, và các nhà phân loại thời đó đã đặt tên nó theo tên của ông Cattley. Từ đây tên ông được ghi nhớ mãi mãi, và tuy nhiều giống lan khác được đặt theo tên của người khám phá, nhưng chẳng có mấy giống được nổi tiếng như *Cattleya*.

Ngày nay nó là giống nổi tiếng nhất vùng Bắc Mỹ. Ở đây, các nhà chơi lan nghiệp dư trồng nó trong các nhà kính lớn vì nó khó thích nghi trong không gian nhỏ. Hoa của nó không tươi lâu như các loài khác và nở đúng theo mùa, nên nó không được ưa chuộng lắm trên thị trường hoa chậu.

Lan cattleya sinh ra một giả hành to và chắc nịch. Trên đầu của nó sẽ mọc ra một, hai, hoặc có khi ba chiếc lá dày và dai. Những cây

Hoa *Cattleya* được giải phẫu để cho thấy tất cả các bộ phận của hoa.

này mọc thành một nhóm các giả hành, và sẽ ra hoa ở giả hành mới nhất. Phát hoa mọc ra từ bên trong lớp bao trên đầu của giả hành nằm giữa bộ lá, và trở ra hai, ba, hoặc có khi đến năm bông.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Nhiều loài thuộc giống này ngày nay ít được trồng, vì chúng khó trồng và đòi hỏi cách tưới tiêu, chăm sóc rất chuyên biệt. Các loài lai nhiều màu sắc thì dễ trồng hơn và hiện nay cũng dễ kiếm. Vì việc gây giống phức tạp nên mùa trở hoa của nó cũng không dễ xác định. Chu kỳ của nó như sau: chồi mới sẽ mọc ra ở gốc giả hành mới nhất. Khi chồi mới đã hoàn thiện được một nửa thì rễ sẽ phát triển nhiều ở dưới gốc. Đây là lúc nó cần nhiều nước và phân bón - mục đích là giúp nó phát triển chỉ ít cũng bằng chồi của mùa trước, nếu không to hơn được. Khi chồi mới đã hoàn thành, phát hoa sẽ mọc ra. Hầu hết lan cattleya ra hoa trong mùa nghỉ ngơi, vì vậy hãy bớt tưới nước cho chúng trong mùa này.

Tốt nhất là sang chậu cho cây ngay sau khi hết mùa hoa và trước khi chồi mới của mùa sau phát triển, nhất là nếu giả hành mới đã mọc sát hay bò ra khỏi mép chậu.

Trong những tháng mùa đông, loài lan này có thể không cần che nắng. Nhưng khi mùa xuân đến thì ngược lại, lá dễ bị nóng quá độ và cháy sém. Từ thời điểm này cho đến mùa thu, bạn phải che chắn đầy đủ cho cây.

Nhờ việc gây giống nên một số loài trong nhóm lan này có thể chịu được nhiệt độ thấp hơn so với các loài khác. Những cây có lai lịch từ những giống *Laelia* hay *Cattleya* Mexico có khả năng chịu được nhiệt độ thấp. Loài cứng cáp nhất có thể chịu được đến 12°C. Khi trồng chung nhiều loài lan thì nhiệt độ tối thiểu chỉ nên là 15°C. Đây là nhiệt độ tối thiểu cho những đêm mùa đông lạnh nhất, còn trong mùa hè, khi cây hoạt động, thì nhiệt độ ban đêm sẽ cao hơn nhiều. Nhiệt độ ban ngày phải cao hơn tương ứng. Trong những ngày nóng của mùa hè, bạn nên tăng độ thông gió cho cây; không khí trong lành cộng với việc tránh ánh nắng trực tiếp sẽ tạo điều kiện lý tưởng cho cây phát triển. Đừng bao giờ để cây bị khô hoàn toàn. Tuy có nhiều loại chất trồng khác nhau nhưng *cattleya* phát triển tốt nhất trên những vỏ cây to và thô; trên đó, hệ rễ leo trắn dài của nó sẽ bám rất chắc.

Cattleya bowringiana

Loài này rất được ưa chuộng vì nó nở những chùm hoa to, có khi lên đến 20 hoa trên cây trưởng thành, tạo vẻ đẹp lộng lẫy trong mùa đông. Hoa màu tím sẫm, cánh môi đậm hơn và có hình giống chiếc kèn trumpet, với họng cuống hoa màu trắng muốt trong cánh môi hình ống. Giả hành dài và thon có một cặp lá trên đầu. Bộ lá màu xanh biếc của nó cần nhiều ánh sáng để có thể giúp cây ra hoa đẹp. Cũng như mọi loài *Cattleya* khác, các loài ở Honduras cần nhiệt độ tối thiểu trong mùa đông là 12°C.

Cattleya skinneri

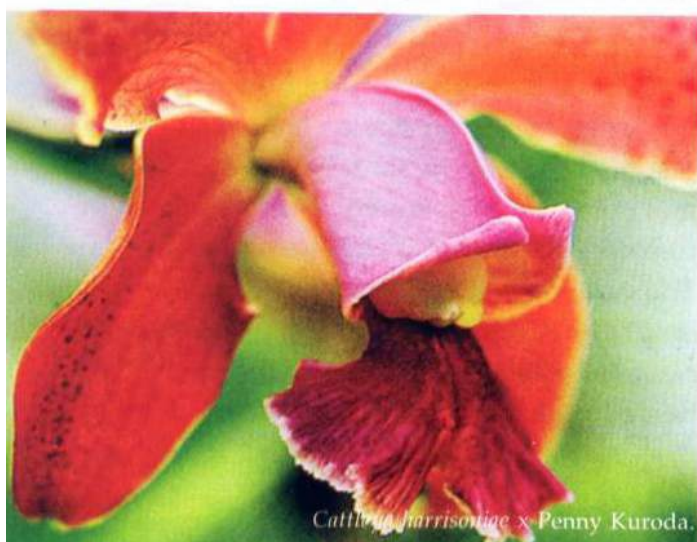
Loài này tăng trưởng nhanh hơn *C.bowringiana* và nở hoa to hơn, có màu sắc pha giữa màu tím và xanh lavender, với cánh môi màu sẫm. Hoa lâu tàn và nở thành chùm trên đầu phát hoa. Có chùm có đến tám hoa. Thứ *alba* của loài *C.skinneri* có hoa màu trắng muốt cũng rất được ưa chuộng, nhưng ngày càng trở nên hiếm. Chúng được trồng đầu tiên ở Guatemala, là lan quốc hồn quốc túy của Costa Rica.

Cattleya bowringiana.

Cattleya skinneri.

Cattleya trianae x Penny Kuroda.

Cattleya Louis và Carla.

Laeliocattleya China.

Cattleya trianae

Đây là một trong những loài cattleya một lá nổi tiếng nhất. Loài này chỉ có một lá trên đầu mỗi giả hành, và vì vậy chúng thường trông rất giống các loài lan Laelia. Hoa rất to, đến 20 cm bề ngang. Các loài này rất đa dạng, nhưng nhìn chung chúng có màu hồng nhạt hoặc trắng, với cánh môi to, sậm hơn, và rìa cánh nhẵn.

Cattleya harrisoniae x Penny Kuroda

Một số loài cattleya, bao gồm loài lai này, có hoa hơi khác lạ, với cánh môi giống cây đàn vĩ cầm. Hình dạng hoa đặc biệt thấy rõ và màu đỏ gạch của cánh hoa làm cho nó nổi bật. Những loại này cũng có giả hành cao và thon hơn nhiều, với một cặp lá trên đầu.

Cattleya Louis và Carla

Những bông hoa ấn tượng của các loài Cattleya lai màu trắng nổi tiếng lâu nay vẫn luôn được ưa chuộng, và loài lai này cũng không ngoại lệ. Với toàn một màu trắng muốt, chỉ một chút màu vàng trong họng cuống hoa, nó luôn thu hút ánh mắt mọi người, và hoa thường tươi lâu. Nó còn có mùi thơm rất nồng nàn. Bạn cần cho nó nhiều không gian một chút vì nó có thể phát triển to ra thêm.

Laeliocattleya China

Giống lai thần thoại này, được lai giữa Laelia và Cattleya, là một ví dụ cụ thể cho việc lai giống thành công. Hoa của nó to đến 15 cm bề ngang, cánh hoa dày và chắc, và trong điều kiện tốt, hoa có thể tươi lâu đến ít nhất bốn tuần. Hoa to như vậy sẽ cần được nâng đỡ khi nụ nở ra, vì vậy, khi nụ hoa hé ra khỏi bao hoa, hãy cẩn thận cột phát hoa tựa vào một đoạn cây nào đó.

CYMBIDIUM

Lan cymbidium cũng nằm trong số những giống lan trồng được yêu thích nhất. Người ta hay gọi nó là lan của người mới vào nghề, vì nó rất khó chết. Nhưng công bằng mà nói, trồng nó cho được tốt cũng không phải dễ.

Sự phân bố của giống lan này trong tự nhiên là từ phía bắc Trung Quốc, đi qua Nhật Bản, xuyên xuống dãy Himalaya, Ấn Độ, đi xuống Thái Lan, bán đảo Malaysia, và xuống tận phía nam là miền bắc nước Úc. Nơi sống của chúng rất khác nhau; có cây mọc trên dãy Himalaya, chịu đựng những đêm lạnh và những ngày nắng nóng; ngoài ra còn có những loài sống trong rừng mưa nhiệt đới. Những loài khác, như *C. sinensis* và *C. caniculatum*, mọc trong những điều kiện rất khô cần ở châu Úc, sống dựa vào những cơn mưa gió mùa hằng năm trong suốt mùa tăng trưởng. Các loài lá cứng, như *C. aloifolium*, có ở Thái Lan và các nước châu Á khác, chịu được ánh nắng mặt trời chói chang. Chúng mọc trên các cây rụng lá và những phần đá thấp.

Do tập quán mọc trên cây nên nhiều loài lan cho những cụm hoa dài lủng lẳng, nhưng khi được đưa vào trồng thì người ta cột những cụm hoa này thẳng đứng lên. Các loài khác, như *C. insigne*, lại là địa lan và mọc trên những bãi cỏ dài, trong những bụi đỗ quỳên. Từ đó chúng thích nghi và cho những cụm hoa cao, thẳng đứng. Vì môi trường sống của lan cymbidium khác nhau rất nhiều nên hình dạng, kích thước, và màu sắc của hoa rất đa dạng.

LAN LOẠI TIỂU, TRUNG, VÀ ĐẠI

Cymbidium được chia thành ba nhóm. Nhóm tiểu là vừa với chậu 10 - 12 cm, với cụm hoa cao khoảng 45 cm. Chúng cho những bông hoa nhỏ nhắn, dễ thương dọc theo phát

Hoa Cymbidium được giải phẫu để cho thấy tất cả các bộ phận của hoa.

hoa. Cymbidium đại có thể mọc thành những cây rất lớn. Trong những chậu to, chúng nở những bông hoa vĩ đại trên phát hoa dài 120 cm. Cymbidium vừa, nằm giữa hai loại kia, vừa với chậu 18 - 20 cm và cho những phát hoa cao 60 - 70 cm, một cây có bốn đến năm phát hoa.

LỊCH SỬ GIEO TRỒNG

Trong tất cả các loài lan được đưa về trồng, Cymbidium có lịch sử lâu đời nhất. Vào năm 2000 trước công nguyên, người Trung Hoa và người Nhật đã trồng chúng quanh nhà và các đền thờ vì yêu thích hương thơm của chúng. *C. ensifolium* là một trong những loài cymbidium thơm nhất, có xuất xứ từ miền nam Trung Quốc và rất được ưa chuộng. Người Trung Quốc không tìm cách lai giống chúng mà chỉ đưa về trồng để lấy hương thơm. Người Nhật vẫn luôn trồng rất nhiều loài Cymbidium tiểu và đặt chúng trong những chậu kiếng bằng đất nung.

Người châu Âu hiện đại bắt đầu yêu thích giống lan này từ lần đầu tiên chúng được đưa vào nước Anh. Chúng trở nên phổ biến trong các nhà kính lớn ở thời nữ hoàng Victoria, nhưng mãi đến cuối thế kỷ 19 người ta mới bắt đầu lai chúng. Và kết quả là chúng ta được

thường thức những bông hoa lan muôn hình vạn trạng từ hình dạng, màu sắc, cho đến kích thước, mà những nhà trồng lan đầu tiên không thể nào tưởng tượng được.

LAI GIỐNG

Thật ngạc nhiên rằng chỉ có một ít loài là được dùng để tạo ra những loài lai ngày nay, còn rất nhiều loài khác lại chưa từng được lai bao giờ. Chỉ năm hay sáu loài là có tầm quan trọng và chỉ 10 đến 12 loài là có mặt trong lai lịch của các giống lai được trưng bày ở các buổi triển lãm lan Cymbidium. Đó là vì phần lớn những loài khác cho hoa nhỏ và không đáng kể.

Đến những năm 1950, việc lai giống vẫn được tiếp tục đều đặn nhưng hầu hết đã hạn chế xuống chỉ còn một số loài. Với mùa nở hoa thời ấy (bắt đầu ở châu Âu từ khoảng tháng hai, lên đỉnh điểm là tháng ba hay tháng tư, và kết thúc vào tháng năm) thì những ai có cây cymbidium đầu tiên nở hoa vào tháng một là điều cực kỳ may mắn. Rất hiếm trường hợp nở hoa trước Giáng Sinh.

Việc gây giống có chọn lọc giờ đây đã đưa những cây cymbidium đầu tiên tiến rất xa; chúng bắt đầu nở hoa vào tháng bảy và tháng tám, và nếu biết chọn lựa giống cẩn thận thì có thể có được những cây nở hoa quanh năm. Hầu hết việc lai giống đều được thực hiện trên những loài mọc trên dãy Himalaya, với kết quả là chúng có thể mọc bất cứ nơi nào trên thế giới có nhiệt độ không quá cao.

TẠO ĐIỀU KIỆN THÍCH HỢP

Ở những vùng mà nhiệt độ không xuống dưới 10°C, cymbidium có thể dễ dàng thích nghi trong nhà hoặc nhà kính được che mát. Ở đây chúng được cung cấp ánh sáng chập chờn như chúng ưa thích. Trong nhà kính chúng phát triển tươi tốt và cho nhiều hoa tươi lâu. Khi chúng nở hoa, chúng có thể được đưa vào nhà mà vẫn an toàn. Để chúng trong phòng

mát, có đủ ánh sáng, tránh nguồn nhiệt trực tiếp. Ngay sau khi hoa tàn hết, hãy đưa chúng trở về nhà kính.

Trong khí hậu lạnh hơn, như ở châu Âu và vùng ven biển phía đông của nước Mỹ, cymbidium phải được trồng trong nhà kính có sưởi. Nhiệt độ trong nhà kính phải được duy trì, thấp nhất là 10°C trong những đêm mùa đông lạnh nhất, còn ban ngày thì nhiệt độ tự động tăng lên. Những buổi tối mát mẻ như vậy rất thích hợp cho cây nở hoa.

Một số người trồng thích đặt cymbidium ngoài trời trong những tháng không có sương giá. Hãy đặt nơi sáng sủa, thoáng đãng, và có che chắn để tránh những tia nắng nóng mùa hè chiếu vào chúng. Không đặt chúng ở góc tối hay phía sau những bờ rào dày, nơi ánh sáng không chiếu được đến chúng. Những cái giá vòng lên có thể giúp cây được thoáng khí và những côn trùng phá hoại cũng khó làm tổ trong chậu.

Cymbidium không phải là cây trồng lý tưởng trong những căn phòng có hệ thống sưởi, vì nhiệt độ thường rất cao vào ban đêm và ánh sáng thì rất yếu.

CHĂM SÓC HÀNG NGÀY

Cymbidium phải được tưới nước quanh năm, dù là trồng trong nhà hay ngoài trời. Vào mùa hè, những cây trồng ngoài trời sẽ cần được lưu ý và chăm sóc kỹ hơn để đảm bảo không bị mất nước trong những ngày nắng nóng. Cymbidium cần được bón phân và tưới nước hầu như quanh năm, nhưng phải cẩn thận trong những tháng mùa đông tối nhất. Chúng cần được bón phân và tưới nước nhiều nhất là vào mùa xuân và hè. Dù là trồng trong nhà hay ngoài trời thì đến cuối hè cây sẽ bắt đầu ra phát hoa. Bạn phải chăm sóc cây thật nhiều để đảm bảo rằng những phát hoa này không bị hư hại hoặc bị ốc sên cắn phá. Khi phát hoa đã dài được 15 cm, nó sẽ cần được tựa vào một cái cọc. Hãy cột nó vào

một đoạn tre khi nó phát triển. Các loài nở hoa vào cuối xuân hầu như sẽ nghỉ ngơi trong suốt mùa đông và sau đó sẽ nở hoa lại trong ánh nắng lên dần của mùa xuân. Những loài cymbidium nở hoa vào giữa đông cần nhiều ánh sáng vào ban ngày và nhiệt độ mát mẻ vào ban đêm. Nhiệt độ cao vào ban đêm cộng với ánh sáng yếu ban ngày sẽ làm nụ hoa rụng đi.

Sau mùa ra hoa, cây sẽ nảy chồi mới. Chồi này sẽ to ra dần thành giả hành. Một số cây có thể nảy nhiều chồi mới một lúc, và kết quả là

Cymbidium trưởng thành có đến 15 - 20 giả hành.

Tốt nhất là nên trồng Cymbidium trong chất trồng thô, thoáng, để hệ rễ dày và to của nó có thể nhanh chóng len lỏi vào. Tốt nhất là hai đến ba năm mới sang chậu một lần, chứ đừng sang mỗi năm. Chúng sẽ ra hoa tốt hơn trong năm thứ ba, khi đã bám chắc vào chậu. Kích thước chậu cho cây thì không giới hạn, nhưng khi cây đã quá lớn thì bạn nên tách chiết nó ra để trồng vào những chậu nhỏ hơn. Mỗi đơn vị tách chiết phải có ít nhất bốn đến năm giả hành.

CYMBIDIUM KINH DOANH

Cymbidium vẫn luôn là loại hoa cắt cành được ưa chuộng, dùng để kết hoa cài áo hay bó hoa cho cô dâu. Chúng cũng được trồng với số lượng lớn để cung cấp cho ngành hoa chậu.

Rất ít giống gần với Cymbidium được dùng để lai với nó, nên số lượng giống lai gần là không đáng kể.

Cymbidium erythrostylum

Đây có lẽ là một trong những loài cymbidium đẹp nhất, với hình dạng hoa đặc biệt, khác với kiểu nở rộng bình thường của hoa cymbidium. *C.erythrostylum* có hai cánh tràng trên phủ lên cánh môi, tạo cho cả bông hoa trông như hình tam giác, rất hấp dẫn. Những cánh hoa cứng, trắng muốt và cánh môi màu vàng với sọc đỏ đậm chính là điểm đáng chú ý để đưa vào những giống lai màu trắng. Những loài này tương đối nhỏ nên phù hợp với những người chơi nghiệp dư có nhà kính lạnh. Chùm hoa thanh nhã với tám hoa sẽ nở trong mùa đông và tươi trong nhiều tuần.

Cymbidium lowianum

Đây là một loài hoa lộng lẫy, nổi tiếng với những bông hoa to màu xanh kết thành những chùm hoa dài hình vòng cung. Màu nổi bật này, kết hợp với một vệt màu đỏ đậm

rất ấn tượng ngang qua bề rộng cánh môi, đã được dùng rộng rãi để tạo nên các loài *Cymbidium* lai hiện đại. Loài này có xuất xứ từ Thái Lan và Miến Điện, và bạn có thể thấy nó mọc trên những cây ở vùng cao. Nó vẫn là loài đang được săn lùng rất nhiều và được trồng dễ dàng bên cạnh các giống lai hiện đại trong nhà kính lạnh. Hoa của nó sẽ còn tươi lâu nhiều tuần trong mùa xuân.

Cymbidium traceyanum

Những cánh hoa màu xanh có sọc màu cà phê, với cánh môi màu kem có chấm nổi bật, làm cho loài này trở thành một loài được ưa chuộng khác nữa cho việc lai giống. Vào mùa thu, những cây lan trưởng thành cao hơn 1m sẽ nở những bông hoa to trên phát hoa cao hình vòng cung. Loài lan Thái này cần có không gian rộng, nhưng nó rất được yêu thích vì hương thơm ngào ngạt lạ thường. Đây là loài lan dễ trồng, thích điều kiện giống như các loài *Cymbidium* lai ưa lạnh, nhất là khi được trồng ngoài trời trong mùa hè.

Cymbidium Cotil Point

Ngoài những loài lan tiểu, *Cymbidium* còn có nhiều loài đại có thể cao đến 1.5 m khi nở hoa đầy đủ vào cuối mùa đông và trong mùa xuân, tạo một vẻ đẹp hùng vĩ với những bông hoa đo được đến 12 cm bề ngang. Loài lai màu hồng đỏ này là loài lai hiện đại điển hình và là một trong những loài được yêu thích nhất hiện nay. Cách trồng loài này không có gì khác biệt, song phải cho nó nhiều không gian vì nó có giả hành to và lá dài.

Cymbidium Kiwi Sunrise

Một số lan *cymbidium* tiểu được yêu thích nhất là những loài nở hoa vào mùa hè. *Kiwi Sunrise*, được lai ở New Zealand, còn nổi tiếng vì hương thơm dịu dàng. Những bông hoa của nó nằm đều nhau trên phát hoa thẳng đứng, nên người ta rất thích dùng nó trong triển lãm.

Cymbidium Summer Pearl

Summer Pearl là một loài lan đẹp, có màu kem pha xanh nhạt, điển hình cho loài lan tiểu hoặc trung dễ trồng và được yêu thích hiện nay. Những cây này có thể cao đến 60cm với những bông hoa khoảng 5cm bề ngang. Nó ra hoa vào cuối hè cho đến thu và tươi từ sáu đến tám tuần, nên rất lý tưởng để làm quà tặng. Cây sẽ phát triển và ra hoa lại vào năm sau nếu được giữ nơi mát mẻ và sáng sủa.

DENDROBIUM

Trong họ lan, có một vài giống rất đa chủng loại, và Dendrobium là một ví dụ điển hình. Nó có rất nhiều loài, loài phụ và thứ, đến nỗi mà người ta không thể biết

chính xác được là có bao nhiêu loại lan dendrobium. Người ta vẫn không ngừng khám phá thêm được nhiều loài mới ở những vùng xa xôi trên thế giới, nhưng nói cho đúng thì phải có khoảng 1.000 loài dendrobium khác nhau. Chúng có xuất xứ từ tận phía bắc là Trung Quốc và Ấn Độ xa xôi, đi ngang qua Nhật, thẳng xuống xuyên qua bán đảo Malaysia và Philippine, ngoài ra còn được tìm thấy ở Borneo, New Guinea, ngang qua Úc và đảo Bắc của New Zealand. Chúng có mặt ở khắp mọi môi trường, từ mực nước biển cho đến những dãy núi cao nhất, từ những vùng khô cằn cho đến những khu rừng nhiệt đới quanh năm ẩm ướt.

Nhóm lan này đa dạng đến nỗi chúng ta không thể khái quát hóa hình dạng và cách trồng của chúng. Tất cả chúng đều sinh ra những giả hành thon và mang nhiều lá, dài từ 2 đến 5 mm. Những giả hành này có khi to bằng cánh tay người, có khi mảnh bằng cây bút chì. Hoa của chúng có nhiều hình dạng kỳ lạ và vô cùng phong phú về màu sắc và kích thước.

CÁC LOÀI LAI

Lan dendrobium có số lượng loài lai nhân tạo rất khổng lồ. Những loài này rất được ưa chuộng, được lai từ hai hay ba nhóm chính. Đầu tiên, việc lai giống mở rộng đã được thực hiện tại Nhật và Hawaii với một loài Ấn Độ là *D.nobile*. Kết quả lai tạo ra những bông hoa to, tươi rất lâu với nhiều màu sắc cầu vồng. Việc gây giống cho một loài khác nữa, *D.phalaenopsis*, hay *D.bigibbum*, được thực

hiện tại Thái Lan và Singapore. Loại này cho hoa rất đẹp, được trồng trên diện tích lớn. Hoa của nó được thu hoạch quanh năm và được phân phối đi khắp thế giới. Loại thứ ba thu hút sự quan tâm của các nhà lai giống là nhóm các loài dendrobium Úc, được trồng và lai giống chủ yếu ở Úc để đáp ứng nhu cầu ngày càng tăng của các nhà kính và nhà vườn, nơi có khí hậu thích hợp.

DENDROBIUM TRONG TỰ NHIÊN

Hầu như mọi loài Dendrobium đều là phong lan. Chúng mọc trên cây; ở đây những giả hành dài của chúng sẽ thông xuống từ chỗ chúng mọc ra. Một số loài nhỏ hơn thì mọc tít trên những nhánh cao, nên được gọi là phong lan nhánh con. Ở nơi cheo leo như thế, cuộc sống của chúng không được đảm bảo lâu dài, vì gió bão sẽ dễ dàng đánh bật chúng đi. Khi ấy chúng bị rơi xuống đất và cơ hội sống sót giảm đi rất nhiều. Vì lý do đó, những cây lan nhỏ này nhanh chóng trưởng thành và cho hạt giống.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Dendrobium vẫn luôn được ưa chuộng; trong nhà kính chúng có thể được trồng trong những chậu khá nhỏ với chất trồng là vỏ cây thô thoáng, hoặc được bó vào bện dớn hoặc một khúc vỏ cây bần rồi treo lơ lửng. Phái tưới thường xuyên trong mùa tăng trưởng để đảm bảo cho giả hành thon, dài nhanh chóng hoàn thành. Trong mùa thu, nhiều loài rụng lá và không ra lá mới cho đến hết mùa đông, tương ứng với mùa khô trong môi trường tự nhiên. Trong khi nghỉ ngơi ở nhiệt độ thấp là 8 - 10°C, những cây lan này sẽ rất thích thú với toàn bộ lượng ánh sáng mà bạn đem đến cho chúng trong những tháng mùa đông âm u. Vào mùa xuân, mỗi mắt chồi lá rụng sẽ mọc ra chồi hoa. Một số loài cho những bông hoa rất lộng lẫy. Chúng tuy không tươi lâu nhưng lại rất đáng công chăm sóc cả năm qua.

Chỉ một số ít loài là phát triển quanh năm, còn hầu hết đều trải qua hai mùa, với một mùa tăng trưởng nhanh và ngắn. Trong mùa đó chúng cần nhiều nước, phân bón, và nhiệt độ. Đến cuối mùa tăng trưởng, chúng bắt đầu nghỉ ngơi; một số loài thì rụng lá một phần, một số khác thì không rụng. Dù là loại lan nào thì sự phát triển trong mùa này đều phải ngưng lại, việc tưới tiêu phải thật hạn chế. Tưới nhiều trong mùa tăng trưởng sẽ làm cây có nguy cơ bị rụng hệ rễ đang ngủ hoặc các mắt ở gốc bị tổn thương; điều này sẽ dần dần làm cho sự phát triển của cây bị rối loạn về sau, vì các chồi lờ ra trở hoa thì lại hình thành cây non, gọi là 'keiki'. Nếu bạn định nhân giống cho cây thì đây là cách tốt, nhưng mất nào đã ra cây con theo cách như vậy thì sẽ không ra hoa. Để ngăn mất trở cây con, bạn phải giữ cây được khô trong mùa đông.

SỬ DỤNG VÀ LẠM DỤNG

Ở châu Âu, nhu cầu về lan dendrobium cho hoa cắt cành, hoa chậu, và cho người chơi lan nghiệp dư vẫn luôn luôn tồn tại. Tại miền Viễn Đông và Hoa Kỳ, nhu cầu này rất cao, chủ yếu là để trang trí nội thất. Người ta muốn mua cây đang ra nụ để thưởng thức nó vài tuần lúc nó nở hoa, rồi sau đó quẳng đi. Nghe ra thật quá lãng phí, nhưng dưới góc độ của các vườn lan kinh doanh thì vấn đề chỉ là làm sao đáp ứng được lòng tham không đáy của một thị trường nào đó.

Dendrobium nobile thứ *virginale*

Loài này mọc trên núi Himalaya và là loài cho hoa trắng muốt trong số những loài cho hoa màu hồng và tía thường gặp. Màu hoa của nó trắng ngần và chẳng có chút vàng nào; đây là điều khá lạ. Nó ra hoa rất nhiều vào mùa xuân, chùm hoa tươi trong nhiều tuần. Cây được giữ càng lạnh trong suốt mùa đông và trong thời gian ra hoa thì hoa càng đẹp và tươi lâu hơn.

Dendrobium infundibulum

Nhiều loài *Dendrobium* mọc trên dãy núi Himalaya, và loài này chỉ là một trong số đó. Những giả hành dài và khỏe của nó rất đặc biệt, vì chúng phủ một lớp lông rất sậm (gần như màu đen). Những bông hoa trắng, to và cứng cáp của nó rất rực rỡ và tươi suốt nhiều tuần, sau đó chúng nhạt màu đi nhưng vẫn còn trụ trên phát hoa thêm nhiều tuần nữa rồi mới rụng. Giống như nhiều loài *Dendrobium* khác trên dãy Himalaya, đây là loài ưa lạnh, xuất xứ từ môi trường khí hậu cao nguyên.

Dendrobium Emma White.

Dendrobium Brownie

Dendrobium ưa nóng là một nhóm khác nữa, có các loài xuất xứ từ Viễn Đông. Trong khi hầu hết các loại lan *Dendrobium* này có màu trắng lẫn hồng thì giờ đây chúng lại có thêm những tông màu mới là xanh, vàng, và nâu. Cách trồng thì hệt như nhau, và chúng sẽ phát triển mạnh cùng với các loài ưa nóng khác.

Dendrobium Emma White

Các loài lan *dendrobium* ưa nóng trở một chùm hoa lòa lẹt trên đầu của giả hành trưởng thành nhất, và thậm chí chúng còn có thể ra hoa lần nữa trên chồi đó vào năm sau. Màu sắc của chúng rất đa dạng, nhưng một trong số các loài được ưa chuộng nhất là *D.Emma White* có màu trắng ngần, thanh thoát, mạnh khỏe, tươi được nhiều tuần trên phát hoa cao, thẳng đứng.

Dendrobium Pink Beauty

Việc lai giống đã được thực hiện mở rộng trên loài *D.nobile* và các thứ của nó cũng như các loài có họ hàng, nhằm tạo ra hàng loạt những loài có hoa lớn và rực rỡ hơn, lý tưởng cho nhà kính lạnh. Những loài lai này hiện mang rất nhiều sắc hồng và tím, trắng và vàng, với những hoa văn và đường viền nổi bật. Bí quyết để trồng thành công những loài

Dendrobium Pink Beauty.

này là cho chúng một mùa nghỉ đông khô, lạnh, và có ánh sáng để thúc chúng ra hoa trong mùa xuân.

Dendrobium Thai Fancy

Một số loài lai ưa nóng, bao gồm loài này, đã được lai giống để có kích thước lớn hơn. Khi ra hoa, nó mới cao có 30 cm; những loài cao hơn có thể gấp đôi kích thước này. Loài lan này cần nhiều ánh sáng và độ ẩm để thúc đẩy ra hoa, vì vậy nó rất lý tưởng để làm cây trồng bên bậu cửa sổ nhiều nắng ấm. Nó chỉ cần được che một chút khi nắng gắt nhất. Cần thận, đừng để những loài *Dendrobium* này bị quá ướt; thỉnh thoảng mới tưới cho chúng một lần, và phải để chất trồng khô rồi mới tưới tiếp.

Dendrobium Thai Fancy.

Miltoniopsis roezlii

Không phải tất cả các loài *Miltoniopsis* đều có hoa to; thực tế, hầu hết các hoa của chúng đều nhỏ hơn nhiều so với hoa của các loài lai mà chúng ta từng thấy. Loài này thuộc loại tiểu và thường chỉ cho mỗi lần một hoa. Song hoa của nó rất đẹp; những cánh đài và cánh tràng cứng màu trắng, với cánh môi rộng, hình tròn có hoa văn màu vàng ở giữa và hai đốm "mắt" đỏ thẫm ở hai bên. *M. roezlii* đã tạo nên các loài lai màu của giống lan này, và những loài lai màu trắng, to hơn thường có những hoa văn tương tự. Vì kích thước nhỏ nên nó khó trồng được tốt, nhưng nó cũng đáng để bạn tìm và trồng thử. Giống như tất cả các loài *Miltoniopsis*, loài lan bé nhỏ này không thích quá ướt, quá lạnh, và ánh nắng gắt.

Miltoniopsis vexillaria

Loài đặc biệt này là loài điển hình của lan bướm và có hoa lớn nhất trong các loài có xuất xứ từ Colombia. Màu hồng của nó rất đa dạng và có thể thay đổi từ trắng, sang hồng nhạt, rồi đến hồng sẫm. Màu đậm nhất của nó được dùng để tạo ra các giống lai hiện đại có màu hạt dẻ sậm rất được ưa chuộng.

M. vexillaria vẫn là loài lan trồng phổ biến, mặc dù hiện nay người ta thường gặp các loài *Miltoniopsis* lai hơn. Cọng hoa của nó có thể mang những bông hoa to rực rỡ và lâu tàn. Trong khi những loài khác đang dồn năng lượng để phát triển thì những bông hoa mùa hè này không những làm cho căn nhà bạn thêm xinh xắn mà còn phảng phất hương thơm.

Miltoniopsis Jersey. Loài hoa lan này chắc chắn sẽ mang đến một buổi trình bày tuyệt vời cả trong nhà lẫn trong nhà kính ôn hòa.

***Miltoniopsis* Beall's Strawberry Joy**

Ở đây, màu hồng nhẹ được tôn lên bởi hoa văn màu hạt dẻ đậm rất đẹp ở giữa (xem tr.77). Màu hạt dẻ đậm ấy trở nên nổi bật nhờ đường viền trắng xung quanh. Loài này và các loài lai gần khác có màu tương tự rất được ưa chuộng. Chúng chịu được điều kiện trong nhà, thích bóng mát và độ ẩm trong nhà. Tuy nhiên chúng cần độ ẩm cao, vì vậy hãy thường xuyên phun sương lên lá, đồng thời trồng chúng chung với các loài lan và cây trong nhà khác để giúp chúng phát triển tốt và ra hoa hiệu quả hơn.

***Miltoniopsis* Eureka**

Những bông hoa to của loài lai màu trắng này là điển hình của màu nhạt và sắc tinh tế, thanh nhã, có trong nhiều loài lan bướm này. Màu trắng của hoa tương phản với màu tối của hoa văn ở giữa làm cho nó nổi bật hẳn lên. Màu vàng ngay chính giữa là dấu hiệu để báo cho các loài côn trùng biết rằng đó là nơi mà chúng sẽ được thưởng thức mật ngọt nếu chịu ghé ngang. Ngoài ra nó còn nổi bật nhờ hương thơm dịu ngọt - đặc điểm chung của các loài lan *Miltoniopsis*. Mùi hương này càng thêm ngào ngạt trong những ngày hè đầy nắng khi nó nở hoa.

***Miltoniopsis* Jersey**

Sắc đỏ thắm của loài hoa huyền thoại này khác xa so với những loài màu hồng, và quá trình lai giống chọn lọc trong nhiều năm đã tạo ra những bông hoa với sắc đỏ nhưng thắm lộng lẫy. Đường viền nhạt ở rìa cánh hoa và giữa cánh môi làm cho bông hoa thêm rực rỡ. Loài hoa này chủ yếu nở vào mùa hè, đảm bảo sẽ cho bạn một buổi trình diễn rất tuyệt vời, vì lúc ấy những loài lan khác lại đang dồn sức cho sự phát triển.

Miltoniopsis Eureka.

Miltoniopsis vexillaria.

NHÓM ODONTOGLOSSUM

Nhóm *Odontoglossum* là một nhóm lan lớn, mà trung tâm là giống *Odontoglossum*. Những cây này rất dễ lai với nhiều giống gần khác, tạo nên một số trong những loài lai phức tạp nhất của vương quốc hoa lan. Đôi khi đến bảy tám giống khác nhau hợp lại để tạo nên một loài lai, không như bất kỳ loài nào được lai tự nhiên. *Oncidium* và *Miltonia* là một số trong những giống lan dễ lai nhất.

Odontoglossum và các giống gần của nó lan tràn khắp vùng Trung và Nam Mỹ. Đại đa số mọc ở vùng núi cao, cần điều kiện khí hậu lạnh, từ dãy Andes, băng qua kênh đào Panama, ra tận phía bắc Mexico. Việc thay đổi mới đây về cách phân loại trong những cây họ gần này đã làm cho nhiều họ cây được tách ra, phát sinh nhiều giống mới. Chẳng hạn, tất cả những cây *odontoglossum* trước đây đến từ Guatemala và Mexico giờ đây đã được phân chia lại thành các nhóm *Lemboglossum*, *Rossioglossum*, ..., và nhóm *Odontoglossum* chỉ còn lại những cây trên dãy Andes, chủ yếu từ Colombia và Ecuador.

Xuất xứ của những cây lan này là vùng rừng mưa lạnh. Những vùng ấy tuy gần xích đạo nhưng nhiệt độ ban ngày vẫn không quá cao và ban đêm thì luôn mát mẻ. Vì vậy, những cây lan đó khó trồng ở các nước nhiệt đới. Ở Anh, những nhà trồng lan thời nữ hoàng Victoria rất thích lan *odontoglossum* và gọi chúng là nữ hoàng của hoa lan. Có thời gian chúng đã được nhập khẩu 100.000 cây mỗi năm; phần lớn số đó đã bị hư trên quãng đường vận chuyển xa xôi từ Nam Mỹ, hoặc bị yếu do các nhà trồng lan thiếu hiểu biết nên để nhà kính bị quá nóng.

O. crispum lôi cuốn họ nhiều nhất, vì nó có đến mấy trăm thứ khác nhau, từ trắng hoàn toàn cho đến đốm vàng và hạt dẻ. Vì nơi mọc

của những cây lan này là những vùng thung lũng cao khó đến được, nên mỗi thứ phát triển riêng rẽ trong môi trường biệt lập của chúng.

Ngoài *O. crispum* ra, *O. pescatorie*, *O. hallii*, và *O. triumphans* cũng nằm trong số những loài lan có số lượng nhiều vô kể ở đầu thế kỷ này. Việc không ngừng thu thập những cây lan này đã khiến chúng gần như bị tuyệt chủng trong thiên nhiên, và đáng buồn là chẳng có bao nhiêu trong số chúng được đưa vào trồng ngày nay.

CÁC GIỐNG LAI

Nhu cầu lan mạnh nhất là các giống lai giữa *Odontoglossum* với các giống gần khác như *Miltonia*, *Oncidium*, và *Cochlioda*. Chúng không chỉ làm đa dạng hình dáng, màu sắc, và kích thước, mà còn tạo ra cây khỏe mạnh hơn. Khi hai giống, như *Odontoglossum* và *Cochlioda*, được lai với nhau, thì hai cái tên đó sẽ được dùng để đặt cho cây mới; ở đây, giống lai được tạo ra sẽ được gọi là *Odontioda*. Và khi một giống lai như vậy lại được đem lai với một giống khác, như *Miltonia*, thì giống mới sẽ được đặt theo tên người lai; trong trường hợp này là *Vuylstekeara*, đặt theo tên của Charles Vuylsteke. Tất cả các giống lai xuất phát từ ba giống tự nhiên trở lên thì đều được đặt tên theo tên của người lai.

Việc đưa giống *Brassia* hoặc *Oncidium* vào lai như thế sẽ làm cho giống mới chịu nhiệt tốt hơn, tức là một số giống lai có thể trồng được ở những vùng mà đối với giống *Odontoglossum* thuần là quá nóng.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Một cây trưởng thành khỏe mạnh phải có từ bốn đến sáu giả hành, mỗi giả hành phải có một chồi mới khỏe mạnh. Cây lan này không tạo thành những cây to và hầu như không phát triển khi ra hoa. Mỗi giả hành có hai lá gốc và một hoặc hai lá ngọn trên đầu. Phát hoa mọc ra từ gốc hoặc một bên giả hành.

Do dòng giống của nó và do sống trong điều kiện thời tiết luôn giống mùa xuân, nên nó rất ít nhận biết hoặc chẳng nhận biết được sự thay đổi của các mùa, vì vậy chúng phát triển liên tục mà không có mùa ra hoa rõ ràng. Thực ra, hầu hết những cây này sẽ phát triển và ra hoa theo chu kỳ chín tháng, vì vậy thời điểm ra hoa của chúng vào năm sau không giống năm trước, và kết quả là một vườn gồm nhiều loài trong khối *Odontoglossum* sẽ nở hoa hầu như quanh năm.

Tốt nhất là nên trồng những cây lan này trong nhà kính lạnh, với nhiệt độ tối thiểu ban đêm là 10°C; ban ngày nhiệt độ tăng lên tùy theo thời tiết. Từ đầu xuân trở đi, nhà kính phải được che chắn để tránh lá bị quá nóng và cháy, nhất là trong những ngày hè nóng bức. Sàn và giá đặt lan phải được phun sương liên tục để tạo độ ẩm đều, kết hợp với việc tạo không khí trong lành để không gian nhà kính được dễ chịu.

***Beallara* Tahoma Glacier 'Green'**

Đặc điểm của giống *Brassia* có thể được thấy rõ trên loài lai tuyệt đẹp này, với hoa có hình ngôi sao đặc trưng của giống lan nhện. Loài lan này chịu nhiệt tương đối tốt và có thể được trồng trong phòng ấm hoặc trong nhà kính sưởi, nhiệt độ tối thiểu là 12°C và có ánh sáng tốt. Nó cũng rất thích nghi và có thể trồng được trong nhà mát mẻ, với nhiệt độ thấp hơn một vài độ.

Loài lan được ưa chuộng này rất đẹp; hoa của nó to đến 10 cm bề ngang, và một chùm hoa có đến tám hoa. Loài lan này ra nhiều chồi là điều bình thường và vì vậy nó trở nên phát hoa liên tiếp nhau trong nhiều tháng.

Beallara Tahoma Glacier 'Green'.

*Lemboglossum vervaetii.**Odontioda Garnet.**Odontoglossum hallii.****Lemboglossum cervantesii***

Từng là một phần của giống *Odontoglossum*, loài lan này vẫn được rất nhiều người quan tâm dù đã được tách thành nhóm riêng. Đây là một loài nhỏ, cao không quá 15 cm. So với cây thì hoa tương đối to và rất đẹp. Hoa to đến 5 cm bề ngang và có màu trắng, đôi khi phơn phớt hồng, với những đường gạch đỏ đậm hướng về phía tim hoa. Loài này xuất xứ từ vùng núi cao ở Mexico, vì vậy, cùng với bản chất thấp bé, nó thích hợp để tạo thành bộ sưu tập các loài lan ưa lạnh ở nơi có không gian hạn hẹp. Có thể nó không phổ biến rộng rãi như trước đây, nhưng nó rất đáng để bạn tìm kiếm.

Odontioda Garnet

Hầu như mọi màu sắc hoa đều có trong khối *Odontoglossum*, và những loài màu đỏ là một trong số những loài đầu tiên được lai giống. Việc lai với giống *Cochlioda*, đặc biệt là *C.noetzeliana*, đã cải thiện màu đỏ được lai trong các cây này. Ngày nay có rất nhiều loài lan đỏ, tất cả đều khá dễ trồng. Màu sắc rực rỡ cũng như khả năng chịu nhiệt và chịu độ sáng cao giúp nó trở thành một trong những loài được ưa chuộng nhất đối với người mới vào nghề.

Odontoglossum hallii

Loài *Odontoglossum* này có xuất xứ từ Ecuador; ở đó, chúng mọc trên vùng cao và sống trong điều kiện rất lạnh. Điều này khiến chúng trở thành loài lý tưởng cho nhà kính lạnh với nhiệt độ không xuống dưới 10°C. Những cây khỏe mạnh cho lá xanh nhạt và phát hoa hình vòng cung với những bông hoa vàng điểm nâu đậm. Loài hoa này thơm ngát, hiếm thấy trong các loài *Odontoglossum*. Nó ra hoa rất nhiều vào những tháng hè, hoa tươi khoảng bốn đến sáu tuần trong điều kiện mát mẻ. Đây chắc chắn là loài được trồng rộng rãi và tương đối dễ tìm.

***Odontoglossum* Geyser Gold**

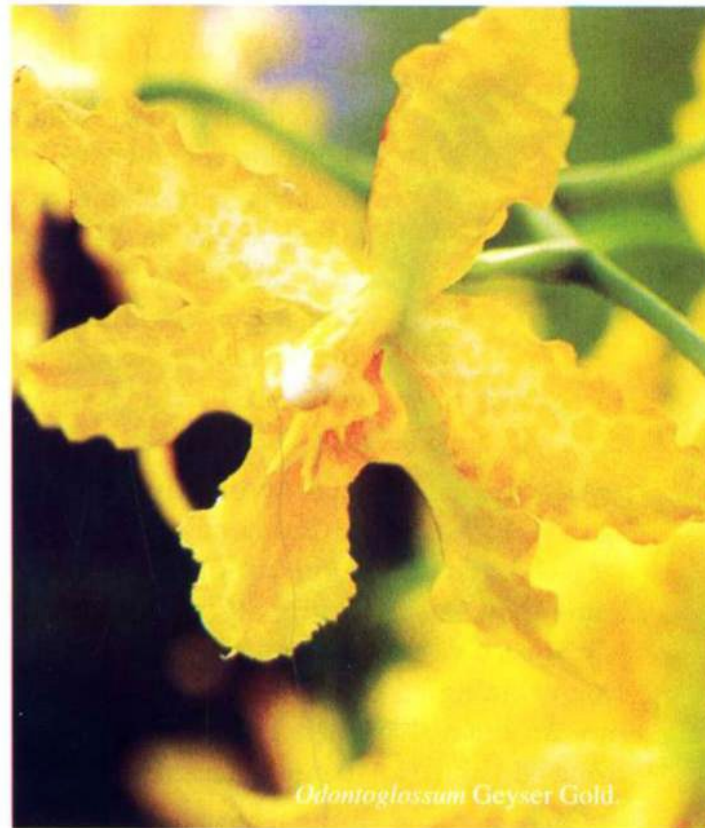
Loài lai có màu sắc rực rỡ này rất đặc biệt; toàn bộ hoa đều màu vàng, với những đốm vàng sậm trên nền cánh hoa vàng nhạt hết sức ấn tượng. Các nhà lai giống có thể tạo nên màu sắc này bằng cách sử dụng một thứ có màu vàng hoàn toàn của loài *O. bictoniense* làm cây bố (cây bố này khá hiếm rồi).

Cây trưởng thành sẽ cho phát hoa cao với những 10 hoa, thường là có hai phát hoa trên một giả hành. Nó chịu lạnh tương đối tốt, vì vậy nó sẽ mọc tốt cùng những loài lan khác có thể chịu được nhiệt độ giảm xuống đến 10°C hoặc thậm chí là thấp hơn một chút.

***Vuysteleara* Cambria 'Plush' Fcc/Rhs**

Đây có lẽ là một trong những giống lai nổi tiếng nhất của khối *Odontoglossum*, được lai vào thế kỷ 20, và hiện nay nó vẫn còn được trồng với số lượng lớn. Ba giống khác nhau là *Miltonia*, *Odontoglossum*, và *Cochlidoda* được lai với nhau tạo nên giống lai phức tạp mà tuyệt vời này. Những cánh dài và cánh tràng màu đỏ đậm rất tương phản với cánh môi màu trắng mang đốm đỏ tía. Cách ra hoa của những cây này cũng khác nhau, nhưng cây trưởng thành có thể ra hoa mỗi năm hai lần, với những phát hoa cao mang những bông hoa to. Hoa có bề ngang đến 10 cm và tươi lâu từ bốn đến sáu tuần.

Do việc lai giống phức tạp, nên nhìn chung, giống lai này chịu được nhiệt độ biến thiên và chắc chắn chịu nóng cao hơn một số loài khác trong nhóm. Vì vậy đây là một loài thích hợp để trồng trong nhà, nơi mà điều kiện môi trường ấm hơn. Tuy nhiên, nhiệt độ ban đêm thấp hơn ban ngày quá nhiều sẽ thúc đẩy cây ra nhiều phát hoa hơn. Nếu đầu lá xuất hiện những đốm sậm màu thì đó là dấu hiệu cây bị chiếu sáng quá nhiều - một dấu hiệu thường thấy ở nhiều giống lai đa giống.

Odontoglossum Geyser Gold

Vuysteleara Cambria 'Plush' FCC/RHS

NHÓM ONCIDIUM

Oncidium trước đây là một giống lớn với nhiều loài có họ hàng gần, nhưng nay đã được đưa ra để phân loại lại, và kết quả là nhiều cây *oncidium* đã được phân lớp lại. Chúng vẫn gần với nhóm *Oncidium* ban đầu và vì vậy được gọi chung là nhóm *Oncidium*.

Các thành viên của nhóm này phân bố rộng khắp Nam Mỹ. Chúng có mặt từ miền biển cho đến những khu rừng mưa trên dãy Andes, xuyên suốt Trung Mỹ và ra tận phía bắc Mexico và trên các vùng đảo của Tây Ấn Độ. Vì chúng có cả những loài mọc ở miền cao lẫn miền thấp, nên chúng có thể được trồng hầu như ở khắp mọi nơi trên thế giới.

Cách mọc của chúng cũng khác nhau rất nhiều, từ giả hành to khỏe mọc trên thân rễ bò lên những thân cây trong rừng mưa nhiệt đới, cho đến những cây nhỏ nhắn, thanh

mảnh chỉ mọc trên cành lá mảnh khảnh. Những cây nhỏ nhắn được gọi là phong lan cành con. Chính vì bản chất này mà chúng khó sống lâu và dễ bị rớt khỏi cành cây khi có gió mạnh. Chúng nhanh chóng sinh sôi từ hạt giống để đảm bảo sự sinh tồn của loài.

Những loài nhỏ này thuộc về một nhóm được gọi là 'oncidium mọc cưỡi' và được trồng tốt nhất trên những khúc vỏ cây hoặc những chậu đất nung rất nhỏ, phát triển mạnh trong độ ẩm cao và nhiều ánh sáng.

Một số loài *oncidium* ưa lạnh có xuất xứ từ Mexico, như *Oncidium tigrum* và *O. incurvum*, rất dễ lai với các loài *Odontoglossum* ở Nam Mỹ, tạo ra những cây lan *odontocidium* rất đẹp với những chùm hoa dài rực rỡ. Vì tính đa dạng của giống *Oncidium* nên người ta không thể lai giữa tất cả các loài khác nhau của nó.

Oncidium Boissienae

Đây chỉ là một trong số nhiều loài *oncidium* vàng nổi tiếng và dễ trồng. Loài lai lờ lờ này sẽ cho phát hoa cao, phân nhánh, dài đến 60 cm hoặc hơn, và đậu cả trăm bông hoa. Loại *Oncidium* này rất đa dạng, và thường sẽ mọc tốt trong cả điều kiện nóng lẫn lạnh và quanh năm nhiều nắng, nhưng tránh ánh nắng trực tiếp.

Oncidium cheiroporum

Có xuất xứ từ Colombia, loài lan lùn này rất lý tưởng để đặt trong góc nhà mát mẻ. Nó chẳng bao giờ cao hơn 8 cm, và những bông hoa nhỏ xíu của nó chỉ to 1 cm bề ngang. Chúng nở trên phát hoa hình vòng cung, phân nhánh; một giả hành có thể mọc ra nhiều phát hoa. Hoa có màu vàng rất tươi và không hề có hoa văn gì tương phản. Những bông hoa nhỏ xíu này cũng có hương thơm rất nồng nàn. Chúng ra hoa chủ yếu vào mùa thu, khi giả hành của mùa đó hoàn thành.

Oncidium cheiroporum.

*Oncidium maculatum.****Oncidium maculatum***

Cây này có dáng khỏe mạnh. Giả hành có chóp hơi nhọn và phát hoa mọc ra vào mùa thu và đông. Cành hoa duyên dáng có thể là hình vòng cung hoặc phân nhánh (ở cây trưởng thành), với nhiều hoa nở dọc theo chiều dài cành. Hoa có chiều ngang khoảng 3cm trên phát hoa cao đến 50cm. Cánh hoa màu xanh đốm nâu, và cánh môi hẹp màu kem nhạt. Loài này rất thơm, dễ trồng, và ra hoa nhiều khi được trồng trong điều kiện lạnh và trong mùa hè có nắng lẫn bóng râm.

Oncidium ornithorhynchum

Nếu không gian nhà kính bạn hạn hẹp hoặc bạn trồng hoa trên bậu cửa sổ mát mẻ thì loài này rất thích hợp. Không giống các loài *oncidium* khác, loài này có màu hồng. Nó cũng rất rực rỡ, trở nên nhiều phát hoa thành mảnh một lúc, thường là trong mùa thu. Những bông hoa màu hồng quyến rũ cũng có hương thơm rất dịu dàng. Đây là loài hoa lý tưởng cho người mới vào nghề: dễ trồng, dễ chăm sóc, và ra hoa rất nhiều. Những cây này trưởng thành rất mạnh và mỗi giả hành mọc ra nhiều phát hoa.

*Oncidium ornithorhynchum.****Oncidium tigrinum* thứ *unguiculatum***

Nhiều loài *Oncidium* có màu vàng, và đây là loài điển hình cho kiểu này. Những bông hoa rực rỡ của nó nở trên phát hoa cao, thẳng đứng, và những cánh hoa màu sôcôla có đốm, tương phản mạnh mẽ với cánh môi rộng màu vàng. Loài này không được trồng nhiều, và người trồng nghiệp dư có thể dễ dàng chăm nó trong nhà trồng lan lạnh. Nó thường được sử dụng để tạo ra các loài lai *Oncidium* nhằm làm cho màu vàng kim trên các loài lai càng đẹp hơn.

***Oncidium Sharry Baby* 'Sweet Fragrance'**

Đây là một trong những loài lan *Oncidium* nổi tiếng nhất. *O.ornithorhynchum* đã được sử dụng để lai tạo nên loài lan tuyệt đẹp này, và

nó để lại trên loài này mùi hương sôcôla nồng nàn cùng màu đỏ thẫm. Những phát hoa cao, phân nhánh sẽ mất vài tuần mới đạt được chiều cao tối đa, và khi ấy vô số bông hoa sẽ nở ra và tươi lâu suốt nhiều tuần, nhất là nếu cây được đặt nơi mát mẻ.

Trong mùa tăng trưởng, loài lan này chịu được cả nhiệt độ mát và hơi ẩm, và trong những tháng mùa đông, nhiệt độ tối thiểu phải là 10 - 12°C. Nó cũng cần nhiều ánh sáng để thúc đẩy cây ra hoa trong năm tới. Nó dễ bị đốm lá và bị cháy ở đầu lá.

Oncidium tigrinum thib. angustifolium

Oncidium Sharry Baby 'Sweet Fragrance'.

PAPHIOPEDILUM, PHRAGMIPEDIUM, VÀ CYPRIPEDIUM

Đây là ba giống lan riêng biệt mà tất cả phải có cùng nguồn gốc, thế nhưng chúng lại là họ hàng xa đến nỗi mặc dù có vẻ ngoài và cách trồng giống nhau cũng như thường mọc chung với nhau, chúng vẫn không thể lai giống được với nhau.

Cypripedium và *Paphiopedilum* là hai giống được trồng rất nhiều, và khi đã trồng giống này thì người ta cũng sẽ trồng cả giống kia. Chúng mọc tốt trong điều kiện giống nhau, mặc dù chúng đến từ những nơi hoàn toàn khác nhau trên thế giới. *Cypripedium* là giống trung gian thường thấy giữa hai giống kia và mọc ở phương Bắc, tức là ở khắp những vùng phía trên của địa cầu, từ vòng Bắc cực trở xuống, băng qua lục địa châu Mỹ, châu Âu, và châu Á. Chúng là những cây cơ hội, mọc ở những vùng cực lạnh, có mùa tăng trưởng nhanh và ngắn giữa hai kỳ lạnh kéo dài. *Paphiopedilum* mọc ở phía nam Trung Quốc, băng qua Ấn Độ, Thái Lan, bán đảo Malaysia và trên nhiều đảo ở Đông Nam Á. Một số loài đẹp mắt nhất đến từ Borneo và Sarawak. *Phragmipedium* xuất xứ từ Nam Mỹ. Một số loài tốt nhất có xuất xứ từ dãy Andes.

Cả ba giống trên đều có cách mọc giống nhau: đều có thân rễ bò, mỗi mùa cho chồi mới và một loạt các lá dày. Phát hoa luôn mọc từ giữa chồi mới nhất và có thể trở một hoặc nhiều hoa. Hoa của chúng nằm trong số những bông hoa đẹp và độc đáo nhất của vương quốc hoa lan. Cánh môi tiến hóa thành một cái túi nhỏ để dụ và bắt côn trùng, mục đích chỉ là để thụ phấn chứ không phải để ăn. Chính vì những cái túi có hình chiếc hài đó mà những cây lan này có cái tên phổ biến là lan Hài.

PAPHIODELIUM

Người ta bắt đầu quan tâm đến giống lan này từ khi việc trồng lan mới bắt đầu. Những loài được yêu thích nhất là những loài ưa lạnh đến từ dãy Himalaya, có tên *P. insigne*, *P. spicerianum*, *P. villosum* và *P. fairrieianum*. Những loài này được trồng với số lượng lớn để làm lan cắt cành.

Nơi sống của chúng trong tự nhiên có thể trải dài từ những vách đá vôi hiểm trở cho đến những thân cây cao, ở đó chúng có thể mọc thành những bụi phong lan hay thạch lan khổng lồ. Những loài tuyệt đẹp và ra nhiều hoa đến từ Borneo phát triển có chậm một chút, nhưng khi chúng nở hoa rồi thì bạn mới thấy đáng công mình chờ đợi, đặc biệt là những loài *P. Rothschildianum* và *P. sanderianum*.

Việc lai giống đã tạo ra những bông hoa mới quyến rũ, chỉ thoang thoang mang dấu vết của những loài gốc. Ngày nay người ta vẫn khám phá thêm được nhiều loài mới, và trong 20 năm qua, hầu như chẳng có năm nào mà người ta chẳng ngạc nhiên với chúng. Nhiều loài có xuất xứ từ Trung Quốc, miền Bắc Việt Nam và Lào. Các nhà lai giống đang bắt đầu nghiên cứu những hình dáng và màu sắc mới thú vị này, và đã gây ngạc nhiên cho thế giới hoa lan.

PHRAGMIPEDIUM

Những cây *Phragmipedium* đến từ Nam Mỹ có thể là phong lan trên những cành cây hoặc thạch lan trên những vách đá nhô ra ngoài bờ sông. Cao nhất trong số chúng là *P. longifolium*, với những phát hoa có thể dài đến 1,5m, ra hoa liên tục, nhưng không bao giờ quá ba hoa trên một phát hoa. Khi một bông hoa cũ rụng xuống, một nụ mới sẽ nở ra, và cứ thế, một số phát hoa sẽ tiếp tục ra hoa trong hai năm. Những cây to có thể trở phát hoa liên tục, và như vậy cây không bao giờ hết mùa hoa.

Ở Anh, vào thời nữ hoàng Victoria, người ta đã thí nghiệm lai giống trên những cây này và đã tạo ra nhiều cây rất thú vị, nhưng vì chủng loại và màu sắc của chúng giới hạn so với giống *Paphiopedilum*, nên hầu hết chúng chỉ có màu xanh lục nhạt và màu nâu, và có một trường hợp đặc biệt là cho hoa màu hồng. Nét thu hút chủ yếu của nó là hai cánh tràng dài, mảnh, giống sợi ruybăng, treo ngang hai bên hoa, nhất là ở loài *P. caudatum*, loài có cánh tràng dài nhất.

Sau những thí nghiệm lai giống ban đầu họ thực hiện mà không hiểu biết về di truyền, người ta thấy rằng những cây lai tạo đó vô sinh, và từ đó mọi việc lai giống phải dừng lại. Nhưng trong 20 năm qua của thế kỷ 20, niềm đam mê đối với giống lan này lại được nhen nhóm lên vì hai lý do: thứ nhất, người ta tìm được một loài mới mọc tận trên dãy Andes gọi là *P. besseae*, với những bông hoa màu đỏ rực rỡ, một màu mà người ta hoàn toàn không ngờ lại có trong nhóm lan màu xanh nhạt này; thứ hai là người ta đã hiểu biết hơn về di truyền và có thể áp dụng cho những cây mà trước đây không thể lai giống.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Việc trồng những cây cypripedium là cực kỳ chậm. Vì chúng là những cây ưa lạnh, nên nếu trồng trong nhà kính thì bạn phải dùng nhà kính lạnh và duy trì nhiệt độ ở mức chỉ vừa đủ để không bị sương giá. Khi được trồng, thường là trồng thành luống, chúng sẽ phát triển thành những bụi to. Những cây *paphiopedilum* và *phragmipedium* sẽ phát triển tốt trong điều kiện như nhau, với nhiệt độ tối thiểu là khoảng 15°C trong những đêm đông lạnh nhất. Những cây này phải luôn được che khỏi ánh nắng trực tiếp và được giữ trong độ ẩm đều suốt năm. Lan *paphiopedilum* sẽ phát triển tốt trên vỏ cây hoặc hỗn hợp vỏ cây và than bùn, còn

Paphiopedilum Chiquita.

phragmipedium thì dường như lại thích sợi tổng hợp, vì chúng thích độ ẩm cố định.

Paphiopedilum chamberlainianum

Loài *paphiopedilum* ưa nóng này thích được giữ ở nhiệt độ tối thiểu là 15°C trong mùa đông. Đây là một nhóm nhỏ các loài lan nở hoa liên tiếp. Đầu tiên phát hoa sẽ nở ra một hoa, nhưng sau đó khi hoa này bắt đầu tàn đi, nụ tiếp theo ở phía trên sẽ bắt đầu nở. Việc này cứ tiếp diễn trong nhiều tháng cho đến khi nụ hoa cuối cùng nở ra, kéo dài đến khoảng tám tháng. Từng hoa riêng lẻ trông rất rực rỡ; cánh môi hình túi có màu hồng lẫn đỏ tươi với hai cánh tràng màu xanh nhạt lẫn nâu nằm hai bên. Cánh dài giữa ở trên có sọc màu tím sậm trên nền trắng và xanh. Loài này không phải lúc nào cũng phổ biến, nhưng rất dễ trồng trong nhà hoặc trong nhà kính ẩm áp.

*Paphiopedilum insigne.**Paphiopedilum Helvetia.**Paphiopedilum spicerianum.*

Paphiopedilum insigne

Loài lan hài này là một trong những nhóm paphiopedilum ưa lạnh, được trồng rất nhiều trong nhà kính lạnh cùng với các cây như cymbidium và pleione. Kể từ thời nữ hoàng Victoria, nó là loài truyền thống được trồng để làm hoa chậu, nở hoa trong nhiều tuần của mùa đông với những bông hoa màu đồng rất đẹp. Nó thường trổ từng bông một, nhưng ở những cây rất lớn thì có thể nở nhiều hoa, tạo nên nét lộng lẫy. Loài này từng được trồng rất nhiều để làm hoa cắt cành, như thế cho thấy chúng tươi lâu như thế nào. Một môi trường lạnh, ẩm, và có bóng mát là rất thích hợp với loài này.

Paphiopedilum Helvetia

Rất nhiều loài lai đầu tiên hiện nay vẫn còn được trồng. Chúng đã được lai giống từ hơn 100 năm trước. *P. Helvetia* là một trong số đó, được lai giữa *P. philippinense* và *P. chamberlainianum*. Nó cho nhiều hoa nở cùng một lúc - một đặc điểm của loại *P. philippinense*. Còn màu hồng nhạt trên những bông hoa vàng của nó là từ loài còn lại. Những cây này sẽ tiếp tục trổ một vài nụ nữa ở đầu phát hoa, nên thời gian ra hoa của chúng dài hơn. Giống như nhiều loài lan khác, những cây này thuộc loại trung và không chiếm nhiều không gian trong khu vực ấm của nhà kính, thích bóng mát từ những cây lan cao hơn quanh chúng.

Paphiopedilum spicerianum

Đây là một loài paphiopedilum ưa lạnh khác nữa, và tất cả các cây trong nhóm này đều có lá màu xanh nhạt. Nhiều loại ưa nóng còn có hoa văn hoặc đốm trên lá. Loài này dễ mọc thành khóm lá gọn gàng, và vì mỗi năm nó mỗi to ra và nảy thêm nhiều chồi mới, nên số lượng hoa cũng sẽ tăng theo. Nổi bật trên những bông hoa này là cánh đài giữa màu trắng với một đường màu tím sậm chạy dọc

xuống giữa cánh hoa. Phần còn lại của hoa có màu xanh lục pha nâu, các cánh dài ở hai bên có rìa lượn sóng và cũng có sọc màu tím. Loài này cũng ra hoa trong mùa thu và mùa đông, phát triển tốt cùng với loài *P. insigne*.

Paphiopedilum Lebaudy anum

Đây là giống lai rất xưa, được lai giữa *P. haynaldianum* và *P. philippinense*, và cho đến nay vẫn còn được trồng nhiều, tuy không phải lúc nào cũng phổ biến. Nó phát triển thành cây khá lớn và ra nhiều lá dài màu xanh nhạt. Phát hoa đậu nhiều nụ và nở cùng lúc chứ không nở lần lượt.

Paphiopedilum Maudiae

Một vài trong số những loài *Paphiopedilum* lai nổi bật nhất là những cây có hoa màu trắng-xanh. Cách phối màu đơn và mờ đục rất độc đáo, hợp với cánh dài giữa tuyệt đẹp có sọc xanh trắng, nó luôn là loài được ưa chuộng. Những bông hoa đơn có thể rất to so với các loài lai gần khác, bề ngang đến 10 cm, trên phát hoa cao 30 cm. Những bông hoa này cũng tươi rất lâu và thích hợp làm hoa cắt cành.

Một đặc điểm khác là lá có những đốm màu xanh đậm trên nền nhạt. Như vậy, ngay cả khi không có hoa cây vẫn trông rất hấp dẫn. Tất cả những cây *paphiopedilum* có lá đốm đều phải liên tục được giữ ẩm.

Phragmipedium besseae

Đây là loài mới được phát hiện trong vương quốc hoa lan, mang lại rất nhiều màu sắc mới và triển vọng mới trong việc lai giống cho nhóm lan này. Cây lan này mới được khám phá ở Peru và Ecuador, và với màu hoa đỏ rực rỡ, nó thực sự là kẻ chiến thắng. Những sắc đỏ và cam khác nhau trong những loài lai của nó đang khiến cho cả thế giới chú ý đến nó. Mặc dù nó hơi khó trồng một chút, nhưng các loài lai của nó đang được cải thiện

để mau cho giống và dễ trồng ở nơi ẩm, ẩm và có bóng mát, bên cạnh các cây *paphiopedilum* và *phalaenopsis*. Như với tất cả các cây *phragmipedium*, nó ra hoa lần lượt, tươi trong nhiều tuần, và một nụ sẽ nở hoa khi hoa trước rụng đi.

Paphiopedilum Lebaudy anum.

Paphiopedilum Maudiae.

nhiều tuần rồi mới rụng, và nhiều hoa nữa sẽ mọc ra trên cọng hoa này.

Phragmipedium Sorcerer's Apprentice

Là một loài lai từ *P. longifolium*, nó cũng rất lớn nhưng không bằng cây gốc. Hoa có màu đồng sáng ở mặt ngoài cánh môi, còn mặt trong thì có màu xanh đốm, và các cánh đài và cánh tràng có mép màu hồng. Giống như cây bố mẹ, loài này có thể trở thêm nụ ở phía ngọn phát hoa nên nó có thể ra hoa trong nhiều tháng. Một lần nữa, nó cần được giữ trong điều kiện ẩm, ấm, và có bóng mát. Điểm đặc biệt của loài này là hoa không hề có dấu hiệu tàn đi mà chỉ rụng khi đã hết sức, cho dù chúng trông vẫn rất tươi.

Phragmipedium Longueville.

Phragmipedium Sorcerer's Apprentice.

PHALAEOPSIS

Lan *Phalaenopsis* được trồng nhiều hơn bất kỳ giống nào khác. Chính niềm đam mê hoa chậu trong nhà đã khiến giống lan này ngày càng được yêu thích đặc biệt. Vì hoa của nó lâu tàn và dễ thích nghi trong nhà có sưởi nên nó trở thành đối tượng lý tưởng cho nhiều người.

Giống này phân bố khắp vùng nhiệt đới Đông Nam Á, với những loài quan trọng nhất được tìm thấy ở Philippines, Borneo, và bán đảo Malaysia. Một số loài có thể ở tận Miền Điện và Ấn Độ. Những loài lan vùng nhiệt đới này mọc trên những nhánh cây, trong điều kiện ẩm và ấm, với khí hậu có ít hoặc không có mùa khô, vì vậy chúng liên tục phát triển và cũng liên tục ra hoa.

Đây là những loài đơn thân; rễ, mọc bên dưới cây, bò lan tràn khắp cây chủ, làm thành cái neo vững chắc. Phát hoa tươi trong nhiều tuần, mọc ra từ giữa đám lá, và cây có khuynh hướng thông xuống, mang theo phát hoa dài, có khi đến 1 m.

Nhiều loài có hoa văn phức tạp trên lá, khiến cho chúng càng trở nên hấp dẫn. Các nhà lai giống đã bỏ qua đặc điểm này, vì thế hầu hết những cây hiện được bán trên thị trường chỉ có lá màu trơn. Các loài khác nhau có hoa khác nhau rất nhiều, từ màu hồng nhạt và nhỏ ở *P. equestris*, liên tục nở hoa lần lượt, cho đến dạng hoa đơn ở *P. violacea* vốn mỗi lần chỉ nở một hoặc hai hoa. Hoa của loài *P. amabilis* to và có màu sáng lấp lánh rất đẹp mắt. Họ hàng với nó là những loài màu trắng khác mà trên cánh tràng có hoa văn, như *P. stuartiana*. Ngoài ra còn có những loài màu hồng với các sắc khác nhau, gồm *P. schilleriana* và *P. sanderiana*.

Trước đây việc lai giữa các loài này chưa hề được phổ biến. Tuy nhiên, từ cuối những

Hoa *Phalaenopsis* được giải phẫu để cho thấy hết tất cả các bộ phận của hoa.

năm 1970, việc trồng lan làm hoa trong nhà tăng lên và rõ ràng rằng các loài lan *phalaenopsis*, dù là hoa nhiệt đới, đã được đưa vào nhà có sưởi.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Giống này có thể chịu được nhiệt độ thấp (dưới 18°C) lẫn nhiệt độ rất cao. Vì vậy phòng có sưởi được duy trì nhiệt độ cố định và không có nhiều nắng là điều kiện lý tưởng cho *phalaenopsis*, miễn là nó được tưới nước và bón phân thường xuyên. Nó sẽ nở những bông hoa tuyệt đẹp.

Vị trí đặt cây là rất quan trọng. Nếu đặt nơi bậu cửa sổ nhiều nắng, gần cửa kính, sức nóng của ánh nắng sẽ dễ làm tổn hại nghiêm trọng đến cây. Cũng vậy, nếu đặt nơi góc tối, cây sẽ không có đủ ánh sáng để sống. Một vị trí có ánh sáng tốt, không có ánh nắng trực tiếp, tốt hơn là có màn mỏng che giữa cây và cửa kính, sẽ đảm bảo cây nhận được lượng ánh sáng thích hợp để thúc đẩy nó ra hoa tốt. Giữ độ ẩm đều quanh năm. Mỗi tuần pha một

ít phân bón vào nước rồi tưới từ trên xuống là đủ cho cây phát triển khỏe mạnh.

Nằm giữa gốc phát hoa với bông hoa đầu tiên là một số các mắt, thường là ba hoặc bốn mắt. Khi lan đã kết thúc mùa hoa, cộng hoa có thể được cắt ra từ chỗ những mắt đó. Hãy chọn mắt mập nhất, khỏe nhất rồi cắt ngang cộng hoa phía trên nó khoảng 1 cm. Mười lần thì hết chín lần là mắt này sẽ phân nhánh và ra hoa mới trong vòng vài tháng. Tuy nhiên, nếu cắt lúc hoa đã héo rụng đi và cộng hoa đã bắt đầu chết thì khả năng ra phát hoa mới sẽ ít hơn. Trong trường hợp này, nếu cắt bỏ từ sát gốc phát hoa thì cây sẽ không bị tổn thương gì. Một phát hoa mới sẽ nhanh chóng mọc ra từ phía đối diện của cây.

Đôi khi ép lan *phalaenopsis* ra hoa kiểu này rất khó. Trong trường hợp đó, nếu cây vẫn mạnh, phát triển tốt và bắt đầu ra rễ thì bạn phải chuyển cây vào nơi mát hơn hoặc sáng hơn. Hãy nhớ rằng mỗi căn phòng là một vi khí hậu, và đặt cây ở nơi mát hơn có thể thúc đẩy cây ra hoa.

CÁC LOÀI LAI

Từ những loài đã được đề cập, người ta tạo ra hàng loạt các màu sắc, hình dạng, và kích thước khác nhau. Bạn có thể có được những cây lan với hoa nhiều màu sắc, từ vàng, đỏ, và hồng, cho đến tím và trắng, từ trơn cho đến có hoa văn với những kích thước khác nhau, mọc ra trên phát hoa đơn hoặc phân nhánh. Là giống đơn thân, *Phalaenopsis* có họ hàng gần với nhiều giống khác mà theo lý thuyết là có thể lai được với nhau. Tuy nhiên, đối tượng thường được dùng nhất để lai tạo là giống *Doritis*, một giống lan đến từ Malaysia, đặc biệt là *D. Pulcherrima*. Giống này cho ra những cây có hình dạng hoa khác lạ, màu sẫm hơn, nhưng sau nhiều lần lai ngược, một số loài *Doritaenopsis* chẳng còn giống với cây bố mẹ nữa.

Loài *Phalaenopsis amabilis* lông lầy là một trong những tổ tiên của các loài lai trắng hiện đại ngày nay.

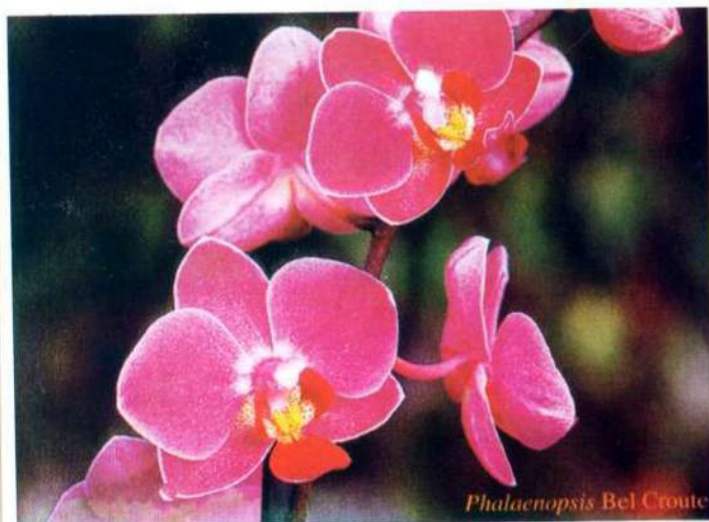
Khi các nhà lai giống đã tạo được nhiều màu sắc, hình dạng, và kích thước mới, những cây này lại được nhân giống bằng phương pháp cấy mô, và người mua cây từ vườn ươm có thể chọn cây con trồng từ hạt hoặc từ mô cấy.

Phalaenopsis amabilis

Giống như nhiều loài *Phalaenopsis* khác, loài này cũng dễ trồng, dù là trong nhà kính hay trong nhà, nó thích ẩm và cần được bảo vệ khỏi ánh sáng mạnh trong mùa hè. Đặc điểm hoa to và trắng muốt của nó đã được sử dụng rộng rãi để tạo nên các loài lai với hoa to và trắng. Và những cây lai này vẫn tiếp tục được cải thiện qua nhiều năm lai giống. Cho dù ngày nay đã có rất nhiều loài lai, nó vẫn là loài rất được yêu thích vì kích thước trung và ra hoa tốt.

*Phalaenopsis equestris.****Phalaenopsis euestris***

P. euestris là loài nhỏ nhất trong tất cả các loài *Phalaenopsis* và điều này làm cho nó thực sự càng thêm duyên dáng. Loài này có xuất xứ từ Philippines, và những bông hoa màu trắng phơn phớt hồng của nó có bề ngang không quá 3cm. Những phát hoa phân nhánh trở ra nhiều hoa cùng một lúc, và lúc nào cũng nảy thêm nhiều nụ, nên mùa hoa của nó kéo dài nhiều tháng. Phát hoa không quá cao, nở những chùm hoa xinh xắn nổi bật trên đám lá bóng láng xanh thẫm. Kích thước nhỏ nhắn của loài lan đáng yêu này là yếu tố tạo nên nhiều giống lai tiểu hiện nay, làm cho dòng họ *Phalaenopsis* càng ít chiếm không gian hơn.

*Phalaenopsis Bel Croute.****Phalaenopsis schilleriana***

Như đã đề cập, chỉ có một số loài là trên lá có hoa văn và có hoa thanh tú. Trong trường hợp của *P. schilleriana*, lá của nó có nền màu xanh thẫm và đốm xám bạc. Nó nở những chùm hoa màu tím hồng rất huyền ảo, và đây chính là yếu tố được chọn để lai tạo chứ không phải là lá, nhưng thỉnh thoảng bạn có thể thấy một vài loài lai mà trên lá có hoa văn, chứng tỏ nó được lai từ loài này. *P. schilleriana* có xuất xứ từ Philippines và phát triển tốt bên cạnh các loài lai hiện đại, cần độ ẩm và ánh sáng giống nhau, và có thể được trồng trong nhà kính một cách dễ dàng. Những loài này không có mùa hoa giới hạn, nên chúng nở hoa vào bất cứ lúc nào trong năm và kéo dài nhiều tuần.

Phalaenopsis Bel Croute

Những năm gần đây, việc lai tạo từ loài *P. euestris* ngày càng được mở rộng. Loài lan tiểu duyên dáng với nhiều hoa đã trở thành yếu tố tuyệt vời để tạo nên những cây lan vừa và ra hoa tốt. *P. Bel Croute* là một trong số đó, hoa của nó chỉ có chiều dài khoảng 3cm, với một màu tím rất lộng lẫy. Những cây này có

Phalaenopsis Penang Girl.

cộng hoa phân nhánh, nên càng trở nên nhiều hoa hơn bình thường.

Phalaenopsis Cool Breeze

Hiện nay có rất nhiều loài lan lý tưởng làm hoa trồng trong nhà, và những loài lai trắng này không phải là ngoại lệ. Ban đầu được lai từ loài *P. amabilis*, chúng đã chứng tỏ khả năng chịu đựng cao và sức ra hoa mạnh. Những bông hoa to có thể tươi lâu nhiều tuần nếu cây được giữ ở nơi ấm áp và có ánh sáng. Để thúc đẩy cây tiếp tục ra hoa đều đặn sau khi đợt hoa đầu tiên chết đi, hãy cắt cành hoa

ở chỗ trước mắt kế tiếp; mắt này sẽ nhanh chóng phân nhánh và trở nụ.

Phalaenopsis venosa x violacea

Hai loài *Phalaenopsis* tiểu được lai với nhau để tạo nên một loài lai mới rất rực rỡ này. Hoa của loài này mọc thấp gần đám lá, và mặc dù mỗi lần chỉ nở một ít hoa nhưng mùa hoa lại kéo dài, vì nụ cứ trở ra lần lượt. Một trong hai loài gốc, *P. violacea*, là loài rất thơm, và đặc điểm này có khuynh hướng truyền cho cây lai, khiến cho nó càng được yêu thích. Những chiếc lá tròn và khá to cũng là một đặc điểm của loài *Phalaenopsis* này.

Phalaenopsis Cool Breeze.

Phalaenopsis schilleriana.

PLEIONE

Pleione là một giống tương đối nhỏ, với các loài mọc chủ yếu ở phía bắc Ấn Độ và Trung Quốc. Ở đó chúng mọc cả dưới dạng địa lan, thạch lan, lẫn phong lan. Cách phát triển của chúng rất đặc biệt, khác với các loài lan khác. Mỗi mùa cây đều ra một giả hành, và giả hành của năm trước sẽ chết ngay lập tức. Sự phát triển của mùa này hoàn tất là khi cây đã nảy một giả hành hình nón mang một lá trên đỉnh.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Mùa tăng trưởng của giống này rơi vào mùa hè, và chúng nghỉ ngơi suốt mùa đông. Chỉ có hai ngoại lệ là *P. maculata* và *P. Praecox*; chúng trẩy mầm mới và ra hoa vào mùa thu. Mùa đông chúng phát triển chậm lại, và cuối cùng là hoàn tất sự phát triển vào cuối xuân trước khi đi vào mùa nghỉ hè ngắn ngủi. Hầu như mọi loài thuộc giống này đều cần điều kiện mát mẻ, và thích hợp với nhà kính lạnh có duy trì nhiệt độ tối thiểu cho đêm mùa đông là chỉ vừa trên nhiệt độ đông. Vào thời điểm này trong năm, hãy để cây hoàn toàn khô - giả hành sẽ không bị tổn hại gì.

Việc sang chậu thường được thực hiện hàng năm, khi vừa thấy chồi mới xuất hiện. Đừng để chất trồng bị khô; thậm chí hãy tưới nước mỗi ngày trong thời tiết nóng của mùa hè và bón phân đều đặn.

Nếu bạn trồng đến 20 giả hành vào một khay cạn có chất trồng thì khi ra hoa chúng sẽ trông rực rỡ hơn, tạo ấn tượng mạnh hơn. Hoa rất to so với kích thước của giả hành, và có nhiều màu sắc, từ trắng, tím hoa cà, cho đến vàng. Chẳng có bông hoa *Pleione* nào tươi lâu, nhưng nếu được giữ thật lạnh thì chúng sẽ tươi lâu hơn một chút. Để kéo dài mùa hoa, hãy đặt cây ở nơi lạnh hơn để làm chậm mức độ phát triển của chúng.

Pleione formosana

Đây là loài dễ trồng và dễ tách chiết nhất trong số những cây lan xinh xắn này, và vì vậy nó thường được những nhà trồng lan mới vào nghề lựa chọn. Những giả hành tròn của nó có phơn phớt màu tím, phản chiếu màu tím hồng của hoa.

Pleione formosana thứ *alba*

Trong số nhiều loài *Pleione* được trồng thì đây là loài duy nhất có màu trắng hoàn toàn, với chỉ một chút vàng ở họng hoa, rất lý tưởng để trồng chung với loài màu hồng.

Pleione formosana.

Pleione formosana thứ *alba*.

Pleione maculata

Đây là một trong hai loài ngoại lệ nở hoa vào mùa thu. Hoa của nó to và có màu trắng với những vệt đỏ vung ra trên cánh môi viền lông. Cách chăm sóc chúng cũng giống như đối với các loài nở vào mùa xuân, chỉ có việc tưới nước là phải điều chỉnh cho phù hợp với thời gian chúng bắt đầu phát triển.

Pleione Piton

Loài lai này có phát hoa cao lạ thường, đến 10 cm, mang một hoa trên đầu. Hoa của nó cũng to, khoảng 6 cm bề ngang, và có màu tím hoa cà dịu dàng rất đẹp, với những đốm màu

Pleione Piton

tím đậm trên cánh môi màu nhạt. Loài Pleione này rất nổi bật.

Pleione Shantung

P. Shantung có cánh dài và cánh tràng màu vàng kem, ứng màu hồng đào với các mức độ khác nhau; cánh môi chủ yếu là màu trắng có chấm đỏ. Loài này ra hoa mạnh, vẫn còn được trồng rộng rãi, và bạn luôn tìm thấy chúng ở khắp nơi.

Pleione Versailles

Đây là loài lai có màu sắc rất phong phú, với cánh môi có hoa văn rất nổi bật. Chúng dễ trồng và sinh sản tốt trong nhiều năm.

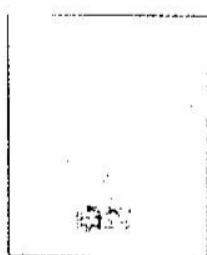

Pleione Shantung 'Ridgeway' AM/RHS

Pleione Versailles

NHÓM VANDA

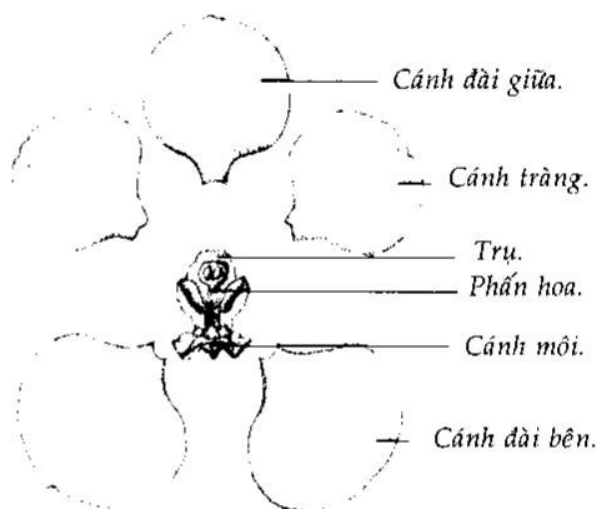

Nhóm Vanda bao gồm những loài lan mọc khắp vùng Đông Nam Á. Chúng là những cây đơn thân, với một thân mọc thẳng lên và từ

thân này lần lượt trổ lá ra, làm cho cây trông có vẻ bẹt, với lá mới liên tục mọc ra ở ngọn cây. Lá dày của chúng có thể mềm và mỏng nước hoặc cứng, tùy theo loại. Phát hoa mọc ra từ một bên thân cây, thường là từ nách lá. Rễ phát triển ở gốc thân, lan rộng ra mọi hướng. Trong tự nhiên, những cây này là phong lan mọc bám trên cây chủ.

Họ hàng gần với chúng có nhiều giống, trong đó có *Phalaenopsis*. Hai giống này có thể lai với nhau, tạo nên một giống có tên là *Vandanopsis*. Mặc dù một số loài của giống lai này rất đẹp, nhưng việc lai giống đó lại cho kết quả không nhiều. Vanda thường được lai với một số giống gần với nó hơn, như *Aerides*, *Rhynchostylis*, và *Ascocenda*, tạo ra một số lượng khổng lồ các loài lai với rất nhiều màu sắc, hình dáng, và kích thước. Ở những vùng nhiệt đới như Tây Ấn Độ, Florida, Thái Lan, Malaysia, và Singapore, lan Vanda thường được trồng trong nhà. Chúng được trồng rộng rãi làm cây vườn, được đặt trong nhà mát mẻ hoặc gắn trên cây to. Dưới những điều kiện như thế, chúng phát triển mạnh mẽ và liên tục ra hoa. Một số loài phát triển và ra hoa rất dồi dào, và ra hoa dễ đến nỗi người ta trồng chúng rộng rãi để làm hoa cắt cành. Một số lượng hoa rất lớn được vận chuyển bằng đường thủy đi khắp các nước trên thế giới.

Trong tự nhiên, hầu hết các loài Vanda là phong lan, mọc trên các cành cây cao trong rừng mưa nhiệt đới; ở đó, vào mùa khô chúng phải chịu đựng những thời kỳ hạn hán kéo dài. Chúng trữ nước trong những chiếc lá dày và hệ rễ lan rộng.

Hoa Vanda được giải phẫu để cho thấy tất cả các bộ phận của hoa.

TRỒNG VÀ CHĂM SÓC

Chúng thích hợp được trồng trong những giỏ gỗ nhỏ treo bằng dây, và được che chắn để tránh ánh sáng mạnh. Những cái rễ dài trên không của chúng treo lơ lửng ở đáy giỏ có thể được phun nước và bón phân mỗi ngày. Những vườn ươm lớn với nhiều dây lan vanda nở hoa sẽ tạo nên cảnh tuyệt đẹp. Trong khí hậu lạnh hơn, chúng có thể được trồng thành công trong nhà kính. Hãy treo chúng giống như trên và không cho chất trồng vào giỏ gỗ, chỉ dựa vào việc phun nước và tưới phân cho rễ thôi. Đây là những cây gần gũi nhất mà chúng ta thấy thực sự là lan trên không, nhận tất cả dưỡng chất theo cách như vậy.

Không giống người họ hàng *Phalaenopsis* của mình, chúng không thích hợp làm cây trong nhà. Trong khi *Phalaenopsis* phát triển mạnh trong điều kiện ẩm và khô của phòng có sưởi, thì vanda lại cần nhiều độ ẩm và ánh sáng hơn. Để thực sự sống được trong khí hậu lạnh, chúng phải được trồng trong nhà kính.

CÁC LOÀI LAI

Những loài được yêu thích nhất là những loài có lai lịch từ loài *Vanda coerulea*. Loài ưa lạnh ở vùng cao này có xuất xứ từ dãy Himalaya, mọc trên cây sồi, và đôi khi phải chịu nhiệt độ gần đóng băng. Nó được đánh giá rất cao bởi màu xanh lam của hoa, và những cây có màu đậm nhất là đến từ phía bắc Thái Lan và Miến Điện. Loài này ngày nay khó kiếm. Những cây trồng được là những cây trong vườn ươm được bảo vệ kỹ lưỡng trong trạng thái tự nhiên. Khi được lai với những loài vanda vùng thấp, chẳng hạn *V. sanderiana*, chúng cho ra một loài hoa xanh, có hoa văn khảm rực rỡ, tên là *V. Rothschildiana*, chịu được cả nhiệt độ cao lẫn nhiệt độ thấp và là loại được ưa chuộng nhất, được trồng ở những nước lạnh. Nó có nhiều sắc lam, thường nở hoa hai năm một lần và kéo dài nhiều tháng.

HỌ HÀNG XA

Bằng qua Ấn Độ dương, ở châu Phi, người ta tìm thấy họ hàng xa của nó, gọi chung là *Angraecum*. Họ châu Phi này có cách phát triển tương tự như vanda và giống vanda nhiều điểm, chỉ có diện mạo hoa là khác hẳn. Hoa to và có màu trắng với một cái cựa dài ở phía sau. Giống này hiếm khi được lai với vanda hay các giống gần khác. Nếu có lai chẳng nữa thì cũng chỉ lai giữa các loài khác nhau của giống *Angraecum* hoặc của các giống thân đơn châu Phi khác có họ gần. Một số loài tuyệt sắc nhất của giống này được tìm thấy ở Madagascar; ở đây chúng đã bị tách biệt khỏi lục địa châu Phi hàng ngàn năm và tiến hóa thành những loài đáng kinh ngạc.

Ascocenda Thai Joy

Hiện nay, nhóm lan *Vanda* có rất nhiều màu sắc rực rỡ. Điều này một phần là nhờ được lai với một giống gần là *Ascocentrum*, tạo ra những bông hoa nhỏ hơn nhưng số lượng hoa

Ascocenda Crownfox Sunshine

Ascocenda Thai Joy

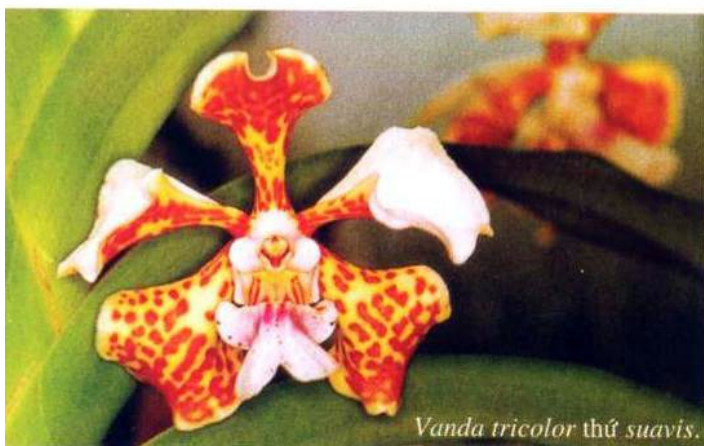
nhiều hơn, và có nhiều màu hồng, vàng, và cam rực rỡ. Chúng cũng cần độ ẩm, ánh sáng, và độ ẩm cao như vanda để có thể phát triển mạnh, rồi sau đó thường ra hoa hai lần mỗi năm.

Ascocenda Crownfox Sunshine

Màu vàng chanh tươi tắn và lung linh đến kinh ngạc của loài lai này là cái mà ngày nay chúng ta thường thấy hơn, vì toàn bộ bảng màu mới đang dần xuất hiện trên các loài lai của nhóm lan *Vanda*. Ánh sáng tốt là điều kiện thiết yếu để nó ra hoa, vì vậy tốt nhất là hãy treo nó ở gần mái nhà kính.

Vanda coerulea

Mặc dù trong thực tế loài lan này có màu hoa cà nhiều hơn, nhưng nó đã được dùng để lai tạo nên các loài Vanda màu 'lam', là những loài được yêu thích nhất trong tất cả các loài Vanda lai hiện đại. *V. coerulea* là loài ưa lạnh, có xuất xứ từ dãy Himalaya. Bản thân loài

*Vanda coerulea.**Vanda cristata.**Vanda tricolor thứ suavis.*

này không được trồng rộng rãi vì chúng lâu phát triển, nhưng các loài lai thì được trồng khá thành công trong môi trường lạnh, ẩm, và nhiều ánh sáng.

Vanda cristata

Loài ưa lạnh quyến rũ này đến từ dãy Himalaya ở Ấn Độ và Nepal, dễ thích nghi hơn ở những vùng lạnh hơn, và vì có dáng nhỏ và hoa đẹp, chúng rất thích hợp cho bộ sưu tập hỗn hợp của các nhà chơi lan nghiệp dư. Vào mùa xuân, cây có thể trở nên phát hoa một lúc, mỗi phát hoa mang một hoặc hai hoa màu xanh. Cánh môi màu kem với phần giữa gần như màu đen, tạo cho hoa một nét rất ấn tượng.

Vanda tricolor thứ suavis

Loài này đến từ đảo Java (Indonesia), là một trong những loài vanda chói lọi nhất. Loài ưa lạnh này sẽ trở nên phát hoa dài với nhiều hoa to và rực rỡ. Cánh dài và cánh tràng cuộn ra phía sau, có nền màu trắng hoặc kem và được điểm những hoa văn màu nâu đỏ. Cánh môi tạo thành màu thứ ba, màu tím, vì vậy nó mới có tên là tricolor (ba màu). Những cây trưởng thành có thể nở hoa hai lần mỗi năm và mỗi lần kéo dài nhiều tuần.

Vanda Rothschildiana

Đây là loài lai đầu tiên giữa *V. coerulea* và *V. sanderiana*. *V. coerulea* tạo cho nó sắc xanh kỳ diệu và khả năng chịu độ lạnh tốt hơn, còn *V. sanderiana* giúp tăng kích thước và độ sắc nét trên hoa văn của hoa. *V. sanderiana* còn là loài ưa nóng, nên *V. Rothschildiana* vẫn phát triển tốt cả ở nơi mát mẻ lẫn ấm áp, mặc dù nó thường nở hoa dễ hơn và đều đặn hơn nếu được giữ ở nhiệt độ không dưới 10°C.

NHỮNG GIỐNG LAN LẠ

Nếu bạn đã có một số loài lan và muốn làm phong phú thêm cho bộ sưu tập của mình, thì những cây dưới đây sẽ là những đối tượng thú vị cho bạn. Nhiều loại được ưa chuộng bởi những nhà sưu tầm thích tìm cái khác lạ, và đôi khi chúng hơi khó trồng.

BIFRENARIA

Những cây này hầu hết đều có xuất xứ từ Brazil. *Bifrenaria* là một giống nhỏ, không đa dạng. Chúng chủ yếu là phong lan, nhưng cũng có thể mọc như địa lan ở những nơi điều kiện thoát nước thích hợp với chúng nhất. Mỗi cây bao gồm một loạt những củ giả hành hình nón, cứng, và xanh đậm. Trên đầu mỗi củ giả hành mọc ra một lá to và rất cứng. Những chiếc lá khỏe này mọc thẳng lên từ củ giả hành và tươi lâu nhiều năm rồi mới rụng. Phát hoa mọc ra từ gốc củ giả hành mới nhất và có thể trở một hoặc hai bông to và rất đẹp. Cánh dài và cánh tràng có kích thước đồng đều, còn cánh môi thì hình tròn. Màu sắc của chúng có thể khác nhau tùy theo loài, từ trắng xanh cho đến hồng sậm, và cánh môi nhỏ rộng thường có màu hoa cà đậm hoặc đỏ. Tất cả các loài của giống này đều rất thơm.

Loài được yêu thích nhất là *B. harrisoniae*. Nó có hương thơm dễ chịu và sẽ mọc thành bụi to trong giỏ hoặc chậu treo. Các loài khác như *B. tyrianthina* có cánh tràng đậm hơn và thơm nhẹ hơn.

Nếu được trồng trong khu vực ẩm áp của nhà kính, hầu hết các cây lan *bifrenaria* đều có kỳ nghỉ và kỳ tăng trưởng rõ ràng. Trong lúc cây đang phát triển mạnh và ra rễ, bạn nên tưới mái tưới nước và bón phân cho chúng. Nếu chúng có vẻ ít hoặc không hoạt động, hãy giữ chúng khô ráo để tránh bị nhiễm bệnh hoặc thối rễ. Đặc điểm của loại lan này là: chồi mới và phát hoa có thể mọc ra cùng lúc, điều này cho biết đã đến lúc tưới nước lại cho cây.

BRASSIA

Giống *Brassia* có họ hàng gần với *Odontoglossum* và *Oncidium*, và tuy có thể lai dễ dàng với những giống này, nhưng tự thân nó đã là một giống rất nổi bật.

Brassia phân bố khắp Nam Mỹ, trên nhiều đảo ở Tây Ấn Độ, và ra tận phía bắc Mexico, thường mọc trên cây thành những bụi to. Giả hành xanh đậm hình quả mận có hai lá ngọn, và được phân cách với nhau bởi một đoạn thân rễ ngắn. Phát hoa thường trở ra nhanh, sau khi chồi mới của mùa này hoàn tất, và sẽ phát triển chậm trong nhiều tháng rồi mới ra nụ. Tùy theo loài mà phát hoa có thể dài từ 50 đến 100 cm. Mỗi phát hoa mang 10 hoặc 12 hoa rất to. Mỗi bông hoa có hai cánh tràng trông như hai sợi ruybăng, vươn ra một cách chắc chắn từ giữa hoa, làm cho nó trông giống như con nhện, vì vậy nó thường được gọi là lan nhện. Hầu hết những hoa này chỉ có một màu xanh hoặc vàng, một số loài còn có viền cam; đôi khi ở giữa hoa có đốm. Cánh môi ngắn và rộng hơn cánh tràng, cũng có hoa văn tương tự. Nhiều hoa thuộc giống này rất thơm, khiến nó thêm hấp dẫn. Tuy nhiên ở các loài lai, mùi thơm này mất dần đi.

Mặc dù một số loài mọc tốt nhất trong điều kiện mát mẻ, nhưng nhiều loài lại chịu được nhiệt độ cao.

Loài chủ yếu là *B. verrucosa*, đến từ Mexico và Guatemala, một loài phổ biến nhất với những bông hoa xanh trên phát hoa dài. Những nhà chơi hoa nghiệp dư có thể dễ dàng trồng chúng, và chúng ra hoa rất mạnh trong điều kiện tốt nhất. Các loài lai được yêu thích gồm *B. Rex*, có thể ra hoa trong bất kỳ mùa nào, với những bông hoa to rực rỡ. Nhiều giống lai đã xuất hiện khi nó được đem lai với các giống khác, như *Oncidium*, *Odontoglossum*, và *Miltonia*. Rất nhiều giống lai là kết quả của việc lai chéo ba giống với nhau, mà nổi tiếng nhất là *Macleaneara* và *Beallara*.

BULBOPHYLLUM VÀ CIRRHOPETALUM

Một số cơ quan hữu trách đặt hai giống trên chung với nhau và gọi chung là *Bulbophyllum*, còn một số khác thì lại đang tìm cách phân chia chúng thành các nhóm nhỏ hơn. Nhưng dù được phân loại như thế nào, chúng cũng đại diện cho một lượng lan rất lớn, phân bố rộng khắp vùng nhiệt đới.

Chúng là những loài có củ, thường sinh những giả hành tròn xanh đậm, có một lá ở trên đầu. Phát hoa mọc ra từ gốc cây, và do có rất nhiều loài khác nhau, nên hình dạng hoa cũng rất khác nhau. Nhiều loài có hoa rất nhỏ, chỉ được các nhà thực vật học quan tâm, còn các loài khác lại cho hoa rất to và thú vị.

Trong tự nhiên và trong nuôi trồng, chúng mọc thành những bụi to. Khi ít được chăm sóc cũng như ít bị quấy rầy, chúng sẽ phát triển, tồn tại trong nhiều năm, và hằng năm đều trở hoa đẹp.

Một số loài, như *C. umbellatum*, sẽ cho một chùm hoa to với những bông hoa màu hồng, còn các loài khác, như *C. gutulatum*, lại cho những bông hoa xanh xinh xắn với một vòng chấm hạt tiêu. Nhóm *Bulbophyllum* có xuất xứ từ châu Phi, và các thành viên của nó trở phát hoa cao, dẹt và thoáng, nhưng đôi khi cũng xoắn lại. Hoa nhỏ và không đáng kể, trông giống như những con sâu đang bò trên phát hoa. Loài đáng lưu ý nhất là *B. purpureorachis*, hoa có hình cái mác.

Một số loài to nhất của giống này xuất xứ từ New Guinea. *B. fletcherianum* có giả hành to như cái trứng ngỗng và những cái lá khổng lồ dài đến 1 m. Nó nặng đến nỗi cây phải thông xuống trên thân cây chủ. Từ gốc cây mọc ra một dây những bông hoa to, dày, có màu tím và đỏ, và đặc biệt là chúng có một mùi hương kinh khủng, thu hút những con ruồi bầu xác chết hoặc ong bắp cày đến để thụ phấn cho

Bulbophyllum watsonianum thích mọc ra xung quanh giỏ gỗ

chúng. Những cây *bulbophyllum* khác đến từ vùng này, như *B. graveolan*, có hoa màu vàng kim, cũng rất nặng mùi. Những cây này thường được trồng trong các vườn nghiên cứu thực vật vì sự hiếm kỳ.

Một đặc trưng hấp dẫn của nhóm lan này là: chỉ cần một cơn gió hay một cái chạm rất nhẹ, cánh môi sẽ đong đưa rất tự do. Loài *B. lobbii* có cánh môi có thể xoay ra sau từ phía dưới hoa, rồi lại bật về vị trí cũ. *B. barbigerum* có hoa nhỏ giống như con muỗi. Một sự lay động rất nhẹ cũng sẽ làm cả phát hoa bay phát phối. Cánh môi của nó gồm vô số những sợi lông rất mảnh có thể chuyển động trong gió nhẹ. *B. medusae* (lan sứa) thì lại trở rất nhiều hoa ở cuối phát hoa dài, tạo thành bó. Do cánh tràng của nó mỏng, giống như bông, treo thông xuống, nên nó mới mang cái tên này.

Xét về lai tạo, người ta rất ít lai tạo loài mới trong giống này. Loài lai nổi tiếng nhất là *C. Elizabeth Ann*, với những cánh tràng dài, màu hồng, có hoa văn, làm cho nó trở thành loài lan hấp dẫn nhất.

CALANTHE

Calanthe phân bố khắp miền nam Trung Quốc, ngang qua Nhật và phần lớn Ấn Độ, đi xuống Malaysia và nhiều đảo ở Đông Nam Á. Nó là loại địa lan, mọc trên các loại đất đá khác nhau, phát triển mạnh ở bất cứ nơi nào đó điều kiện thích hợp nhất.

Đại khái thì giống này có thể được tách thành hai nhóm, nhóm xanh quanh năm và nhóm rụng lá theo mùa. Trước tiên, lan *Calanthe* xanh quanh năm có thân rễ bò trên hoặc ngay dưới mặt đất. Dọc theo thân rễ có những giả hành rất nhỏ, mọc ra hai, ba, hoặc bốn lá. Chồi mới mọc ra từ thân rễ và nhanh chóng trưởng thành thành lá mới; thường thì cây cũng đồng thời trở hoa. Phát hoa đứng thẳng, vượt khỏi lá - điển hình của bất kỳ loài địa lan nào. Chùm hoa có rất nhiều màu, từ vàng nâu, vàng tươi, cho đến trắng.

Vào năm 1856, người ta đã cho ra đời loài lai đầu tiên có tên là *Calanthe Dominii*, được lai từ hai loài *Calanthe* xanh quanh năm là *C. masuca* và *C. furcata*. Ở thời nữ hoàng Victoria, người ta trồng *Calanthe* với số lượng rất lớn. Loài này ưa lạnh và không cần hoặc ít cần sưởi. Một khay to những cây này có thể trang điểm thêm cho khu vườn rộng lớn của họ. Tiếc là ngày nay chúng không còn thịnh nữa, ngoài trừ ở miền viễn đông, nhất là Nhật; ở đây loài lan này vẫn luôn được ưa chuộng và vẫn còn được trồng cho đến nay. Tham quan một buổi triển lãm lan Nhật Bản, bạn sẽ thấy người ta trưng bày rất nhiều các loài lai hiện đại, tất cả đều được trồng rất đẹp.

Các loài *Calanthe* rụng lá theo mùa cũng có xuất xứ từ những miền tương tự, nhưng phân bố không rộng. Bộ phận sinh dưỡng của cây rất khác, sinh ra những giả hành to mập, có màu trắng bạc. Chúng mang hai hoặc ba lá ngọn khổng lồ nhưng rất mỏng, vì chúng vốn không tồn tại lâu.

Mùa tăng trưởng của chúng bắt đầu từ mùa xuân; thời điểm này, chúng trở ra mầm mới, và cần được sang chậu. Hãy tưới nước và phân thật dồi dào cho chúng trong suốt mùa hè, và bạn sẽ thấy rằng chẳng có loài nào phát triển nhanh như *Calanthe* cả. Các giả hành nở to ra trong một thời gian kỷ lục, và khi đã hoàn tất, một hoặc nhiều phát hoa sẽ mọc ra từ gốc. Vào thời điểm này, lá sẽ nhanh chóng bị hư và rụng xuống. Khi ấy, hãy giảm tưới nước rồi dần ngưng hẳn. Giả hành cũ mà từ đó phát sinh mầm mới sẽ hư đi, nhưng đôi khi có thể được dùng để nhân giống. Phát hoa sẽ tiếp tục mọc dài ra trong suốt mùa thu và mùa đông, sử dụng nguồn năng lượng dự trữ trong giả hành. Phát hoa có thể dài đến 1m, hoa có nhiều màu, từ màu trắng, kem với cánh môi đỏ, rồi các sắc hồng khác nhau, cho đến màu đỏ đậm nhất. Hoa tươi suốt nhiều tháng. Đây là yếu tố khiến nó được yêu thích trong thời nữ hoàng Victoria; người ta mua nó về chưng trong nhà. Khi cây rụng lá và phần lớn rễ thì bạn không cần phải tưới nữa. Ngay khi mùa hoa kết thúc, phát hoa sẽ rụng đi và cây bắt đầu sẵn sàng đâm chồi mới vào mùa xuân.

Một trăm năm trước, khi lan *Calanthe* đang thịnh hành, chúng rất đa chủng loại. Việc lai tạo được mở rộng và bộ sưu tập của giống này lúc bấy giờ rất phong phú. Sau đó, những cây lan này không còn hợp thời nữa, nhưng một số ít cây vẫn còn được lưu lại trong những bộ sưu tập riêng cho đến những năm 1980, khi mà niềm đam mê lan lại trở dậy, đưa đến việc lai tạo chuyên sâu hơn. Kết quả là ngày nay chúng ta có những bông hoa với hình dạng và kích thước đa dạng hơn bao giờ hết, và những ai có không gian sẽ thấy rằng chúng rất đáng để trồng.

COELOGYNE

Đây là một giống lớn các loài phong lan ở vùng nhiệt đới của châu Á, từ tận phía bắc

Trung Quốc, xuyên qua toàn bộ Ấn Độ, Sri Lanka, Miến Điện, Malaysia, và ra tận phía nam New Guinea.

Hầu hết chúng đều nở hoa to, hấp dẫn, và dù cho không có hoa chúng vẫn là những cây đẹp. Chúng có giả hành xanh, to mập. Mỗi giả hành mang hai lá ngọn, và các giả hành được nối với nhau bằng một đoạn thân rễ bò, cứng. Chúng bám trên những chạc cây hoặc những cành cây to; ở đó chúng sẽ giữ những giả hành cũ và tán lá trong nhiều năm. Nhiều loài có tập tính trở hoa từ giữa giả hành tương lai, và hầu hết những cây trồng đều nở hoa vào mùa xuân. Chồi mới xuất hiện vào cuối đông và nhanh chóng phát triển. Sau khi ra hoa, chồi mới này sẽ tiếp tục phát triển và hình thành giả hành mới, hoàn tất sự phát triển vào mùa thu. Sau đó tùy theo loài mà cây sẽ có một kỳ nghỉ ngắn hoặc dài trong mùa đông.

Trong lúc tăng trưởng, cây cần một lượng nước và phân bón dồi dào để đảm bảo chồi mới sinh ra giả hành mập, khỏe vào cuối mùa hè. Trước đây người ta từng nghĩ rằng nên giữ cho thân cây khô ráo suốt mùa đông, nhưng như thế sẽ làm cho giả hành bị nhăn quá mức, và đến mùa tăng trưởng sau bạn sẽ phải rất tốn công để làm cho nó mập lên lại. Hãy giữ cho nó đủ ẩm trong mùa đông thì nó sẽ mập tròn quanh năm.

Những cây có xuất xứ từ Himalaya bị lấn át bởi các loài *C. Cristata*, *C. ochracea*, *C. corymbosa*, và *C. flaccida*. Tất cả những loài này đều nở những bông hoa trắng, sáng lung linh rất đẹp, với cánh môi màu vàng kim hoặc màu cam. Những bụi hoa khổng lồ này nổi bật trong nơi sống tự nhiên của chúng. Trong vườn, những cây này sẽ trở bông vào cuối đông và mùa xuân, tỏa hương thơm ngát khắp nhà kính.

Đến từ những miền xa xôi tận phía nam, những loài như *C. massangeana* và *C. dayana* trở những phát hoa dài và thông xuống, nên chúng

không thích hợp để đặt trên giá thấp. Tốt nhất là trồng trong giỏ hoặc chậu, treo lơ lửng gần mái nhà kính. Những phát hoa dài đến 60 cm này mang đến hàng tá bông hoa màu trắng kem rất đẹp, với phần giữa màu nâu.

Một trong những loài được săn lùng nhất là *C. pandurata*, với những cánh tràng màu lục nhạt và cánh môi rất tối, gần như màu đen; chính vì vậy mà người ta thường gọi nó là lan đen.

Giống *Coelogyne* chỉ có một vài loài lai, chủ yếu là vì chúng rất khó lai giống. Những loài lai được là những loài rất nổi tiếng. *Coelogyne* Green Dragon 'Burnham', một loài được lai từ *C. pandurata* và *C. massangeana*, có phát hoa rất dài và thông xuống, mang những tính chất tốt nhất của cả hai loài bố mẹ. *Coelogyne* Memoria William Micholitz, với những bông hoa trắng lung linh, là loài lai giữa *C. mooreana* và *C. lawrenceana*.

Coelogyne có rất ít họ hàng gần, vì vậy chúng ta không ngạc nhiên khi thấy những giống lai giữa nó với các giống khác. Tuy màu sắc của nó không đa dạng, chủ yếu là trắng, nâu, vàng, và xanh, nhưng chúng ta hãy mong chờ vào những nỗ lực lai tạo. Cơ hội tạo nên những bông hoa với hình dạng mới và cải thiện loài rất đáng để chúng ta cố gắng.

Coelogyne fuliginosa

ENCYCLIA

Encyclia phân bố rộng rãi khắp vùng châu Mỹ nhiệt đới, cả phía bắc lẫn phía nam, và các vùng đảo ở Tây Ấn Độ. Chúng là loại lan có củ, sinh ra những giả hành dài và thon hoặc ngắn và mập, với hai, ba, hoặc bốn lá ngọn. Phát hoa luôn mọc ra từ giả hành, thường là từ giả hành của mùa trước. Hoa trổ trên phát hoa thẳng đứng và có rất nhiều màu sắc hấp dẫn. Những cây này thường là phong lan, và tùy theo loài mà chúng có thể mọc thành

những bụi nhỏ hoặc những cây lớn. Chúng còn có thể mọc trên mặt đất hoặc trên đá, nơi điều kiện môi trường thích hợp với chúng.

Đây là một giống lớn; trong nhiều năm qua, nó đã được tách nhóm và phân loại lại nhiều lần. Đầu tiên nó nằm trong giống *Epidendrum*. Gần đây nó có một sự thay đổi lớn trong việc phân loại: nhiều loài của nó được đưa sang giống *Prosthechea*. Tuy nhiên, phần đông mọi người vẫn xem chúng là *Encyclia*. Chúng đã được lai giống nhiều năm, và để lai giống, chúng được ghi nhận là thuộc giống *Epidendrum* khi lai với các giống khác. Các loài lai trong nội bộ giống này rất ít và thưa thớt, nhưng khi lai với các cây khác có họ hàng, chẳng hạn *Cattleya*, chúng tạo ra những loài lai có màu sắc tuyệt vời và những cây nhỏ lẫn vừa.

Một trong những loài nổi tiếng nhất của *Encyclia* là *E. cochleata*, một trong những loài lan đầu tiên được đưa vào trồng ở phương Tây, vào đầu năm 1763. Cây lan hấp dẫn này có giả hành tương đối lớn, và khi đưa vào trồng, nó có thể giữ hoa được suốt cả năm. Hình dạng của cánh môi khiến cho nó có cái tên là lan nửa vỏ sò, nhưng nó còn được gọi là lan bạch tuộc, vì nó có những cái "xúc tu" dài lủng lẳng. Loài này phát triển chậm, nhưng bù lại nó có thể thích nghi có mức độ với nhiều điều kiện khác nhau. Nhìn chung, hầu hết những loài này cần điều kiện mát mẻ, nhưng một số loài vẫn phát triển tươi tốt trong nhà với nhiệt độ vừa hoặc nóng.

Vì lan *Encyclia* phân bố rộng nên điều kiện để trồng chúng cũng khác nhau. Những loài ưa lạnh không có mùa tăng trưởng và mùa nghỉ rõ ràng như một số loài khác. Nguyên tắc tốt nhất là chiều theo kiểu phát triển của cây, và nếu nó muốn phát triển trong mùa đông thì bạn cứ tưới nước cho nó, cho dù cây bên cạnh nó thích được nghỉ ngơi và ít cần nước hơn cho đến khi đâm rễ và chồi mới.

Encyclia cochleata, được gọi là lan nửa vỏ sò.

EPIDENDRUM

Những cây lan này mọc khắp các vùng nhiệt đới châu Mỹ và Tây Ấn Độ; chúng mọc ở dạng phong lan lẫn địa lan. Hầu hết các cây epidendrum có thân dài, mảnh, giống cây mía, và chiều dài thân có thể thay đổi từ 5cm đến 3m. Hoa trổ ra từ trên ngọn thân và một số loài hầu như nở hoa liên tục - cây trổ hoa từng đợt từ hai đến ba năm mà không nghỉ ngơi.

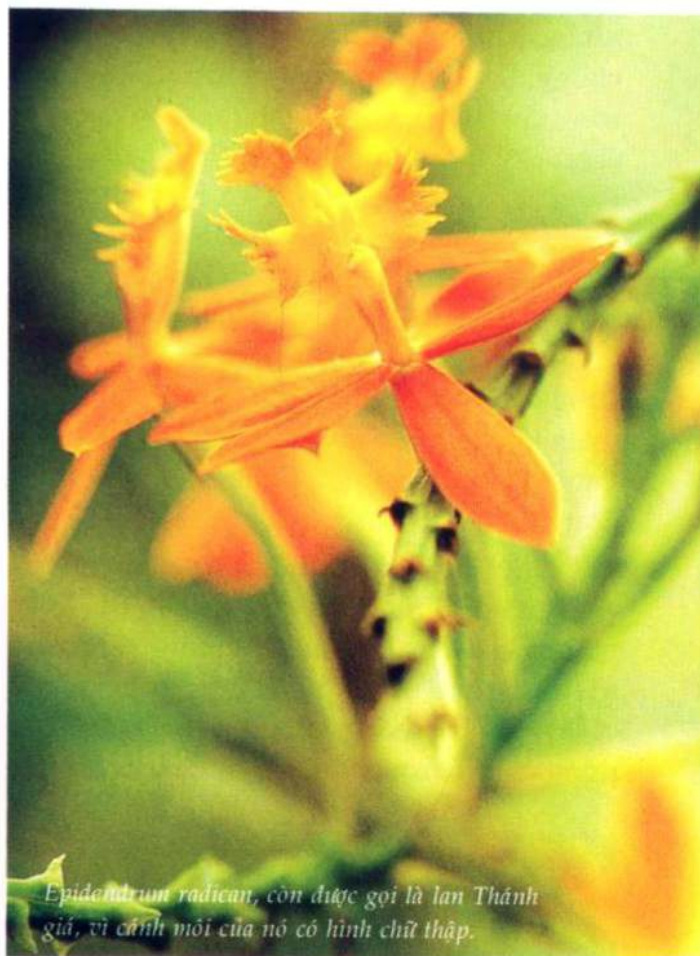
Màu sắc của hoa rất đa dạng, từ xanh cho đến đỏ đậm, cam, và vàng. Vì những đặc tính này mà chúng trở thành những cây vườn rất được ưa chuộng ở bất kỳ nơi nào trong miền nhiệt đới, và trong nhiều quốc gia, người ta thấy chúng mọc hoang, tách xa khỏi những khu vườn ban đầu của chúng. Trong điều kiện khí hậu lạnh hơn, chúng là những cây lý tưởng để trồng trong nhà kính hoặc trong nhà.

Cái tên Epidendrum là cái tên rất cổ, đầu tiên được đặt cho tất cả các loài lan mọc trên cây. Vì vậy mà bất cứ khi nào một loài mới được phát hiện, nó tự động được gọi là Epidendrum - kết quả là nhiều loài lan ngày nay chúng ta trồng thì trước đây đều được gọi là Epidendrum. Với sự cải thiện trong việc phân lớp, ngày càng có nhiều loài tách khỏi giống này.

Những cây Epidendrum thực sự đã được lai giống rộng rãi, tạo nên những bông hoa to hơn, rực rỡ hơn cho những vườn hoa nhiệt đới hoặc những nhà kính ôn hòa. Những cây epidendrum dạng sậy là những cây đáng chú ý, có sức chịu đựng cao và có khả năng thích nghi được với nhiều dạng khí hậu khác nhau. Chúng sẽ phát triển mạnh trong bất kỳ điều kiện nào không có sương giá và trổ hoa rất đẹp làm thỏa mãn người trồng.

Epidendrum radican trổ những chùm hoa to rất ấn tượng, với màu cam đỏ rực rỡ trên những phát hoa dài 30 cm. Hoa *E. ciliare* có cánh dài và cánh tràng rộng bẹt, màu xanh

non, còn cánh môi thì màu trắng thanh nhã. Kích thước hoa thay đổi rất lớn, từ khoảng 8 cho đến 15 cm bề ngang.

Epidendrum radican, còn được gọi là lan Thánh giá, vì cánh môi của nó có hình chữ thập.

Epidendrum ciliare có thể phát triển rất to.

GONGORA

Gongora có xuất xứ từ châu Mỹ. Tất cả những cây này đều mọc ở dạng phong lan trong những vùng nhiệt đới hoặc ôn đới. Hầu hết chúng đều là những loài ưa lạnh, mọc trong rừng mưa nhiệt đới, trên những thân cây hoặc cành cây to. Chúng nảy một giả hành, hình dáng từ tròn cho đến oval, có chóp nhọn, với hai hoặc ba lá ngọn. Tất cả các phát hoa đều mọc ra từ gốc cây. Phát hoa dài, mảnh, và dẻo dai với từ bốn đến 15 hoa (một số loài còn nhiều hơn), treo thòng xuống. Hoa mang hình dáng kỳ lạ và trông giống côn trùng bay, lại thêm hương thơm rất nồng nàn. Màu sắc hoa thay đổi từ vàng, nâu hung, cho đến đỏ có đốm.

Giống lan này thu hút các nhà trồng chuyên nghiệp, những người đang tìm kiếm những loài lan lạ, nhưng chúng cũng phát triển tốt ở hầu hết các nhà kính nghiệp dư. Do cách trở hoa thòng xuống nên tốt nhất là trồng chúng trong những giỏ hoặc chậu treo

rồi treo lên mái giàn, hoặc bó lan vào những khúc vỏ cây rồi treo lên tường.

Họ hàng gần nhất với nó là *Stanhopea*, nhưng có rất ít ghi nhận về việc lai giữa hai giống này. Tuy nhiên chúng vẫn có thể lai với nhau để tạo ra những giống lai lạ thường.

Tất cả những loài này đều có thể phát triển thành bụi rất to. Tùy theo sở thích của người trồng mà họ có thể để nguyên bụi như vậy hoặc tách chúng ra.

HUNTLEYA & PESCATOREA

Những cây lan này được tìm thấy ở vùng Nam Mỹ, trong rừng mưa, nơi khí hậu hầu như luôn ẩm ướt, chúng mọc dưới dạng phong lan và chỉ thỉnh thoảng mới có dạng địa lan. Qua quá trình tiến hóa, những cây lan này không còn cần đến giả hành nữa mà thay bằng bộ lá to. Năm sáu lá trở lên trên mỗi bộ lá được phân cách nhau bằng một đoạn thân rễ ngắn và cứng, và cùng lúc chồi mới đến độ trưởng thành thì cây cũng trở hoa.

Vì những cây này may mắn mọc ở những nơi không có mùa khô kéo dài nên chúng có khả năng giữ lá suốt năm, và vì vậy không cần dự trữ thức ăn dưới dạng giả hành. Chúng phát triển liên tục và ra hoa vào bất cứ thời điểm nào trong năm. Hoa trở từng bông một từ gốc cây, và thường là nhiều hoa nở một lúc.

Hai giống này có rất nhiều loài, nổi tiếng nhất là *Huntleya meleagris*; hoa của nó to, dẹt, có hình ngôi sao, đầu cánh hoa có màu cam nâu, và giữa hoa nhạt dần, kết hợp với phần cuối sáng bóng như đánh vecni, làm cho nó trở thành một loài hoa lộng lẫy. Còn có nhiều giống họ hàng khác cũng sẽ phát triển tốt trong điều kiện tương tự. Một vài đơn cử về những cây trong hai giống này là *Pescatorea lawrenceana* có cánh tràng màu trắng, đầu cánh màu thạch anh tím; *Bollea coelestis*, với

hoa to màu xanh điện, một màu hiếm thấy ở hoa lan; và *Cochleanthes discolor* với cánh môi màu tím, hình kèn trumpet và cánh tràng màu hồng kem.

Tất cả những loài lan này đều thích độ cao ở những ngọn núi Nam Mỹ, chủ yếu là ở dãy Andes; nơi đây chúng phát triển mạnh trong độ ẩm của rừng mưa hầu như quanh năm. Nên bạn nhất định không bao giờ được để cho cây bị khô quá lâu và tránh để cho cây bị ánh nắng trực tiếp chiếu vào, vì những chiếc lá mềm của nó rất dễ bị cháy.

Một điều khá đáng tiếc là nhóm lan xinh đẹp này không được ưa chuộng cho lắm và ít được chú ý. Với nhiều màu sắc và hình dạng như vậy từ những cây họ hàng mà chúng lại hiếm khi được lai giống thì quả là một cơ hội bị bỏ lỡ. Lai tạo từ những giống này chắc chắn sẽ cho ra những bông hoa vô cùng thú vị.

LUDISIA

Ludisia là một giống nhỏ các loài địa lan, thỉnh thoảng có cả phong lan. Hầu hết những cây này đến từ Đông Nam Á, thường được gọi là lan nữ trang. Cái tên này có thể được dùng chung cho tất cả những cây có lá đẹp, nhưng rõ ràng rằng *Ludisia* là giống đẹp nhất.

Cây có thân rễ bò, ngắn. Dọc theo thân rễ, lá mọc ra với khoảng cách đều, và kết thúc với một đám lá hình hoa thị. Từ giữa đám lá đó mọc ra phát hoa. Sau khi phát hoa này ra hoa, cây sẽ đâm chồi mới từ dưới gốc và quá trình phát triển lại bắt đầu. Lá có màu xanh thẫm, mịn như nhung, với những đường gân màu đỏ hoặc cam. Hoa văn trên lá của từng loài, thậm chí là của từng cây, khác nhau rất nhiều.

Phát hoa đứng thẳng, nổi bật giữa đám lá xung quanh. Hoa nhỏ, màu trắng, tim hoa màu vàng. Loài được ưa thích nhất là *L. discolor*.

Ludisia discolor, lan nữ trang

Dùng hỗn hợp vỏ cây nhuyễn, than bùn hoặc mùn lá với một ít đá mặt thô hoặc cát thô để giữ cho chất trồng được thoáng. Trồng cây lỏng lẻo vào chậu cạn cho thích hợp với thân rễ bò của cây. Che chắn cho cây khỏi bị ánh nắng trực tiếp, nhưng phải cung cấp đầy đủ ánh sáng. Cây này vốn mọc dưới mặt đất trong rừng, vì vậy đừng để nó bị khô hoàn toàn. Đừng phun nước cứng hoặc thuốc trừ sâu lên lá, vì cả hai loại này sẽ đọng lại và làm lá bị hư.

Giống lan này được trồng làm cây trong nhà để chưng trên tủ kiếng hoặc bên bậu cửa sổ, và có thể được chiêm ngưỡng suốt năm. Trước kia, chúng được trồng dưới những nắp thủy tinh để chưng và cũng để tăng độ ẩm chung quanh cây. Nhiều loài trước đây được trồng nhưng nay lại khó tìm, và chỉ xuất hiện trong bộ sưu tập của các nhà chơi lan chuyên nghiệp. Có rất nhiều loài địa lan khác họ hàng gần với giống này cũng có hoa văn đẹp, và chúng rất đáng để bạn sưu tầm.

LYCASTE & ANGULOA

Giống *Lycaste* luôn được các nhà trồng lan nghiệp dư ưa chuộng. Chúng dễ trồng và ra hoa nhiều với những bông hoa to để trang trí. Chúng được tìm thấy chủ yếu ở dãy Andes thuộc Nam Mỹ, với vô số loài đặc trưng ở tận bắc Guatemala và Mexico. Những cây lan này mọc dưới dạng địa lan hoặc phong lan, tùy theo loài. Tất cả chúng đều có giả hành từ tròn cho đến oval, nằm gần nhau, và thường ở đỉnh giả hành có hai lá lớn. Trên những cây to, lá có thể nằm hơi lộn xộn và không bao giờ tồn tại trên cây quá lâu. Đây là giống lan thay lá hằng năm, rụng lá trong mùa nghỉ, vì vậy lá mềm và dễ bị đốm hoặc biến dạng. Người trồng có thể sẽ cắt lá đi khi chúng trông quá xấu xí.

Những cây lan này thường ra hoa trong suốt mùa nghỉ và những loài lai tốt nhất sẽ trở hoa dồi dào quanh gốc giả hành mới. Mỗi bông hoa mọc ra trên một cọng hoa đơn, và từ một giả hành có thể trở khoảng 20 hoa. Những bông hoa to và tuyệt đẹp này thường rất thơm. Trong mùa hoa, tốt nhất là đặt cây nơi khô ráo để hoa được tươi lâu hơn và không bị đốm.

Chồi mới sẽ nhanh chóng xuất hiện sau khi mùa hoa kết thúc, hoặc có khi cùng lúc với mùa hoa. Trong mùa tăng trưởng, hãy tưới nước và bón phân thật nhiều cho cây để thúc đẩy giả hành càng căng mập càng tốt trước khi chồi mới của mùa tăng trưởng đó hoàn thành. Khi mùa nghỉ bắt đầu, hãy tưới nước ít hơn, song không có một nguyên tắc bất di bất dịch nào ở đây cả, vì không phải tất cả chúng đều phát triển trong mùa hè và tất cả đều nghỉ ngơi vào mùa đông. Chỉ cần nhớ là nếu chúng phát triển thì tưới nước, còn chúng nghỉ ngơi thì không tưới.

Với những chiếc lá mềm mại, những cây lan này rất dễ bị rệp vừng tấn công. Chúng không chịu được bất kỳ loại thuốc trừ sâu nào, vì lá sẽ bị cháy, vì vậy cách tốt nhất là dùng nước và bọt biển để không chế côn trùng.

Nổi tiếng nhất trong các loài là *L. skinnerii*, có khi còn gọi là *L. virginialis*, một loài có xuất xứ từ Guatemala với những bông hoa khổng lồ màu hồng. Loài này hiện nay hiếm khi thấy trồng, nhưng trước đây có thời gian nó được ưa chuộng đến nỗi nhiều bộ sưu tập chỉ toàn loài này, với các màu sắc khác nhau từ trắng hoàn toàn và hồng nhẹ cho đến màu hồng thắm nhất. Các loài khác bao gồm *L. aromatica* và *L. cruenta*, có cánh đài màu vàng và cánh tràng màu xanh non. Hương thơm của chúng ngào ngạt khắp cả nhà kính.

Một số loài địa lan mọc ở Nam Mỹ và chúng phải mọc cạnh tranh với nhiều loài thực vật khác trên mặt đất. Chính vì điều này mà tán lá của chúng phát triển dài ra, và phát hoa cũng dài không kém. Một trong những loài này là *L. locusta*, có hoa màu xanh thắm.

Họ hàng gần với *Lycaste* là giống *Anguloa*. Giống này hầu như chỉ có ở Andes, Ecuador, Colombia, và Peru. Bộ phận sinh dưỡng và cách thức mọc của chúng cũng giống như lan *Lycaste*, nhưng chúng có phần khỏe hơn. Chúng phát triển thành những cây to, và với tán lá lớn, chúng chiếm nhiều không gian trong nhà kính. Những bông hoa hình chén nở ra trên một cọng hoa đơn và không bao giờ nở hết cỡ. Chính vì vậy mà chúng được gọi là lan tulip. nổi tiếng nhất là loài *A. clowesii*, với những bông hoa vàng rực và thơm nức. Còn vô số loài khác nữa với hoa màu trắng và hồng.

Từ thời gian đầu, hai giống này đã được lai tạo rộng rãi, tạo nên các loài lai trong nội bộ từng giống các loài lai liên giống, tức là các thành viên của hai nhóm khác nhau được lai chéo với nhau. Kết quả cho ra các loài lan rất nổi bật, không ngừng được săn lùng. Những cây lan này rất thích hợp để trồng trong nhà; mùa nghỉ bạn nên đặt chúng trên bậu cửa sổ của căn phòng mát mẻ, đến mùa tăng trưởng thì cung cấp cho chúng hơi ẩm và ánh sáng. Những chiếc lá mềm mại của chúng phải được

bảo vệ khỏi ánh nắng trực tiếp chiếu xuyên qua cửa kính để tránh bị cháy.

MASDEVALLIA

Masdevallia là một giống rất lớn, bao gồm nhiều loài, với hình thức hoa rất đa dạng. Tất cả chúng đều là cây bản địa của các nước châu Mỹ, đại đa số được tìm thấy trên những dãy núi ven biển ở Brazil hoặc dãy Andes, và xa tận phía bắc là rừng mưa nhiệt đới ở Mexico.

Nhìn chung chúng là những cây nhỏ, mọc thành bụi, không có giả hành, và chồi mới của mỗi mùa mang một lá. Nhiều chồi được nảy ra cùng lúc và kết quả là tạo thành một bụi lá to màu xanh nhạt hoặc thẫm. Vì không có giả hành để nuôi sống cây trong mùa khô hạn, nên lá cây trở nên rất dày và trữ được rất nhiều nước. Điều này giúp bảo tồn cây trong một thời gian ngắn không có mưa. Trong tự nhiên, những cây này thường mọc trên những thân cây phủ rêu; ở đây, hệ rễ mảnh mai của chúng có thể bám vào và tìm được đủ độ ẩm và dinh dưỡng để nuôi sống cây. Chúng cũng phát triển tốt nếu được trồng trên đất hoặc đá có phủ rêu, nơi mà độ thoát nước phù hợp với chúng và mức độ cạnh tranh đối với các thực vật khác không nhiều.

Mỗi hoa mọc trên một phát hoa đơn, và cây có thể trở chỉ một hoặc rất nhiều hoa. Cánh dài là phần to nhất và nổi bật nhất của hoa, còn cánh tràng và cánh môi thì bé tẹo, khó thấy. Cạnh của cánh dài dính lại với nhau, làm cho hoa có hình tam giác hoặc trông giống con diều. Màu sắc hoa rất khác nhau, từ trắng hoàn toàn, vàng, và nâu, có đốm và có hoa văn, cho đến màu cam rực rỡ, tím, và hoa cà.

Giống này có đến hàng trăm loài, hầu hết đều chẳng cần nhiều không gian, chỉ cần một chậu hoa nhỏ bằng tách cà phê là đủ; một nhà kính nhỏ có thể trồng được rất rất nhiều cây. Vì chúng là những cây ở vùng cao nên thích điều kiện ẩm và mát quanh năm. Bạn phải đảm bảo không để chúng bị nóng quá trong những ngày

hè nóng bức, cũng như không bị quá lạnh trong những đêm đông lạnh lẽo. Trong thiên nhiên, chúng không phải chịu những mùa khô kéo dài nên không cần mùa nghỉ.

Người ta đã thực hiện lai tạo rộng rãi nội trong giống này, và còn có thể thực hiện nhiều hơn nữa. Với nhiều loài để lựa chọn, cộng với khả năng thụ phấn cao, cơ hội để lai tạo là rất lớn. Khi cây con hình thành, chúng sẽ nhanh chóng phát triển, và chỉ một thời gian ngắn kể từ khi gieo hạt, chúng sẽ ra hoa.

Có họ hàng với *Masdevallia* là một nhóm lớn các giống khác, trong đó có *Dracula*, với những bông hoa rất to so với cây. Những bông hoa to, hình tam giác, đầu hoa nhọn, thon, và dài, trở ra lần lượt từ cùng một phát hoa, và mặc dù hoa mau tàn, cấu trúc cánh môi vẫn tạo cho chúng một nét hấp dẫn lạ kỳ.

Drydella - một giống lan vừa, ít loài - cũng là một họ hàng gần. Hoa của nó không có phát hoa mà chỉ nép quanh gốc cây, khiến nó có cái tên là "gà lôi trong bụi cỏ".

Một nhóm còn lớn hơn cả *Masdevalli* là *Pleurothallis*. Hầu hết những cây này có hoa rất nhỏ, không đáng chú ý, nhưng chúng vẫn được những người chơi lan nghiệp dư ưa thích vì họ muốn tìm cái mới lạ. Những giống này mọc chung với nhau rất tốt trong nhà kính lạnh, được che mát tốt.

Masdevalli coccinea.

MILTONIA

Giống này đã bị phân loại lại rất nhiều, và nhiều cây trước đây từng thuộc danh mục này nay đã bị chuyển sang giống khác. Tuy nhiên, nhiều cây đã được phân loại lại vẫn thường được xem là miltonia.

Hầu hết những cây miltonia thực sự đều mọc ở Brazil. Chúng có những giả hành dài, hơi dẹt, và nằm cách nhau trên thân rễ. Chúng leo rất giỏi, và vì vậy người ta hay trồng chúng leo trên thân của nhiều loại cây. Lá của chúng màu xanh nhạt, cho thấy chúng thích bóng râm. Tuy nhiên, khi đưa vào trồng, ánh sáng tốt lại dường như là một nhu cầu quan trọng của chúng.

Phát hoa mọc ra khi chồi mới bắt đầu phát triển mạnh, trở hai hoặc ba hoa. Cánh môi to và rộng là phần nổi bật nhất của hoa.

Nổi tiếng nhất trong các loài là *M. spectabilis*, có cánh tràng màu hồng nhạt và cánh môi

hồng sậm hơn, lồng lẩy với những đường vân. Trong thứ *moreliana*, cánh tràng có màu hồng rất đậm, cánh môi có hoa văn còn đậm hơn. *M. flavescens* trở phát hoa dài với tám đến mười hoa màu vàng nhạt.

Hầu hết lan miltonia mọc trong những rừng mưa nhiệt đới ở Brazil, với độ cao khác nhau tùy theo loài. Trong trồng trọt, giống lan này không khó trồng lắm trong nhà kính vừa hoặc ẩm. Chúng thường không thích bị gò bó trong chậu mà sẽ nhanh chóng tìm đường lan ra ngoài vành chậu; ở đây chúng sẽ mọc ra vô số rễ trên không. Những loài này rất thích hợp trồng trong giỏ treo hoặc bó vào khúc vỏ cây. Chúng không có mùa nghỉ, hoặc mùa nghỉ rất ngắn, vì vậy ngay khi những chồi mới này vừa hoàn tất thì những chồi mới khác mọc ra, kết quả là cây mọc thành bụi to.

Lan miltonia, nhất là *M. spectabilis*, đã được sử dụng để lai giống, không những nội trong giống này mà còn lai với giống khác, như *Odontoglossum*, tạo ra những bông hoa giống lan *odontoglossum* nhưng lại chịu được nhiệt và có thể phát triển trong khí hậu ẩm hơn.

STANHOPEA

Stanhopea nằm trong số những giống lan có hoa to nhất và có hương rất thơm. Tất cả chúng đều là cây bản địa của vùng châu Mỹ nhiệt đới, được tìm thấy ở cả phía bắc và nam eo Panama. Chúng cũng xuất hiện trên một số đảo ở Tây Ấn Độ dưới dạng phong lan. Những cây này có giả hành hình nón, xanh đậm, trên đỉnh có một lá cứng. Đặc điểm lạ thường nhất là phát hoa mọc ra từ gốc cây. Thay vì mọc hướng ra ngoài hoặc hướng vào trong cây, phát hoa lại đâm xuyên thẳng xuống và trở hoa thông bên dưới cây. Vì vậy khi trồng trong vườn, chúng thích hợp được trồng trong giỏ treo.

Khác với hầu hết các loài lan, phát hoa của chúng mọc ra rất nhanh, và giả hành của

Miltonia spectabilis thứ *moreliana*.

chúng khi đã phát triển hoàn toàn sẽ to hơn bất kỳ loài lan nào khác. Nó căng mập ra hết cỡ trong vài phút. Những bông hoa khổng lồ này, với hình dáng, màu sắc và hoa văn tuyệt đẹp chỉ tồn tại có một tuần, đủ lâu để chúng được thụ phấn trong tự nhiên.

Ngay cả nội trong một loài dễ nhận biết của *Stanhopea*, màu sắc của hoa cũng khác nhau rất nhiều, cả kích thước và hình dáng hoa cũng vậy. Bên cạnh sự đa dạng khác thường này trong nội một loài, rất nhiều trường hợp lai tạo tự nhiên cũng đã diễn ra.

Loài được đưa vào trồng nhiều nhất là *S. tigrina*, với hoa văn màu nâu sẫm trên cánh hoa màu kem nhạt, và *S. oculata*, có cánh tràng màu vàng đốm hạt tiêu, và ở chân cánh môi có một đốm mắt dâm.

Ngoài việc lai giống tự nhiên còn có rất nhiều cơ hội cho những ai muốn đánh bạo lai giống cho những cây này. Chúng thụ phấn rất dễ và sinh nhiều hạt giống.

THUNIA

Đây là một nhóm lan nhỏ, chủ yếu đến từ Himalaya, nơi mà chúng có mùa nghỉ và mùa tăng trưởng rất rõ ràng. Chúng có thể mọc trên mặt đất, trên đá, hoặc trên cây. Nếu là địa lan thì chúng có mùa tăng trưởng ngắn và rất nhanh. Chồi mới bắt đầu xuất hiện vào mùa mưa, hoặc nếu đưa vào trồng thì là vào đầu mùa xuân. Chồi mới còn nhỏ rất dễ bị úng thối cho đến khi chúng cao từ 5 - 8cm, tức là khi chúng đã hình thành hệ rễ và phát triển tốt. Từ lúc này, hãy tưới nhiều nước và phân cho chúng để đảm bảo chúng đạt được mức trưởng thành.

Cây sinh ra những giả hành dài, trông như cây mía, dài đến 1m, với những chiếc lá mềm và mỏng như giấy mọc dọc khắp chiều dài giả hành. Ngay khi giả hành trưởng thành, chúng sẽ trở một chùm hoa to ở trên đầu. Trong hầu hết các trường hợp, cánh tràng có

Stanhopea oculata.

màu trắng ngần, còn cánh môi to, màu đỏ rực, và có diềm.

Khi đã hết mùa hoa, cây sẽ ngừng phát triển, và trong vòng một đôi tháng, lá sẽ bắt đầu vàng đi, khoác lên màu sắc mùa thu rực rỡ ngay trước khi nó rụng. Chẳng cần tưới nước hay bón phân gì cho đến khi cây tăng trưởng trở lại vào mùa xuân. Cho đến lúc này, giả hành của mùa trước đã nhăn nheo và chết đi, truyền lại mọi năng lượng cho chồi mới. Một cây không bao giờ một lúc có hơn một giả hành. Hãy che mát thật nhiều cho cây trong mùa tăng trưởng để tránh những chiếc lá mềm mại bị cháy.

Loài nổi bật nhất là *T. marshalliana*, với hoa có cánh môi to nhất và rực rỡ nhất. Chúng có nhiều loài lai, mà đẹp nhất là *T. gattonense*, có cánh tràng màu hồng, cánh môi màu hồng đậm có hoa văn màu vàng. Chúng rất thích hợp trồng chung với lan rụng lá *Calanthe*, vì cách mọc và nhu cầu của chúng tương tự nhau.

ZYGOPETALUM

Những cây này mọc khắp vùng nhiệt đới châu Mỹ, chủ yếu là trên những vùng núi cao hơn của dãy Andes và dãy núi ven biển Atlantic. Nhóm này tuy nhỏ - tổng cộng chỉ có khoảng 15 loài - nhưng rất hấp dẫn, thường mọc ở dạng địa lan, thỉnh thoảng có phong lan, và chỉ có một loài mọc leo.

Đây là những cây lan xanh quanh năm, nảy ra một loạt giả hành dọc theo thân rễ, có lá ngọn và lá gốc. Phát hoa trở ra cùng lúc chồi mới nảy lên. Đặc điểm nổi bật của hoa là cánh môi to và rất rực rỡ. Màu nền là màu trắng hoặc kem, có sọc và hoa văn màu tím đậm. Ở một số loài, cánh môi chỉ có một màu mà thôi. Cánh tràng có màu xanh điểm hoa văn nâu, và hầu như luôn rất thơm.

Được ưa chuộng nhất trong các loài là *Z. intermedium*, thường có cái tên thương mại là *Z. mackayii*. Đây là loài mọc khỏe nhất và trở ra những chùm hoa dài quyến rũ. *Z. maxillare* có thân rễ dài, mảnh, và được trồng tốt nhất là ở dạng thân leo, nên hãy uốn cho thân leo lên cột gỗ, còn gốc cây thì trồng trong chậu. Cánh môi màu xanh điện rất đậm, tạo nên sự tương phản tuyệt vời với những loài khác có cánh môi màu tím. *Z. crinitum* là loại lan vừa, cánh tràng màu xanh ô liu có chấm nâu sôcôla, kết hợp với cánh môi màu trắng có những đường và chấm màu tía, to khoảng 8 cm bề ngang. Hoa đặc biệt rất thơm.

Giữa các loài này, người ta đã thực hiện lai tạo rất nhiều để tăng cường màu sắc hoa. Ngoài ra còn có việc lai giữa các giống gần, như *Colax* và *Promenaea*.

LAN TRỒNG TRONG NHÀ LẠNH

Đến đây thì chúng ta chủ yếu đã xem xét qua các loài lan nhiệt đới. Hầu hết chúng đều mọc trên cây, và thỉnh thoảng mọc trên mặt đất khi bị rơi xuống khỏi thân cây chủ. Tuy nhiên, có một nhóm rất lớn những cây địa lan chỉ mọc trên đất. Chúng có thể được tìm thấy khắp nơi trên thế giới, và trên thực tế chúng phân bố rộng hơn phong lan, vốn chỉ giới hạn trong những vùng rừng mưa. Địa lan có thể mọc trong những điều kiện khắc nghiệt nhất, tận ở vùng Bắc Cực hay trên những sa mạc, hoang mạc khô cằn mênh mông, nơi mà chẳng cây cối nào mọc được cả.

Những cây lan này có thể được trồng trong vườn hoặc trong nhà kính lạnh được giữ ở nhiệt độ chỉ vừa trên nhiệt độ sương giá. Chúng có rất nhiều chủng loại để người trồng lựa chọn, tất cả đều rất đẹp không kém gì phong lan, người anh em miền nhiệt đới của chúng. Một số loài địa lan cần nhà kính sưởi với nhiệt độ tối thiểu ban đêm là 5 - 10°C. Một số khác thì chỉ cần một nhà kính lạnh không sưởi là đủ, trong khi những loài mạnh mẽ nhất có thể được trồng thành luống bên ngoài nhà kính, nơi mà đất đai và việc thoát nước phù hợp với chúng và ở đó chúng sẽ ra hoa mạnh.

Hầu hết các loài địa lan bắt đầu phát triển trong mùa đông, chậm chạp ra lá mới, rồi nhanh chóng phát triển mạnh khi mùa xuân đến, và đỉnh cao là lúc trở hoa. Sau đó chúng nghỉ ngơi vào mùa hè cho đến khi phát triển trở lại lúc chu kỳ phát triển đã hoàn tất. Mọc bên dưới mặt đất, thân rễ bò khá sâu, chúng ra chồi mới mỗi mùa; chồi nảy trên mặt đất với đám lá hình hoa thị, có phát hoa mọc ở giữa.

Một số loài lan bắt đầu phát triển trong mùa thu và tiến triển chậm lại trong suốt mùa đông. Những loài mọc hoang ở phía nam và phía đông vùng khí hậu Địa Trung Hải ra hoa rất sớm, kết quả là chúng ngủ vùi khi mùa hè nóng bức và khô cằn bắt đầu.

Những loài mọc trên vùng núi cao hoặc trong vòng Bắc Cực không thể hoạt động cho đến khi tuyết tan. Sau đó chúng có một mùa tăng trưởng ngắn và nhanh, đỉnh cao là lúc trổ hoa, và hoa phải cho hạt giống trước khi mùa đông trở lại.

Đã có một thời gian những cây địa lan này rất khó kiếm. Ngày nay, những vườn ươm lan chuyên trồng lan vùng cao hoặc lan chịu rét là những nguồn cung cấp lan dồi dào nhất. Khi thấy chúng mọc hoang nơi vùng đồng quê, hẳn bạn sẽ muốn nhổ chúng mang về. Tuy nhiên, ngoài việc nhổ hoa như vậy là trái pháp luật ở hầu hết các nước, thời điểm ra hoa của chúng cũng sẽ sai đi khi bạn làm chúng bị xáo động. Các vườn ươm chuyên nghiệp trồng và nhân giống những cây này từ hạt và hiện nay có thể cung cấp hoa chậu với số lượng lớn.

NHỮNG CÂY THÍCH HỢP VỚI NHÀ KÍNH LẠNH

Disa là một giống có xuất xứ từ châu Phi. Loài được ưa thích nhất là *D. uniflora*, đến từ núi Table ở Nam Phi. Giống này có rất nhiều loài lai tạo ra những bông hoa đỏ, cam, và vàng rực rỡ nhất. Những cây lan này được trồng tốt nhất là trong nhà kính chuyên biệt, với nhiệt độ đêm mùa đông là từ 8 - 10°C, có những ngày nắng đẹp, dồi dào ánh sáng và không khí trong lành. Từ hạt giống, chúng nhanh chóng mọc lên và sẵn sàng được nhân giống. Tuy nhiên chúng dễ bị úng nước, và nếu không đạt được sự cân bằng ánh sáng, nhiệt độ, và độ ẩm, chúng sẽ dễ chết. Khi đã phát triển hoàn chỉnh, chúng trổ hoa rất đẹp.

Ophrys được gọi là lan ong vò vẽ, mọc trên khắp châu Âu. Chúng có thể mọc trên nhiều loại đất khác nhau, và đặc biệt phổ biến ở vùng cao nguyên đá phan. Chúng còn có thể được trồng thành luống trong đất không bón phân, đất thô, hoặc trong chậu nhỏ với đất tơi xốp trong nhà kính lạnh.

Dactylorhiza praetermissa là một loài châu Âu bản địa khác nữa, thích nghi với đất vườn rộng lớn, nhưng cũng như các loài lan khác, nó thích hợp nhất với đất thô không bón phân, vì nó không thích phân bón nhân tạo. Sau nhiều năm, những bụi lan quỳ rũ này sẽ dày đặc hơn và cho hạt giống.

Cypripedium calceolus, giống như người họ hàng nhiệt đới của nó, rất hiếm được trồng, vì quá trình gieo trồng từ hạt hoặc nhân giống rất chậm. Một khi đã thành cây, những cây lan hài này sẽ phát triển thành bụi to, trổ hoa rất đẹp. Chúng nằm trong số những cây lan chịu đựng giỏi nhất, mọc trên tận vòng Bắc Cực, phía bắc Canada. Các loài họ hàng của nó mọc ở phía nam nước Nga. Chúng cũng phát triển tốt khi được trồng trong chậu to hoặc trồng thành luống.

HẾT

Disa uniflora

Kỹ thuật cơ bản
TRỒNG & CHĂM SÓC HOA LAN
SAIGONBOOK

<i>Chịu trách nhiệm xuất bản:</i>	VÕ VĂN ĐÁNG
<i>Tổng biên tập:</i>	NGUYỄN ĐỨC HÙNG
<i>Biên tập:</i>	HUỲNH YÊN TRÂM MY
<i>Trình bày:</i>	BẢO TOÀN - SAIGONBOOK
<i>Vẽ bìa:</i>	TRẦN BẢO TOÀN
<i>Sửa bản in:</i>	QUỲNH MAI

Thực hiện liên doanh: CTY TNHH PHS SÀI GÒN

In: 500 cuốn, Khổ 19 x 27 cm. Tại: Xí nghiệp in Người lao động. Theo số đăng ký KHXB 28/2006/CXB/212-70 ngày 3/1/2006. In xong nộp lưu chiểu tháng 8 năm 2006.

Kỹ thuật cơ bản TRỒNG & CHĂM SÓC HOA LAN

Chẳng có loài hoa nào có vẻ đẹp và sự đa dạng vượt được hoa lan.

Tài liệu hướng dẫn toàn diện này đảm bảo ngay cả người mới vào nghề nhút nhát nhất cũng có thể trồng được hoa lan một cách tự tin

- ☀ Những giải thích chi tiết về tất cả các kỹ thuật cần thiết để giữ cho lan khỏe mạnh.
- ☀ Những hướng dẫn và mẹo nhỏ về điều kiện nước, phân, ánh sáng và nhiệt độ.
- ☀ Những phương pháp thiết thực trong nhân giống, lai tạo, và chăm sóc lan trồng.

AC167

Giá: 100.000đ

AC167

TỔNG PHÁT HÀNH
nhà sách

474 NGUYỄN T

ĐT: (08) 8355507

Email: saigonbook@hcm.fpt.vn

TRỒNG & CHĂM SÓC HOA LAN * TRỒNG & CHĂM SÓC